

ШАРАГОВЫЯ ЗМАГАРЫ ЗА ДУШУ

Ніна РУСАКОВІЧ: "Рака пачынаецца з ручаёў, дрэва расце з каранёў, чалавечая годнасць нараджаецца з глыбокай адданасці Радзіме, ведання яе гісторыі, пашаны да спадчыны..."

5

УЗБАГАЧАЦА ПРАЗ ЕДНАСЦЬ

Вольга ШЫНКАРЭНКА - пра анталогію "Беларускія пісьменнікі Польшчы. Другая палова XX ст."

6-7

ДЫШЦІХІ

Соф'і ШАХ

8

Я СЯДЗЕЛА НАСУПРАЦЬ...

Апавяданне Марыі ВАЙЦЯШОНАК

9, 12

І ВЫРАТАВАЎ ВЕРШ

Эсэ Сяргея ГРАХОЎСКАГА

13

У БЕЛАРУСКАЙ ГІМНАЗІІ

Згадкі Вольгі МАРОЗ

14 - 15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на "ЛіМ" на чацвёрты квартал 2001 года. Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі на адзін месяц — 750 рублёў, на тры — 2250 рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 2000 рублёў, на тры — 6000 рублёў.

Індыўідуальны індэкс — 63856.
Ведамасны індэкс — 63857.

...І пахне яблыкамі Спас

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

У сераду, 15 жніўня, прэзідэнцкая выбарчая кампанія выйшла на фінішную прамую - пачаўся этап агітацыі, кандыдаты на пасаду прэзідэнта краіны атрымалі права ісці да выбаршчыкаў са сваімі праграмамі і даводзіць іх перавагі перад праграмамі канкурэнтаў-сапернікаў. Дзень "х" - 9 верасня - на гэтым апошнім этапе выбарчай гонкі будзе набліжацца з усё большай паскоранасцю. Што ён прынясе краіне і народу? Чакаць адказу на гэтыя кардынальныя, лёсавырашальныя для нашага народа пытанне засталася нядоўга. Абы зноў не падмануца, як мы, жыхары зямлі пад белымі крыламі, падманваліся ўжо неаднойчы.

Памажы нам, Магутны Божа! Не адварочвайся ад нас! Мы ж таксама Твае дзеці, няхай мо й не самыя лепшыя...

АНАЛОГІЯ ТЫДНЯ

Урад РФ прыняў мэтавую федэральную праграму "Руская мова". Яна павінна вызначыць меры па ўмацаванні рускай мовы ў якасці дзяржаўнай, мовы нацыянальных зносін і мовы рускага народа. За яе выкананне адказвае дэпартамент адукацыйных праграм Міністэрства адукацыі РФ. Галоўная задача праграмы - па словах кіраўніка дэпартаменту - "спроба духоўнага адраджэння рускай мовы, спроба не дапусціць далейшага духоўнага збяднення".

Чаму ў Расіі прынята гэтая праграма? Адказ - прасты. Нацыянальная мова ў пэўных гістарычных абставінах робіцца своеасаблівым субстратам дзяржаўнай ідэалогіі. Пасля распаду імперыі ў Францыі, пасля страты калоній у Англіі франкафонія і англамоўе сталі заменай імперскага ўплыву, мірным і гуманным праяўленнем імперскага духу пасля канца імперскага перыяду гісторыі. Цяпер надыйшла чарга Расіі: ратаванне нацыі і краіны праз родную мову. А вось аналогія з Беларуссю атрымліваецца сумная, бо - ці не цалкам адваротная...

ВЫПЛАТЫ ТЫДНЯ

На самым пачатку лімаўскага тыдня - у мінулую пятніцу - у Беларусі пачаліся выплаты ахвярам фашызму - своеасаблівыя кампенсацыі за зведаныя ў гады вайны пакуты, жахі і нягоды. Выплаты атрымаюць некалькі дзесяткаў тысяч чалавек - тыя, хто ў гады вайны з фашысцкай Германіяй быў вывезены ў Нямеччыну на катаргу, былі ва в'язні канцлагераў і гета, іншыя катэгорыі нашых грамадзян, што пацярпелі ад фашызму. Само сабою, нельга кампенсавать тое, што перажылі і выцярпелі тысячы нашых людзей. Але сам факт такіх выплат усё ж красамоўны. Ён гаворыць аб тым, што горкія і трагічныя ўрокі мінулага не будуць забыты новымі пакаленнямі.

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

У мінулую суботу на мотакросавай трасе "Баравая" пад Мінскам адбылося спартыўнае свята, прысвечанае 50-годдзю з дня выпуску першага беларускага матацыкла. Што ж, пяцьдзесят гадоў - дата круглая і пашанотная. Мінскія матацыклы калісьці прыносілі радасць многім аматарам хуткай язды ў бязмежным Савецкім Саюзе. Ды, на жаль, яны так і не сталі ў адну шарэнгу з рознымі "хондамі" ды "харлеямі". І таму юбілей "мінчука" атрымліваецца не вельмі мажорным...

НАПАМІН ТЫДНЯ

Звесткі, апублікаваныя ў дакладзе японскага ўрада, вядома ж не маюць аніякага дачынення да Беларусі. Тым не менш, паасобныя з іх не могуць не прыцягнуць і нашай увагі. Напрыклад, такое сцвярджэнне даклада: японцы па праве могуць лічыцца самымі вялікімі доўгажыцарамі на Зямлі. Што ж, сапраўды: паводле звестак японскага міністэрства аховы здароўя, працы і дабрабыту (гэтак яно называецца ў краіне ўсходу Сонца), сярэдняя працягласць жыцця японскай жанчыны - 84,62 года, мужчыны - 77,64 года. Ужо некалькі гадоў Японія трымае па гэтым паказчыку пальму першынства, а набліжаюцца да яе - Ісландыя і Швецыя. Працягласць жыцця беларусаў і беларусаў пасля гэтага лепш не згадваць, ды толькі - як не згадаць?..

ЗАГАДКА ТЫДНЯ

Яшчэ ў 1991 годзе ля Свята-Успенскага храма ў Віцебску былі выяўлены астанкі людзей, прытым не аднаго ці двух чалавек, а некалькіх соцень. Праз нейкі час у ходзе будаўнічых работ зноў былі знойдзены чалавечыя астанкі - усяго каля 800 забітых некалі людзей. Хто, калі і якім чынам знішчыў такую вялікую колькасць людзей? Адказу пакуль няма. Нідзе пакуль не знойдзена аніякіх дакументаў аб гэтай трагедыі. Сярод астанкаў не знойдзена ні рэчаў, ні рэштак адзення, у чэрапах людзей не знойдзена ніводнай кулявой адтуліны. Ніякай людзі былі забіты і пахаваны (закапаны) голымі, хутчэй за ўсё - атручаныя газам у час Вялікай Айчыннай вайны. Кажуць, няма на свеце тайны, якая б не сталася яўнай. На жаль, пакуль што вакол жажлівай знаходкі - толькі розныя чуткі і здагадкі...

ПАДАРОЖЖА ТЫДНЯ

Два дні назад экспедыцыя, якая паўтарае шлях "Падарожжа па Палессі і Беларускім краі", што некалі - 150 гадоў назад - здзейсніў вядомы наш гісторык і этнограф Павел Шпілеўскі, прайшла праз Мінск. Ззаду застаўся немалы шлях - ад самой Варшавы. Наперадзе - дарогі Барысаўшчыны, Пухавіччыны і Чэрвеньшчыны, фінал - у музеі матэрыяльнай культуры "Дудуткі". Арганізатарамі паўтарэння падарожжа Шпілеўскага выступілі газеты "Звязда", "Вячэрні Брэст" і польскія "Тыгоднік Седлецкі", а на беларускім участку да іх далучыліся "Народная газета" і "Чырвоная змена". Так што матэрыялы цікавай акцыі навукоўцаў будзе дзе прачытаць...

УГОДКІ ТЫДНЯ

Роўна 616 гадоў назад, 14 жніўня 1385 года, вялікалітоўскі князь Ягайла заключыў з Польшчай Крэўскую унію аб аб'яднанні зямляў. У абмен яму была аддадзена ў жонкі 12-гадовая польская каралева Ядвіга і ён стаў каралём аб'яднанай дзяржавы. Наступствы гэтага, не самага разумнага, кроку Ягайлы - агульнавядомыя, мы нясем іх ганебны крыж і па сёння. Само сабою, бескарэйна задаваць пытанне, кшталту "А калі б?", ды толькі, як пісаў паэт, "все же, все же, все же"...

КАНАЛ ТЫДНЯ

Друк паведамляе аб тым, што спецыялісты Беларусі, Летувы і Украіны распрацоўваюць праект пракладкі рачнога транзітнага маршруту ад Балтыйскага да Чорнага мораў, вядомага ў гісторыі як "шлях з варагаў у грэкі". Канал, які злучыць Дзвіну і Дняпро, дазволіць удвая скараціць шлях з раёнаў Блізкага Усходу ў Паўночную Еўропу. Праект - дарагі, але ён можа акупіцца ўсяго за пяць-шэсць гадоў. Паведамляецца, што ўжо ў кастрычніку ў Рызе пройдзе сустрэча прадстаўнікоў трох краін-удзельніц для больш дэталёвага абмеркавання праекта. А там - чым чорт не жартуе?

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Як вядома, нашу творчую арганізацыю і Саюз балгарскіх пісьменнікаў звязваюць даўнія і трывалыя сувязі. Надаць ім новы дынамізм, наблізіць да патрабаванняў сённяшняга дня - такая сутнасць прапановы, якія даслаў на адрас СБП даўні сябар нашай краіны вядомы балгарскі пісьменнік Стэфан Палтонеў.

Гэтану павінна паслужыць, на думку С. Палтонева, сустрэча ў Балгарыі старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольгі Іпатавай са сваім балгарскім калегам Міколам Радзевым. У час знаходжання Вольгі Іпатавай у Балгарыі плануецца прэм'ера новай кнігі Найдэна Вылчава "Беларускі сшытак".

Рыхтуюцца нашы балгарскія калегі і да маючага адбыцца юбілею народнага паэта Беларусі, актыўнага сябра балгарскай літаратуры Ніла

Гілевіча. Адказныя за правядзенне юбілею нашага земляка - паэтка Алена Алекава, рэдактар газеты "Балгарскі пісьменнік" Дзмітры Хрыстаў і паэт Найдэн Вылчаў.

Сёння ў Балгарыі завершаны работы па выданні кнігі выбраных вершаў Сяргея Законнікава, рыхтуецца выданне нацыянальнага нумара газеты "Балгарскі пісьменнік", прысвечанага навішым дасягненням сучаснай беларускай літаратуры, пачынаецца работа над Анталогіяй беларускай прозы і намечаны шэраг іншых мерапрыемстваў.

Са свайго боку ў СБП рыхтуюцца сустрэчны прапановы па актывізацыі ўзаемных стасункаў з балгарскімі калегамі.

Зацверджаны план выканання пратакола даручэнняў кіраўніка

Н. К.

Кветкі песняру

13 жніўня - дзень смерці слаўтага беларускага песняра Якуба Коласа. 45 гадоў таму перастала біцца сэрца вялікага пісьменніка.

Кожны год у дзень смерці Якуба Коласа прыходзяць да яго на Вайсковыя могілкі ў Мінску людзі. Гэтым разам таксама тут было людна. Ушанаваць памяць Якуба Коласа прыйшлі вядомыя беларускія пісьменнікі, навукоўцы, супрацоўнікі музеяў, родныя і блізкія дзядзькі Якуба. Пасля ўскладання кветак на магілу песняра адбыўся памінальны мітынг. Распачала яго і вяла дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Зінаіда Камароўская. Словы пра вялікага паэта сказалі паэты Артур Вольскі, Анатоль Вярцінскі, Сяргей Законнікаў, Навум Гальпяровіч, паэт-пэ-

Штогод, 13 жніўня - на Коласавай магіле. 1993 г.

ракладчык Валерый Стралко прачытаў два вершы Коласа ў перак-

ладзе на ўкраінскую мову.

Святлана СУБАТ

Свята ў Коласавым доме

Яно было асаблівым. Людзі сышліся, каб ушанаваць унучку песняра, дачку Міхася Канстанцінавіча - Марыю. "Зранку, 13 жніўня, - згадвае імянінніца, - дзед павіншаваў мяне з пяцігоддзем, даў падарунак... А пасля абеду дзеда не стала. Вось так і супалі - мой дзень нараджэння і дзень смерці Коласа".

Урачыстасць распачала папленніца юбілярыі па дзіцячым фондзе "Сакавік" Людміла Дзіцэвіч. Сказаў віншавальнае слова старшы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Іван Курбека. На яго вачах яна падрасталала, становілася пекнай дзяўчынай, потым - кабетай і тройчымай. Старэйшы сын Іван ужо жанаты. Двайняты Васіль і Васіліна пойдучы ў 11-ы клас.

Марыя Міхайлаўна па адукацыі матэматык. Пасля Белдзяржуніверсітэта пэўны час працавала ў Акадэміі навук па спецыяльнасці. Але ўжо каторы год неадлучная ад Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Францішка Скарыны. А

яшчэ ўзяла на свае плечы абавязкі старшыні дзіцячага фонду "Сакавік". Тысячы беларускіх дзяцей, абдзеленых доляй, удзячны за ласку і спагаду, за маральную і матэрыяльную падтрымку гэтай чулай і высакароднай жанчыны.

Віншавалі юбілярку, гаварылі прыемныя, ласкавыя словы прадстаўнікі розных арганізацый, сябры і знаёмыя, беларускія літаратары і вучоныя - акадэмік Радзім Гарэцкі, намеснік дырэктара Скарынаўскага цэнтра Віталь Скалабан, старшыня таварыства беларускай мовы Алег Трусаў, вучоны-філолаг Адам Мальдзіс, паэт Анатоль Вярцінскі, рэдактар газеты "Літаратура і мастацтва" Аляксандр Пісьмянкоў, сябар Коласавага дому, майстар мастацкага чытання Язэп Гарэцкі, супрацоўнік Дзяржжамітэта па ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай аварыі В.Протчанка.

Падносячы Ганаровую граматы музей за падмогу ў папулярызацыі творчасці народнага паэта, слаўтага свайго дзеда, Іван Курбека зачытаў і вершаваныя радкі:

З ёй, унучкай песняравай, Пажанай, ганаровай, Што ў любую у хвіліну Дзеду сьлянныму даніну Адае лагодна, чыста, Хоць не гучна, ды ўрачыста.

Сцяпан ІВАНЧЫК

На здымку: Марыя Міцкевіч з дзецьмі

РЭПЛІКА

Раскапэнду Раскапэндава

Шаноўны Ніл Сымонавіч Гілевіч у рэпліцы "І на якіх жа падставах?" ("ЛіМ", ад 3 жніўня 2001 г.) выказаў сваё абурэнне, што я прыпісаў яму творы, да якіх ён не мае ніякага дачынення. Згодзен з яго ацэнкай, што гэта "графаманскія пісанні", не вартыя прысяжанага паэта. Прызнаюся, што дарма даверыўся версіям, выказаным удзельнікамі "круглага стала", прысвечанага праблеме аўтарства "Сказа пра Лысую гару": у час абгаварэння пералічаліся ўсе тыя творы, якія я міхвольі прыпісаў шаноўнаму народнаму паэту (некаторыя названы і ў газетнай публікацыі матэрыялаў гэтага абгаварэння ("ЛіМ", ад 19 мая 2000 г.). Тады Н. Гілевіч не адмаўляўся ад свайго аўтарства, і я палічыў гэта за доказ. Дарэчы, тыя ж версіі аб аўтарстве паўтараюцца і ў нумары, дзе змешчана рэпліка паэта, а менавіта ў допісе аднаго з удзельнікаў "круглага стала" Яўгена Стасевіча "Удакладненне наўздагонку". Аднак версіямі, таямнічаму Раскапэнду Раскапэндава, а я мушу папрасіць у шаноўнага Ніла Сымонавіча прабаачэння. Спадзяюся, што рэдакцыя штотыднёвіка пойдзе мне насустрач, апублікаваўшы гэты мой адказ.

Міхась ТЫЧЫНА

Вячаслаў АДАМЧЫК

5 жніўня на 68-ым годзе жыцця, пасля цяжкай хваробы, памёр выдатны беларускі пісьменнік, лаўрэат літаратурнай прэміі імя Івана Мележа і Дзяржаўнай прэміі Якуба Коласа Вячаслаў Уладзіміравіч Адамчык.

Вячаслаў Адамчык нарадзіўся 1.ІІ.1933 года ў вёсцы Варакомшына Дзятлаўскага раёна Гродзенскай вобласці. Пачынаў вучобу ў мясцовай сямігодцы, прадаўжаў у вячэрняй школе. З 1952 па 1957 гг. вучыўся на аддзяленні журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1965 г. скончыў вышэйшыя літаратурныя курсы пры літінстытуце ў Маскве Працаваў у рэдакцыях розных газет і часопісаў, у прыватнасці ў рэдакцыі часопіса "Малодосць" (1969-1977 гг.). Быў галоўным рэдактарам сцэнарнай майстэрні пры кінастудыі "Беларусьфільм" (1977-1980 гг.), намеснікам галоўнага рэдактара выдавецтва "Мастацкая літаратура" (1980-

1982 гг.). З 1982 г. і да выхаду на пенсію ўзначальваў рэдакцыю часопіса "Бярозка".

Дэбютаваў вершамі ў 1952 г. З 1957 г. пачаў выступаць у друку як празаік (першыя апавяданні: "Свой чалавек" і "Даўняе, незабыўнае"). Менавіта ў жанры прозы праявіў сябе сапраўдным мастаком слова, яркай творчай індывідуальнасцю. Выдаў зборнікі апавяданняў "Свой чалавек" (1958), "Млечны шлях" (1960), "Міг бліскавіцы" (1965), "Дзікі голуб" (1972), "Дзень ранняй восені" (1974) і "Раяль з адламаным вачкам" (1990). Найбольш значнае творчае дасягненне пісьменніка - панарамная эпічная тэатралогія, якую склалі рама-

ных грамадскіх з'яў, выявіў тонкі псіхалагізм, глыбокае веданне штодзённага

жыцця і гутарковай народнай мовы.

Паводле рамана "Чужая бацькаўшчына" быў зняты аднайменны мастацкі фільм (1982) і пастаўлены тэлеспектакль (1983).

Вячаслаў Адамчык выступаў таксама як кінадраматург. Ён напісаў сцэнарыі дакументальных фільмаў "Дзядзька Якуб", "Іван Мележ", "Валянцін Таўлай" і інш. З'яўляецца аўтарам п'есы "Раіса Грамычына", шэрагу мастацкіх перакладаў з іншых моў.

Створанае Вячаславам Уладзіміравічам Адамчыкам увойдзе ў залаты фонд беларускай літаратуры, а яго светлы вобраз, вобраз выдатнага майстра слова, сумленнага і прынцыповага грамадзяніна, вернага сына Бацькаўшчыны назаўсёды застанецца ў сэрцах і памяці ўсіх тых, хто ішоў разам з ім па жыцці.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Глядзеў у будучыню...

На вялікі жаль, прыходзіцца даволі часта пісаць развітальнае слова пра нашых пісьменнікаў: да іх не вельмі літасцівы панлёт, часта забірае ў іхнія маладыя ці яшчэ зусім непажылыя гады, у поўным росквіце творчых сіл. З многімі меў шчасце калі не сябраваць, то блізка знацца, супрацоўнічаць, дык ад іхняй заўчаснай страты нельга не замаркоціцца ды не забедаваць.

Вось нядаўна - Вячаслаў Адамчык. Здавалася, жывы, узвышаючыся над часамі прыкрай будзённасцю гумарам і іроніяй, узяў і пакінуў нас. Мабыць, перамагло іншае: агаляючы нас ды яшчэ застрашанае вайной дзяцінства, паўбеднае студэнцтва, раннія здольнасці да літаратуры, але пазнаватае прызнанне зробленага ў ёй, карпатліва праца над кожным словам, спраўджаныя і няспэўненыя вера і надзея, боль за Бацькаўшчыну, што ўсё і сваё, і не сваё...

Сталася так, што мой лёс у многім фармаваўся пад ягоным уплывам. І ў тым, што са студэнцтва і першых сваіх празаі-

чных спроб захапляўся яго апавяданнямі-шэдэўрамі, яго цудоўнай мовай, мастацкімі дэталямі, хоць яго стылю не пераймаў. І ў тым, што ў нас было шмат даверлівых гутарак у рэдакцыях, на яго і маёй кватэры, на лецішчы, што ён напісаў цёплую прадмову да маёй першай кнігі (1974), а пазней заўсёды некуды мяне вылучаў - то ў партбюро Саюза пісьменнікаў, то ў склад камісіі па прафсаюзных прэміях і г. д. - а калі я, бывала, ухільваўся, то і страгавата наказваў: ідзі, трэба...

Яго самога ў цяжкую для яго хвіліну своечасова і рашуча падтрымаў такі наш выдатны майстра прозы, як Іван Мележ, бо добра ўбачыў у творчасці малодшага калегі яшчэ аднаго майстра, які ідзе сваім шляхам, са сваім бачаннем заходнебеларускай рэчаіснасці і ўвогуле свету, са сваім бачаннем Бацькаўшчыны, людскіх лёсаў і, паўтормым, са сваёй арыгінальнай мовай, з найвышэйшым літаратурным узроўнем.

Праўда, напачатку многім здавалася, што

Адамчык засяродзіцца толькі ў апавядальна-навелістычным жанры, дадасць да "Дзікага голуба", "Трох золтых", "Караля Нябожы" ці "Урока арыфметыкі" новыя жамчужыны, але ён, бадай, нечакана для ўсіх зазіраў новымі адценнямі свайго таленту раманам "Чужая бацькаўшчына". Гэты твор і яго працягі паспрыялі яму пашырыць сваё абсягі, глыбей і шырэй зазірнуць у сутнасць людскіх турбот, бяды і гора на гістарычных пераломках і разам з тым паказаць неўміручасць жыцця - у існаванні, працы, думках і пачуццях, у каханні, у вынослівасці таго, што, здавалася, нельга вынесці чалавеку і, у прыватнасці, беларусу. Ды яшчэ свядомаму, няскорліваму, які і словам, і справай дбае пра сваю і ўсіх іншых чалавечую годнасць. Можна, услед за Янкам Купалам і Максімам Гарэцкім Адамчык падкрэслена прадоўжыў нацыянальны матыў, напрыклад, вобразамі Міці Корсака: Божа, як гэта проста - "чалавекам звацца", але, Божа, як гэта і цяжка, калі табе не даюць стаць асобай, а ўсім разам - народам, дзяржа-

ваю!.. Бясспрэчна, апавяданні, раманы Адамчыка - не толькі творы ўсяго толькі на "заходнебеларускую тэматыку", яны шырэй, як скажам, у таго ж у Фолкнера, які ў асноўным пісаў пра "свой родны кут", але сваімі ідэямі і канцэпцыямі стаў зразумелы, блізка ўсяму свету.

На нашым, дачным, куточку Адамчык любіў быць на другім паверсе свайго дома; неяк запрасіў туды і мяне, паказаў у акно, за якім бачылася поле, сярэд яго стары, магутны дуб, а далей - паўкругам лес. Менавіта тады наша гутарка была звычайная, пра вось гэты прыгожы краявід, але, праходзячы пазней узбоч гэтага высокага дома, часта бачыў у тым акне гаспадара... Нейка міжволі прыгарнула думка: Адамчык зазірае ў будучыню. Як і сваімі творамі, што нібыта пра яшчэ недалёкае, але ўсё ж ужо мінулае. Ды здольнасць такіх арацаяў, як да слова, і М. Ермаловіча з яго "Старажытнай Беларуссю", азірацца за плячо, бачыць, як кладзецца барана і зноў весці яе далей і далей. Туды, у будучыню.

Вы, Вячаслаў Уладзіміравіч, ужо там, і вялікі дзякуй Вам за тое, што таксама пазначылі вешкамі, які чым пракладаецца туды шлях...

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Кантата

Памяці Вячаслава АДАМЧЫКА
Няўжо канец
І сцежкі і сцягі
Ратая ад няра, а не мастра?
Ты не трываў чырвоныя сцягі,
І чуць не мог ваеннага
Аркестра!
Сцягі з аркестрам,
Што там ні кажы, -
Яны заўсёды для хвілін шчаслівых!
А ты з-за іх глыбока у душы
Насіў, нібыта горб,
Балючы вывіх.
Хто не набіў
На хітрых здадах гуз!
Каго там не збіваў нячысцік з трону!
Пра пакт ці мог ты ведаць, карапуз,
Што Молатаў змантаваў
З Рыбентропам?!
Са згоды іх
Заходняе былі, і
Што грызлі маразы, ды не з'ядалі,
З усходнім абазулена было,

Урэспубліцы адзінай
Уз'яднана.
Грымела медзь,
Шугалі скрозь сцягі.
А ці была душа ў каго на месцы?
Парадам войск - у воблаках смугі -
Дзяржавы дзве праходзілі
Па Брэсце.
Хаця пажар
Дарэштны не пагас,
З-за Буга каскі зіркалі па-воўчы, -
А ты з сляом ірвіса у калгас,
Чужой пагрозай завязушы
Вочы!
З партрэтаў Маркс,
Хоць быў ён і айчым,
Ад рання заклакаў не верыць модлам, -
Маўляў, для тых і беды ніпачым,
Хто будзе разам з бальшавіцкім
Кодлам!
Улады звер
Мог камні паядаць,

Каб у вяках наступных прывіталі.
А ты не ўмеў, хоць трэсні, паядначь
Душу сваю з сусветным
Пралетарам.
Пасля сусветнай -
Заціш ці антракт,
Каб ты пачуў, як нахне мята з кропам!
А дзе ён быў, той звышсакрэтны пакт,
Што Молатаў змантаваў
З Рыбентропам?!
Хіба не чорт
З ім танчыў і танчыў!
А там, дзе тонка, як заўсёды рвецца.
Душу той боль далёкі падтачыў,
Бікфордаў шнур бяды
Падвёў пад сэрца.
Гром узрава
У небе, як мядзведзь,
Ды воблакі узверне скрозь грудзі
А над табой, мажліва, тая медзь,
Якую ненавідзеў ты,
Рыдае.

Васіль МАКАРЭВІЧ

Роспач наўздагон

Бывай, шапоўнейшы наш Вячаслаў!..
Каторы дзень сціхоту заўважаю.
Чужынам Бацькаўшчыне ты не стаў,
Хаця яна...
настойліва чужая.

Для лёгкадумных пашырэў прастор,
У мову рэжуча, нібыта ў карты,
Пра памяркоўнасць
разважаюць жартам
ўсенародны бласлаўляюць мор.

Табе цяжэй было больш, чым каму,
Сярод уладна-творчага раздраю:
Боль за Айчыну мудрых больш карае
плакалася горай аднаму.

Займела неба гэтакіх галоў
Апошнім часам... Як збірае веча?
А ўнізе верхагляды муцяць кроў
Адкрыццямі пра
"фактар чалавечы".

Жахае думка - а калі і там
Вядзецца барацьба за свой "раёчак",
Яго выглядаюць памерлых вочы,
там калоціцца
хрышчоны храм.

Адно адхланне, што не прывыкаць
Насіцца з марай і круціцца смерчам.
Жыццё -
паўсюднае чаканне смерці,
Якую гуртам весялей чакаць.

Раман
ТАРМОЛА-МІРСКІ

Назаўсёды

Стала журботна, адзінока, як бывае на прасторы, дзе пралала векавое, з раскошнаю кронаю дрэва, што супрацьстаяла ўраганам, ці перасохла рака, што ад чыстых вытокаў несла, каб аддаваць свае гаючыя сілы, ці пагас агонь, што не пагаджаўся з цемраю, - не стала Вячаслава Адамчыка.

Адзін з герояў яго прозы, прадчуваючы сваю смерць (апавяданне "Смерць на парозе"), думае пра нездаровую маці: "Як жа ж ёй будзе жыццё без мяне?" Вячаслаў Уладзіміравіч таксама прадчуваў сваё блізкае развітанне з белым светам, але не толькі на схіле гадоў і дзён сваіх думаў пра тое, як жа будзе жыць наша айчынная літаратура, у якой столькі выпадковага, неістотнага, наноснага, і сама наша Бацькаў-

шчына, у якой такое жалівае мінулае і такое ўсё яшчэ заімгленае сёння. Пра гэта ён думаў пастаянна. Яго яскравы і заглыблены талент быў скіраваны на драматычнае ў жыцці Беларусі. Відавочна жорсткая рэчаіснасць, у якой нарадзіўся і жыў Вячаслаў, і сфармавала ў ім празаіка-рэаліста, калі можна так сказаць, ж о р с т к а г а праўдалюба.

Не раз ён распавядаў пра перыпетыі таго ці іншага яшчэ ненадрукаванага апавядання. Увогуле Вячаслаў Адамчык быў цікавым суразмоўцам, асабліва ў часе вячэрняга адпачынку на лецішчы, калі не грэх было ўзяць па кілішку (ён быў маім дачным суседам і мы сяды-тады запрашалі адзін аднаго да сябе ў госці). Любіў сусед пага-

маніць пра жыццё і літаратуру, не выключачы і пазіі. Што да тостаў, то яны ў яго былі прстыя, кароткія, часцей за ўсё з некалькіх слоў, прыкладам: "За нас!". Размаўляў гучна, а ў рэдакцыі (заходзіў не раз у "Польмя", дзе часта друкаваўся) - спакойней, ды ўсуды любіў увагу тых, каму адрасаваў свае развагі.

Шмат што карыснае можна было ўведаць ад даволі даступнай знакамітасці. Здавалася, нашым сустрэчам і гамонкам не будзе канца... Цяпер, калі пытанні да яго засталіся, адказу на іх ужо не будзе, на зямлі ён іх не пачуе. Але з намі застаецца тое, што ён стварыў і пакінуў сучаснікам і нашчадкам, - каларытныя апавяданні, апоўвесці, раманы, дзённікі, у якіх яго духоўнае аблічча, відущчы зрок, чуйнае, неспакойнае сэрца. Гэта - назаўсёды.

Васіль ЖУКОВІЧ

Кніг з рук настаўніка-практыка выходзіць няшмат, таму я вітаю выхад кнігі Марыі ВЕРЦІХОЎСКОЙ "Беларуская літаратура. Білеты ў пытаннях і адказах. 11 клас". Мн., ТАА "Юніпрэс", 2001.

Верціхоўская — чалавек вялікай практыкі, адмысловай філасофіі, шырокага кругагляду, на ўсё мае свой пункт гледжання. За кожным адказам на пытанні білетаў я бачу Асобу Настаўніка, яго пазіцыю, яго ўсхваляванасць, любоў да сваёй справы. Адказы на пытанні білетаў выйшлі за рамкі адказаў.

Яны — грамадзянская пазіцыя!

Багаты духоўны свет лірычнага героя ў пазіі Пімена Панчанкі. Вызначальная якасць яго душы, матыў яго ўчынкаў — чалавечнасць. Ён глыбока перакананы, што "без чалавечнасці не будзе вечнасці".

Аповесць "Знак бяды" В. Быкава — вяршыня і здабытак нацыянальнай творчасці. Пятрок і Сцепаніда — нацыянальны тыпы. Гэта ў ментальнасці нашага народа — жыць з працы рук сваіх... "Зямля — аснова ўсёй Айчыне", зямля — карміцелька. Колькі разоў ты ёй паклонішся — столькі ты Чалавек...

Трагедыя беларускага народа звязана з войнами, рэпрэсіямі, у выніку якіх вынішчаецца генафонд нацыі, гінуць самыя лепшыя, а значыць, вынішчаецца духоўнасць як найвялікшае багацце нацыі. "А нашто каласы, калі няма васьількоў".

Вось такой эмацыянальнасцю, стра-

Гэтыя "заўвагі" выклікаюць сумненне. Крытыканства, прафанацыя, зайздрасць чорная. Можна, яны і нядрэнныя ўрокі даюць, тыя "працаголікі", што вядуць па 36 гадзін у тыдзень, але як Асобы яны мо і не спраўдзіліся. Бо Асоба заўжды далікатна і тактоўна ставіцца да другой Асобы.

Можна працаваць — заўзята, штодзённа, настойліва, але "працаголік" нічога выдатнага не створыць, калі ён — не Асоба! І калі не будзе адчувацца ва ўсім карпатлівая праца душы.

Работа душы — галоўная з работ настаўніка-славесніка.

"Няма калі думаць..." — кажуць некаторыя. Але ж галоўная работа творцы — гэта работа думкі. Вядома, што ў людзей заведзенага парадку, ясных (акрэсленых) практычных мэт і работа думкі ёсць тое ж "бездзелье". Хадзіць па кнігарнях, корпацца ў кнігах, думаць, гуляючы

У адным са сваіх артыкулаў яна падае цудоўны метафарычны вобраз пра "ашчадбанк" і запрашае адкрыць свой настаўніцкі "ашчадбанк", займаецца агульную скарбонку вопыту (сама яна аддала туды ўжо вельмі шмат сваіх залацінак!), з якой кожны мог бы чэрпаць вопыт адначасова папаўняючы яе ўласнымі здабыткамі.

Год назад мне надарылася быць на юбілейнай вечарыне драматурга Аляксея Дударова. Паказвалі спектакль "Палачанка" па п'есе аўтара. У ролі Дабрыні быў сам Дудароў.

Першыя рады (як цяпер заўсёды і ўсюды) займалі банкіры са сваімі даўга-ногімі жонкамі. Мы, некалькі настаўніц — прыхільніц таленту юбіляра, сядзелі на 14-ым радзе. І пакуль потым дабіраліся да сцэны са сваімі сціплымі букетамі кветак — Дудароў ужо быў заняты журналістамі радыё, даваў інтэрв'ю. Побач з ім стаяў Андрэй Андросік, галоўны рэ-

Шараговыя змагары за душу

Рака пачынаецца з ручаёў, дрэва расце з каранёў, чалавечая годнасць нараджаецца з глыбокай адданасці Радзіме, ведання яе гісторыі, пашаны да спадчыны... Пра ўсё гэта вядзецца гаворка ў тэматычных аглядах Верціхоўскай. Кожны артыкул вызначаецца любоўю да Беларусі, да свайго, роднага. Марыя Іванаўна (гаворачы словамі Ніла Гілевіча) "цярэбіць шлях да Беларусі", разумеючы, што мы яшчэ не дакрычаліся да беларусаў.

Пры аналізе кожнага твора, характарыстыцы вобразаў асаблівы акцэнт зроблены на сучаснасць праблем, якія ставяцца ў творы, на эстэтычную і выхаваўчую функцыі і твораў, і вобразаў. Такі аналіз скіроўвае выпускніка на ўсведамленне твора як факта мастацтва, а мастацкага вобраза — як найважнейшага сродку ў рэалізацыі канцэпцыі пісьменніка. Аўтар імкнецца даламагчы выпускнікам пазбегнуць тыповай памылкі пры адказе на пытанне білета, каб не быў ён скіраваны на пусты пераказ твора.

Васіль Зуёнак пісаў: "Нацыянальная школа (у самым шырокім сэнсе гэтага слова) і нацыянальна зарыентаваны Настаўнік — вось найгалоўнейшыя чыннікі і гаранты беларускага адраджэння, духоўнай трываласці народа, будучыні роднай Беларусі".

Марыя Верціхоўская — нацыянальна зарыентаваны настаўнік. Кожны твор, пра які ідзе гаворка, за 30 год настаўніцкай працы прапушчаны ёю праз сэрца, пададзены ў такім гістарычным і пазытыўным ракурсе, што гучыць звяртаннем-набатам да беларусаў, каб ведалі, хто мы. Не забывалі, адкуль мы выйшлі.

Мне здаецца, што такая кніга паспрыяе духоўнаму сталенню моладзі. Усе артыкулы — зварот да моладзі. Нездарма заключэнні многіх высноў-адказаў гучаць пажаданнямі: "Максімавымі патомкамі, калі заслужым, зможам звацца ўсе мы... Калі заслужым, ён вернецца ў нашы душы". "Вяртанне Скарыны на Радзіму і ў нашы душы залежыць ад кожнага з нас..." А таксама — як упэўненасць: "Але ніхто не змог (і ніколі не зможа!) пазбавіць беларусаў іх несмяротнай душы. Купала быў і застаецца нашым Песняром, Прааркам нацыянальнага адраджэння — Уладаром беларускай песні".

Настаўнікі — захавальнікі пісьменніцкага слова, яны — звязак паміж пісьменнікамі і дзіцячымі душами. Ад іх залежыць, каб напісанае не згубілася дарма, а ўзрасло ў дзіцячых душах спелым буйным коласам.

Усе артыкулы М. Верціхоўскай падаюцца праз дзве процілегласці — духоўнасць і бездухоўнасць. Цудоўна выкладзена ёю тэма "Сучасная беларуская пазыя, яе тэмы і вобразы".

У пазме "Чорная быль" С. Законнікаў спрабуе асэнсаваць праблемы сучаснасці і папярэджвае аб наступствах духоўнага Чарнобыля:

Калі ж і зараз ты не загукаеш, Абудзеш жыць пад страхам і прынукай, Чарнобыль не такі яшчэ чакане Тваю зямлю, тваіх дзяцей і ўнукаў!

насцю вызначаюцца ўсе артыкулы Верціхоўскай. Ці піша яна пра Ф. Багушэвіча — аднаго з высакароднейшых людзей, якія служылі нашай зямлі, ці пра літаратуру эпохі Адраджэння, пра княжанне Вітаўта, які "перад багаццем і шчасцем зямным пастаянна ставіў багацце духоўнае — злата дзяржавы".

Расказваючы пра духоўнае багацце чалавека ў пазме Якуба Коласа "Новая зямля", аўтарка страсна заяўляе: "Калі і накіравана нам знікнуць у свеце, то новыя цывілізацыі мелі б поўнае ўяўленне пра нас, пра беларусаў як нацыю, пра зямлю, на якой мы жылі, пра наш побыт, нашу культуру, традыцыі і звычаі, пра наш характар і ментальнасць, пра нашы каштоўнасці, пра нашы мары і памкненні толькі па адной кнізе — пазме "Новая зямля". Усё ў ёй — наша, роднае, нацыянальнае".

Незвычайна таленавіта і паглыблена пададзены адказ на білет "Ф. Скарына — беларускі першадрукар і асветнік".

Найчасцей мы гаворым пра Скарыну як першадрукара. Спытайце ў дзяцей любога ўзросту "Чаму галоўны праспект сталіцы Беларусі носіць імя Ф. Скарыны?" І яны адкажуць: "Гэта ён надрукаваў першую беларускую кнігу". Так-то яно так, але каб ён толькі надрукаваў, то быў бы проста выдавец. Але ж ён хацеў уздзейнічаць на духоўны стан нацыі як асветнік. І асветніцкая дзейнасць яго была шматграннай.

Друкуючы кнігі на роднай мове, Ф. Скарына клапаціўся, каб усё было зразумела кожнаму чытачу, рабіў пераклады і тлумачэнні слоў. Гэта першыя лексікаграфічныя спробы. Таму мы лічым Ф. Скарыну нашым першым лексікаграфам.

А сімвал-знак Скарыны — выява сонца і месца з чалавечымі тварамі — гэта сімвал перамогі святла над цемрай, хвала кнізе, якая (як сонца — зямлю!) асвятляе чалавечыя душы, бо кніга — крыніца святла, мудрасці, ведаў, бо яна — "лекі для душы"...

Не адразу адкрываюцца дарогі ў глыбіню мастацкага твора. Іншы раз — тэмы, вобразы, інтанацыі славаны глыбока і знайсці іх — значыць убачыць новую грань пазыкі з даецца дайно знаёмага твора, адчуць тыя жывыя законы, па якіх развіваецца мастацтва.

Як убачыць на старонках твора той жа космас чалавечай душы? І як у гэтым космасе са сваім багатым духоўным светам жыць, любяць, ненавідзяць Васіль Дзяцел і Ганна Чарнушка?

Верціхоўскай удалося неардынарна раскрыць тэму "Беларуская вёска ў часы калектывізацыі". Пададзены ўсе элементы нашай ментальнасці — стрыманасць, абачлівасць, насцярожанасць да ўсяго новага, пачуццё меры ва ўсім, здаровы сэнс, вера толькі справам, а не словам. Засведчана і тое, як змяняўся менталітэт народа пад уздзеяннем часу і падзей...

Тым што цябе ўзрушыла, заўсёды хочацца падзяліцца. Тым больш, што нярэдка сутыкаешся і з такімі настаўніцкімі меркаваннямі: "Няма калі думаць — трэба грошы зарабляць", альбо: "Верціхоўская Амерыку не адкрыла — мы ўсе так працуем".

па парку, пісаць, чытаць — усё гэта для іх гульня. Працу думкі яны ніколі не назаўважваюць сапраўднай працай. Калі так разважае палкоўнік МУС — гэта зразумела. Гэта чалавек заведзенага парадку і ясных практычных мэт. Узыходжанне па кар'ернай лесвіцы не прадугледжвае такой працы душы. Дзіўна, калі так разважае настаўнік — асоба творчая і натхнёная.

Дык ці адкрыла Верціхоўская Амерыку? Так, адкрыла. Яна адкрылася нам (ужо ў каторы раз!) як улюбёны знаўца беларускай літаратуры, як Чалавек, Асоба і Настаўнік.

Адна з настаўніц-пенсіянерак у канцы навучальнага года пагражае: "Не буду больш працаваць, а ўсе свае планы паціху спалю на дачы".

Я думаю пра сябе: "Ніколі! Ні за што!" Там, у гэтых тоўстых агульных сшытках, мой роздум, развагі, бяссонныя ночы, там імёны і прозвішчы вучняў, там выразкі, карткі, ілюстрацыі, "залацінкі" з чужых урокаў, асэнсаванні, вывады. У 1970-я гады я працавала натхнёна і шчыра; пісала і пытанні, і адказы (уяўныя) за вучняў, кожнае слова аздабляла. У вёсцы гэта была адзіная магчымасць сябе рэалізаваць. Я даражу тымі сваімі планами. А што застаецца ад добрага настаўніка і яго цудоўных урокаў? "Напісанае застаецца"... Дзякуй вам, Марыя Іванаўна, за напісанае!

Многія калегі не хочуць пісаць, бо гэта спаляе. Абразок-доказ: настаўніца літаратуры правяла цудоўны ўрок па творчасці Дастаеўскага. Дырэктар прапанавала ёй: "Апішыце ўрок. Напішыце". Адказ: "Не карайце (!) мяне двойчы. Напісаць яшчэ цяжэй, чым правесці".

Такі закрыты настаўнік вельмі шмат губляе. Я галасую за адкрытага настаўніка. Колькі прачытала людскога цудоўнага і як удзячна за кожную новую думку! Дзякуй вам, калегі, што не схавалі, а то прапала б! Адкрыты настаўнік — той, хто аддае, адрывае ад душы і сэрца і ўзбагачаецца пры гэтым сам. У гэтым сэнсе Верціхоўская — багачка!

жысёр Тэатра юнага глядача, дзе і адбылася гэтая дзея. Ён запрасіў нас падысці бліжэй да юбіляра. Запрашэнне гучала так: "Станьце сюды — будзеце фонам". Над гэтай мудрагелістай фразай я доўга думала. Сапраўды — мы, настаўнікі, заўсёды — фон. Але без гэтага фону не будзе і велічыні. Мы сталі фонам за духоўнасць нацыі! У 13-19, 24-ым радзе! Бо ў 1-2 радзе — тыя, хто спансіруе гэтае духоўнае адраджэнне.

Але як бы там ні было, усё роўна мы — цвет нацыі. Мы фарміруем яе духоўнасць. Мы той фон шарагоўцаў, які выступае палкам. Ён у атацы заўсёды. І толькі ў атацы можна перамагчы. Мы — тыя радавыя, якія выйграюць сённяшнюю бітву за духоўнасць нацыі...

Для сябе зрабіла вывад, што сапраўдны ўдалы ці няўдалы ўрок для славесніка — гэта заўсёды заглыбленне ("погружение"). І калі праводзіш такі ўрок, то потым яшчэ доўга не можаш усплыць на паверхню. Гэтае заглыбленне заклісвае, захоплівае, ты хапаеш паветра і пускаеш бурбалкі. Да ўрока вяртаешся зноў і зноў, ён цябе трывожыць і мучыць доўга...

Нядаўна маладая настаўніца мовы і літаратуры (пасля праведзенага адкрытага ўрока) сказала з усмешкай задавальнення: "А я ўжо адстралялася!" Цудоўная метафара! Як гэта падобна на нашу маладосць! Тады ўсё было лягчэй...

І зараз перад адкрытым урокам хваляюцца, не спіш начамі. абмазгоўваеш, аналізуеш — спатыкаешся, дачытваеш і думаеш, як было б лепш... І... застаешся незадаволеным. З гадамі ўсё больш і больш...

Цяпер ужо добра ведаю, што наша справа такая, што адстраляцца немагчыма. З таго боку заўсёды застаецца душа, якую трэба "параніць". Калі славеснік звяртаецца не да сэрца, не да душы — ён не славеснік!

Верціхоўская менавіта такая. Прачытайце яе кніжку.

Ніна РУСАКОВІЧ

“Творы”
Францішка
Багушэвіча

На добры лад, кнігі класікаў, а таксама найбольш вядомых сучасных пісьменнікаў павінны заўсёды знаходзіцца ў свабодным продажы, каб пры неабходнасці не ўзнікала цяжкасць з набыццём. Аднак нам (маецца на ўвазе беларуская літаратура) аб гэтым застаецца толькі марыць. Прычына зразумелая: фінансавыя цяжкасці, з-за якіх дзяржаўныя выдавецтвы ледзь на паверхні трымаюцца, а недзяржаўным не да гэтага. Тым не менш сітуацыя паступова ідзе ў бок лепшага. Апошнім часам некаторыя кнігі пачалі перавыдавацца. Прышла чарга і да Францішка Багушэвіча. Яго томік “Творы” (укладанне з тэксталагічнай падрыхтоўкай і прадмова Язэпа Янушкевіча, каментарыі Уладзіміра Содала і Язэпа Янушкевіча), адрасаваны ў першую чаргу сярэдняму і старэйшаму школьнаму ўзросту, “Мастацкай літаратурай быў выпушчаны ў 1998 годзе. Цяпер па просьбе кнігагандлёвых арганізацый і бібліятэк ажыццёўлена другое выданне, а таму з’явілася яшчэ адна магчымасць далучыцца да творчасці таго, хто азнаменаваў сабой нараджэнне новай беларускай літаратуры. Кніга хоць і невялікая аб’ёмам, але прадстаўляе розныя бакі творчасці Ф. Багушэвіча. У першую чаргу, вядома, яго паэзію. Цяжка дакладна сказаць, калі пачаўся творчы шлях Ф. Багушэвіча: шмат з напісанага не знойдзена, а штосці згублена, відаць, назаўсёды. Калі прытрымлівацца храналогіі, даследчыкі лічаць першымі знойдзеныя ў Львове, вершы на польскай мове “Новы 1886 год”, “Прывід надзеі”, “Хто гэта?”, датаваныя 1885-1886 гадамі. Гэтыя творы ён не збіраўся прапаноўваць у друк і паслаў іх у лістах свайму сябру Я. Карловічу. У кнізе з’явіліся месца і ім у перакладзе Пятра Бітэля, што, безумоўна, дазволіць вучням глыбей пазнаёміцца з творчасцю Ф. Багушэвіча. Не ў апошнюю чаргу, дзякуючы вершу “Новы 1886 год”:

*Прамінай жа, годзе шэры,
Забяры свае надзеі!
Ты найперш абдэр’нас з Веры,
Ты не даў нам і Надзеі.
Звёў Любоў... а ідэалы
Паказаў у бойцы брацтваў!
Спраў тваіх тут больш не стала,
Калі б цябе й не ўспамінаць нам!
Аднак асноўную нагрузку ў зборніку нясуць творы, што даўно сталі хрэстаматыйнымі і ў свой час былі прадстаўлены ў кнігах “Дудка беларуская” і “Смык беларускі”. Як і прадмовы да гэтых зборнікаў, якія, нягледзячы на тое, што мінулае столькі часу, не страцілі свайго першаступеннага значэння, бо сказанае ў іх - па-ранейшаму актуальна. Багушэвічэй клопат аб роднай мове - гэта і клопат кожнага беларуса, хто любіць яе і шануе і хто хоча, каб яна жыла і надалей, не страчваючы сваёй мілагучнасці і непаўторнасці. Словы Ф. Багушэвіча - і заповіт яго і наказ нам: “Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі!”*

Заклікаў ён да гэтага і сваімі паэтычнымі творами, пераконваючы, як шмат можна сказаць і выказаць на роднай беларускай мове. Хоць бы вершам “Мая дудка”, які, калі ні чытаеш, асаюды ад удзінення яго не менш:

*Эх, скручу я дудку!
Такою зайграю,
Што ўсім будзе чутка
Ад краю да краю!
Ой! то будзе гранне,
Як на павітанне
І як на васэле,
Нядоўга тыцеле.*

Зіешчаны ў кнізе і апаўданадны “Тралялёначка”, “Сведка”, “Палясоўшчык”, “Дядзіна”, багата прадстаўлена ў перакладах Сцяпана Александровіча, Уладзіміра Содала, Галіны Тычкі, Язэпа Янушкевіча публіцыстыка.

Міхась ГЕНЬКА

КРЫТЫКА

Сённяшні літаратурна-мастацкі ды і ўсё культурны працэс Беларусі нельга ўявіць без наробкаў творцаў-эмігрантаў, а таксама здабыткаў дзеячў памежных рэгіёнаў. Сярод апошніх заўважна ажыўленым рухам, пошукавым характарам пры дзіўнай знітанасці з нацыянальнымі традыцыямі вылучаецца дзейнасць літаб’яднання “Белавежа”. Ужо колькі часу яно плённа і штогадова заяўляе пра сябе новымі паэтычнымі і празаічнымі кнігамі-галасамі дзякуючы дзяржаўным датацыям з польскага боку і нястомным намаганням свайго старшыні Яна Чыквіна.

На гэты раз найбольш шырока прадстаўляе літаратурную Беласточчыну выдадзена яныдаўна “Беларускім кнігазборам” у Мінску анталогія “Беларускія пісьменнікі Польшчы. Другая палова XX ст.”, якая сабрала пад адной вокладкай самых розных у ідэйна-эстэтычным і жанрава-стылівым планах творцаў. Зразумела, што і на аналітычна-эмацыянальным узроўні ацэнкі напісанага імі, і на паслядоўнасці падачы асэнсаванага мастацкага матэрыялу не могуць

яго асуджэнне на 25 гадоў зняволення, шлях па этапах, жыццё ў лагеры, што ўсё разам, нібы на шаблоне, паводле шаблону Я. Жамойціна, можна судзіць з лёсам кожнага рэпрэсіраванага. Праўда, далёка не кожны з іх вытрымліваў адведзеныя доляю іспыты. Як заўважае пісьменнік, “важным элементам нявольніцкага бытвання была бесперапынная галадоўка людзей, якая выклікала іх фрустрацыю, абмежаванне думак і ў рэшце рэшт паступовае ламанне псіхікі”.

Тое, што аўтар не абмяжоўваецца перадачай вузка асабістага, аднолькава звяртае ўвагу не толькі на крайняе выражэнне адчаю і скрухі, але і на дэталі і рэаліі паўсядзённага жыцця, працу асуджаных, дазваляе яму стварыць абагулены, шматгалосы вобраз “мільянаў нявольнікаў савецкай імперыі”, пакутнікаў, якіх яшчэ не хутка пасля смерці тырана чакае вызваленне. Сярод тых, хто здабўў яго ў жніўні 1956 года, і беларус, грамадзянін ПНР, Янка Жамойцін, аўтар біяграфічнай аповесці “З перажытага”.

З усім па-іншаму расставлены акцэнты ў “Пожні” Васіля Петручука (1936). Змест твора

Узбагачацца праз еднасць

не адбіцца ўражанні ад удумлівай прадмовы У. Конана, а таксама аб’ектыўны храналагічны прынцып кампазіцыйнага размяшчэння твораў, што абраны ў якасці асноўнага ўкладальнікам і адным з аўтараў кнігі Янам Чыквіным. Выключэнне ў прапанаванай сістэме складае, бадай, толькі адзіны выпадак, калі адметны паэт Міхась Шаховіч (1953) па-рыцарска ветліва саступае сваё месца спеўна-дыялектнаму і дакладнаму ў яго някідкай рэгіянальнай вобразнасці вясенняму слову пані Зосі Сачко (1955). Прапускаючы яе наперад, творца як бы запрашае чытача больш уважліва ўслухацца ў прамоўленае сціплай аўтарскай, што хацела б застацца незаўважанай:

*ідзі проста в дзень
пройдзі нэзаметна
хай лепі пісня звучыт
а музыканта нэ знают.*

І ўсё ж уяўляецца мэтазгодным пачаць гаворку пра заяўленую кнігу з асобы Янкі Жамойціна (1922), аўтабіяграфічнай аповесцю якога яна і пачынаецца. Не толькі для яго, але і для многіх беларускіх пісьменнікаў уласціва пераасэнсаванне ў мастацкай творчасці ўласнага горкага жыццёвага вопыту. Тое ж можна сказаць пра заснаваных на біяграфічным матэрыяле кнігі эмігрантаў К. Мерляка, К. Акулы, рэпрэсіраваных В. Супруна, Л. Геніюш, С. Грахоўскага і іншых, спявадальнасць і камернасць якіх не зніжае іх дакументальнай вартасці і гістарычнай праўдзівасці.

Аповесць “З перажытага” Я. Жамойціна праз зварот яе аўтара да агульназначных і па-грамадску важных падзей, багацце прыведзеных канкрэтных фактаў і адухаленне, непазрэдную прысутнасць часу сягае далёка за межы асобнага чалавечага лёсу і яго няшчасцяў. Аўтабіяграфічнасць матэрыялу, вяртанне ў мінулае з вышнімі пражытых гадоў без парушэння храналогіі ва ўзнаўленні падзей спрыяе не толькі фіксацыі асобных з’яў, здарэнняў, дакладных рэалій, але і дапамагае ўзнаўленню звязаных з імі настрою, псіхалагічнага стану, уражанняў, падвздоўчя да іх новага пераасэнсавання аўтарам-героем. Тым самым да дакументальнага пачатку твора дадаецца не менш важны крытэрыі мастацкасці, чым і забяспечваецца сінкратызм яго адметнай жанравай формы.

Прычым у многіх выпадках, як піша Я. Жамойцін, “уражанні аказаюцца больш трывалымі”, сэнс таго або іншага прачытанага ці убачанага “заставаўся ў памяці дзякуючы, перш за ўсё, сіле эмоцыяў”. Якраз іх непадуладнымі часу чарамі можна растлумачыць жывасць поўных канкрэтыкі малюнкаў з жыцця моладзі і выкладчыкаў Навагрудскай семінарыі і натуральнага курса, дакладнасць у апісанні дзейнасці акупацыйнага рэжыму, савецкага і польскага падполля, СБМ і ўласна яго лідэра Барыса Рагулі. З хваляваннем фіксуе аўтар шматстайныя праявы беларускага адраджэння, змаганне за незалежнасць Бацькаўшчыны. Дэталёва ўзнаўляе апаўданадны працу ў лагерах Нямеччыны, голад у канцы вайны, вяртанне ў Польшчу, новыя зняволенні. У тым ліку і знаходжанне ў ізалятары, якое цалкам пераварочвае светаўспрыманне асобы арыштанта. “З прыемнасцю вітаеш тады кожную праяву жыцця, напрыклад, у постаці мухі, калі заблудзіць у твае сцены. Чакаеш, быццам гасця, той блашчыцы, якая ў адпаведным часе выпаўзе на сцяну, каб давацца да месца на столі, з якога кінецца на тваё лагава з вядомай мэтай. Ты свядомы таго, што яно корміцца табою, але аценьваеш гэта ў катэгорыях рэваншу за ўдзел у тваёй адзіноце”.

На гэтых здабытках мудрасці выпрабаванні героя не заканчваецца. Наперадзе ў

ра цалкам грунтуецца на асэнсаванні ўласнай сірочай долі, цяжка і калючасць якой надзвычай адэкватна перадае назва. Таму асновавытворным прынцыпам у фрагментарнай аповесці з’яўляецца не столькі дакументалізм, колькі эсзізм, псіхалагізм дэталей, адвольнасць абрання кірункаў у падарожжы па рацэ памяці і гэтка ж суб’ектыўнасць у адлюстраванні ўнутранага і знешняга жыцця. Тым не менш аўтар імкнецца быць дакладным у апісанні старэння хаты і яе пачыння, у перадачы асабістасці дыялектнага маўлення, абрадаў калядання, а таксама жорсткіх нормаў мачыхі ці безважнасці бацькі, горчы развітаня з найлепшымі сябрамі сабакам ды конікам, свайго карослівага пастухоўства, нядоўгай школьнай навукі і вайсковага жыцця. І калі спявадальнасць урыўкаў, прысвечаных беспрытульнаму дзяцінству, не можна не кранаць безбароннасцю і слязамі крыўды ад пачування сіратаў ўласнай непатрэбнасці, то старонкам з апісаннем больш дораслага жыцця відавочна не хапае псіхалагічнай пераканаўчасці, матываўчынкаў галоўнага героя і астатніх персанажаў, пераставання пададзенага матэрыялу ў новую эстэтычна-мастацкую рэальнасць. А патрэбу ў ёй, безумоўна, мае нават самы “сухі” біяграфічны жанр.

Якраз гэтай неабходнай якасцю валодае лёгкая, адначасова паэтычная і іроніка-гумарыстычная проза Георгія Валкавыцкага (1923). Сваім почыркам-узорам яна сапраўды нагадвае прадстаўленую ў анталогіі “Белую вязь”. І гэта тым больш дзіўна, што творца часцей за ўсё звяртаецца да злабадзённых грамадскіх і маральна-этычных праблем, адкрыта гаворыць пра набалеелае, не закрывае вочы на тое, што агрэсія ёсць сімптомам новага часу, а магчыма, нават і законам жыцця. Думаецца, што абрунтаваннем святланосага пачатку пісьма аўтара, сведчаннем прыягальнай чалавечасці могуць стаць наступныя радкі з яго празаічнай кнігі: “І ўсё ж, хоць і абяскрыленае, целіцца ў душы дзівацкае памкненне да згоды і гармоніі”. А крыху ніжэй адстойваецца тая ж самая думка, але ўжо з большай здэкліваасцю над сабой, адносінамі да сябе, над сумнаю явай. “Разумныя дружачы, дурныя - сварацца... варацца... арацца... ацца...”

Радуе выключная назіральнасць пісьменніка, майстэрства дэталі, у тым ліку псіхалагічнай, веданне чалавечай натуры, чаму ў немалой ступені паспрыяла яго шматгадовае рэдактарская пасада ў беластоцкай “Ніве”, адначасова цікавасць да мінулага і фантастычнага, што, безумоўна, адбілася на адметнай сказавай форме твораў аўтара і абумовіла яго патрэбу ў складанні казкі “пра сваю Планіду”. Адсюль інтарэс не толькі да канкрэтна-гістарычных фактаў, выключных і звычайных падзей, але і да прыродных, ландшафтных рэалій - гэтых маўклівых сведкаў часу. У прыватнасці, да векавога дуба, што вылучае ўсімі адчутую энэргію праз дух расстраляных пад ім людзей і прадвясчае нейкую значную навіну. Як хутка высветліцца, ёю стане Белавежскае пагадненне ў Віскулях, што знішчыла “вялікі, магутны і непарушны суседскі Эдэм”.

Такі нечаканы фінал, рэзка змена разваг аб высокім духоўным паведамленнем пра “страчанае” сацыяльна-грамадзянскае спараджае гумарыстычны эффект, прымушае перагледзець “сур’ёзнае” гучанне першай часткі твора і заўважыць у ёй прыхаванае аўтарскае блюзерства не толькі над неіснуючым раем, але і над моднымі паведамі, усякага кшталту пакланеннямі перад акульнымі і містычнымі з’явамі, энэргетычнымі сеансамі і да т. п. Зразумела, што падсмейванне пісьменніка ніяк не распаўсюджваецца

ца на сам дуб, на курганы - гэтыя “ўтравелыя багатыры”, на адметна размешчаныя загадкавыя валуны, хоць і аўтар, і яго сябры іх ўтрымаліся ад таго, каб не назваць іх месцазнаходжанне кашпіроўшчынай.

Усе рэаліі разам з цудадзейнай крыніцай увасабляюць сабою Дух Пушчы, які ратуе ад нацыянальнага бяспамяцтва, здрады Айчыне. А, па перакананні Г. Валкавыцкага, “самымі зацятымі беларусафобамі з’яўляюцца пярэваратні”. Узнаўляючы легенды і казкі, дзе “неверагоднае ставалася верагодным”, распавядаючы пра сямейны равад і школьную навуку, вачныя землярэі і рэйкавае змаганне, змену ўладаў, творца адстойвае прыярытэт духоўнага развіцця, падкрэслівае неабходнасць заўжды і ва ўсім заставацца чалавекам, на ўсё “глядзець сваімі вачыма”.

У тым, што аўтару ўдаецца быць адметным, пераконваючы і яго вераваньня творы. Яны вылучаюцца лаканічнай і напружанай манерай пісьма, пераважнай засяроджанасцю на вобразы з прыроднага і касмічнага свету. Да прыкладу, калі да-

стасаваць адзін з падгледжаных паэтам малюнкаў (пляжныя сляды-нарэзаў чайкі) на наогул створанае ім, то можна атрымаць найбольш адэкватную асацыятыўную ацэнку яго мастацкага почырку:

*Строгі радок, як антэстэза
У мадэрна хісткае дасье.*

Трэба сказаць, што ў з’явах акаляючай рэчаіснасці пісьменнік найчасцей шукае і знаходзіць нечаканую блізкасць, сугучнасць справам чалавечым, самім людзям, хоць яны, на жаль, не заўжды радуюць дасканаласцю і адпавядаюць ідэалам. Не дзіва, што творцу раз-пораз даводзіцца адчуваць сябе іранічным дзіваком з іншых вымярэнняў, якому лягчэй даверыць свае вершы ў беззменным насельнікам ганаровых прэзідыумаў, а соснам роднай Белавежы. Менавіта па матывах яе песняў і сказаў ды паводле ўласных уражанняў стварае сваю паэзію і прозу, піша дзённікі і споведзі Г. Валкавыцкі.

Рэалістычнасць апаўданадны Алены Анішэўскай (1927) вынікае з іх побытавай асновы, з умення аўтаркі заўважаць у паўсядзённай вясковай плыні сапраўдную паэзію, адчуваць непаўторнае характаво жыцця. Перапоўненасць ім распаўсюджваецца не толькі на людзей - маладога Андрэя з “Вясны”, закаханую Ніну з апаўданадны “Цыган і салаўі”, паважлівую да народных павяр’яў Аксеню і жанчын, што ткуць кужаль, каб выклікаць дождж, на замоўны ручнік з “Сухого лета”, спадарожнікаў гераніі-аўтаркі са “Смака жыцця”, ад якіх “праменлі і нейкая радасць, добразычлівасць і святочны настрой”, але і на вобразы і з’явы прыроднага свету. Скажам, на старога каня Каштана, якога кліча-змывае вясна, дажджлівую ноч, узыход сонца, пералістыя спевы салаўёў, лагодлівую карціну лета і інш. Менавіта шчырае замілаванасць жыццём, веданне - не з кніг - рэцэпта на шчасце ў значнай ступені кампенсуюць і пэўную апісальнасць сюжэтаў пісьменніцы, а часам і адсутнасць у іх належнай псіхалагічнай глыбіні ў выяўленні чалавечай натуры.

Нягледзячы на сваю звычайнасць, прастасць, адметныя ў асэнсаванні хуткаплыннасці часу, трагічных супярэчнасцей жыцця, чалавечай адзіноты ў бяззменным, але заўжды прыягальным свеце - “Такі свет прыгожы, светлы, чужы...” героі пераважна бытавых па змесце і ўмоўна-дыялагічных па форме апаўданадны Міры Лукшы (1958). Варта зазначыць, што і ў паэзіі аўтаркі, якая марыць вызваліць з няволі Нямігу і ссыпацца ў яе “попелам, і іскрамі, і болей праз мур, пясок, іржу і гліну”, пры ўсёй стылёва-пафаснай разнастайнасці драматызм заяўляе пра сябе даволі адчувальна.

Гармонію ўсяго свету і разам з тым “свой супакой гаючы” ў такіх жа някідкіх краевідах, на прасторы жытнёвага поля і поўнага чараў бору, адшукаў паэт і араты ў адной асобе Уладзімір Гайдук (1941). Для яго найвышэйшай мэтай з’яўляецца зразумець “сэнс тварэння”, вытрымаць праверку строгімі законамі жыцця, напісаць свой “верш сокам раслінным” і тым самым ажыўць некім невымаўленае слова, каб, як той салавей, “дарыць водар песні роднай краіне”.

Незалежна ад закранутай праблематыкі, кожны твор У. Гаідука найперш спынае ўвагу аўтарскім здзіўленнем перад размаітасцю і дасканаласцю прыроднага свету. У людзях, што самаахвотна нішчаць сваю тоеснасць, у іх жыцці, як ні горка тое канстатаваць, паэт не знаходзіць увасаблення высокіх духоўных парыванняў, неабходнага яднання са светам першым і нерукотворным. Гэтымі прычынамі абумоўлены пакуты і драматызм слова аўтара, страфа якога - “шлях ісіцыны і Шлях Галгофы”, “гармоніі закон у новай форме”, вершаванае выражэнне Абсалюту, што аднолькава не прымае хаос, шэрасць,

вытканае Арахнай. Несумненна, У. Гайдук паходзіць з роду тых самотных і ўлюбёных у боскі пачатак лірычнага, які вераць у "сёмае неба паэтаў", умеюць сябраваць з ветрам-валачобнікам і бачыць кроплі "роснае ртці". Ён успрымае пушчу першабытным раем, радасна вітае сонца, залаты месяц, салаўіную песню, агонь сваіх успамінаў, сведкаў шчасця былога - палявую мяту, светла-прыгожыя верасы. Найдаражэйшы для паэта "пах зямлі салодкай". Пры гэтым ён перакананы:

**Толькі з крыніцы жывой вады
Песні ўдалося выдаць чар-звон,
А людзям хопіць адной слязы -
На ўсё жыццё.**

Аб надуманасці паняццяў пачатку і канца жыцця, аб штучнасці падзелу яго на сэнсава значнае і непатрэбнае, аб звязку нявечнага і вечнага, аб бясконцаці "штораз іншага існавання" разважае ў сваёй творчасці філосаф з Крынак Сакрат Яновіч (1936). Марачы ўнікаючы адну-адзіную, ціхую і зялёную, пахіленую і самотную, збачынку з бацькоўскіх загонаў, апець усё роднае і перажытае, пакідаючы запавет сыну, пісьменнік тым не менш асабліва непакоіцца за сумныя справы гандляроў сумленнем і ўсякага кшталту кар'ерыстаў. Іх столькі, гэтых бяспмятных і прадажных янычараў, што яны ўжо здолелі ўтварыць асобную і бязлітасную імперыю, найменне якой - "АБЫ ЖЫЦЬ". У ёй усё можна купіць і прадаць, нават словы. Герой-аўтар не хавае свайго грэблівана стаўлення да прыхільнікаў адзіна дукатаў, надзвычай адкрыта перадае ўласнае пачуццё адчаю і гатоўнасць да поўнай самаахвярнасці дзеля выратавання самага дарагога для кожнага сумленнага чалавека. Ён голасна прамаўляе: "Калі мову маю паставяць пад сценку абыкавасці, хачу быць яе крыкам! І памерці, маючы гадоў трыццаць тры. Калі ж пачнуць хаваць яе ў магілу, хачу быць канём князя Яцвягі.

**Каб не расцаяла з ёю, роднаю!
дуць тыя...**

Няцяжка заўважыць, як анафарыстычны і парцэляцыйны спосабы пабудовы фраз, іх адпаведнае інтанацыйна-экспрэсіўнае, узрушанае гучанне толькі падкрэсліваюць грамадзянскі неспакой за будучыню краю, нацыянальна-выразную пазіцыю прамоўцы. Больш разгорнутае ўвабачнае і канкрэтнае азначэння нагаданы аднак атрымліваюць у "Занатоўках для памяці". Заўсёдыны лірызм творцы, які ніколі не пераходзіць іроніі і нават сарказму, замілаванасць самай, здавалася б, назначнай прайвай побытавага і прыроднага беларускага свету суседнічаюць тут з рэаліямі біяграфічнымі, згадкамі з ліста сёбра, балючымі развагамі пра сённяшняе вёску, пра страту сучаснікамі сваіх каранёў. Па сутнасці, з аўтарскіх выказванняў можна скласці шматузроўневы структурны аналіз тых асноўных прычын, што прымушаюць сумнявацца ў нашай прышласці.

Паводле вызначэння С. Яновіча, гэта - "трагічнае самаадрачэння", захаванне зварыных інстыктаў, "усё каб выгадней, смачней, бяспечней", няўпэненасць, якая "пераўтварылася ў асаблівую рэлігійную" і яе "галоўны плебейскі атрыбут" - адметны беларускі страх; аберацыя ранейшай працавітасці, шматваковай цывілізацыі поля і хлява "ў трывіяльнае хітрэцтва", смерць традыцый праз іх незапатрабаванасць і непатрэбнасць, забыццё найважнейшай навукі непісьменных дзядоў і бабуляў, і як вынік - адчайны "лямант гісторыі", усеагульнае непаразуменне. "Веліч змяняецца ў смешнасць, трагедыя ходзіць пад руку з камедыяй, швэндаючыся па задворках быту. Праклён валачашчае бачы загнулае плач Джульеты, а набабнік плюе на Рамаза".

Супраць тых, хто паціху пакідае і прадае Радзіму, хто страціў у душы "айчыныя скарбы - матчыны дар" і тым самым парашуў кроўную павязь, скіроўвае сваё нягучнае, але такое ж недаравальнае, як і С. Яновіча, абурэнне пазт-настаўнік Юрыя Баена. Натуральнасць яго лірычнага голасу вынікае, супадае з экзістэнцыйнай сутнасцю героя, запрашэннем да кожнага быць самім сабою і нікому не замінаць быць чалавекам нягледзячы на тое, што паміж нашымі марамі і рэчаіснасцю часта можа месціцца неперадольны мур.

Куды лягчэй за гэты мур бурыцца жывая памяць. І дзеля яе захавання герой паэта гатовы гаварыць маўчаннем каменя і Бела-везы, вітаннем ліста баабаба, кароткімі адказамі анкеты, словамі з плітаў помнікаў, адноўленым домам, увайшоўшы ў які

**Нават вораг
Каля парога скіне боты.**

На самай жа справе спрадвечная беларуская мара пра спраўную і дагледжаную беларускую хату дагэтуль застаецца няспраўджанай. Цэлыя вёскі адходзяць у восяні цень, ціха паміраюць. І калі ў аднаго са старэйшых паэтаў Беласточчыны Віктара Шведа (1925) найдаражэйшымі экспанатамі дзедаўскай хаты былі рарытэты, старажытныя, як сама гісторыя, рэчы з народнага побыту, сямейныя рэліквіі, то маладзейшыя аўтары вымушаны прызнаць незапатрабаванасць грамадства ў гэтай вясковай хаты, што неўпрыкмет сама па сабе становіцца музейным экспанатам. Так, на радзіме

ў З. Сачко "тры бабы на два дамы". У метафарычнага і рамантычнага М. Шаховіча, які не дорыць кветкі жанчыне адзіна з-за нежадання іх смерці, і просіць для сваёй душы чысціні ў дрэваў, а пасля ўцёкаў з дому адразу пачынае шукаць яго, "партрэт" хаты малюецца ў адчувальна змрочных фарбах:

**Сёння
Аслепля старасцю вокны
Сумна глядзяць
На глухі панадворак.**

Бадай, толькі ва ўспамінах творцаў пра дзяцінства гэты вобраз падаецца ў станоўчым, калі не казачным, эмацыянальным ключы. Скажам, Надзеі Артымовіч (1946) памятаецца "панадворак брукаваны шчаслівымі зоркамі / размаляваная бацькоўская цеплыня / ў мінулых днях", "яснасць родных вокан / у снах".

Як ні горка тое прызнаваць, нават устойлівы і адметны беласточкі грудок беларусчыны, што найвыразней захаваў традыцыйныя легендарна-сказавыя, дыялагічныя, гумарыстычныя і імпрэсіяністычныя формы, своеасаблівы сплаў у іх побытавага і пачуцёвага пры пераважным зруху да канкрэтыкі, не можа не рэагаваць на заўважаны некалі класікам сыход вёскі з яснае явы, на крушэнне адвечнага сялянскага ладу жыцця і народнай маралі, кардынальныя змены ў нацыянальным светабачанні сучасніка.

Але пры ўсім тым у пазычных творах белаўсцяў у адрозненне ад прозы амаль не сустракаюцца слёзныя інтанацыі, не гучыць пазычны надрыў пры развагах аб лёсе мовы і радзімы. Жывучы па законах павагі і аховы апошніх ад знікнення, прымаючы такі падыход за норму, яны проста не маюць патрэбы ў тым, каб крычаць пра іх ці даказваць рэчы агульнаразумелыя. Мы б нават рызыкнулі вывесці ў якасці асноўнай адметнасці анталогіі натуральнасць гучання прадстаўленых у ёй галасоў, ашчаднае стаўленне да моўных асаблівасцей і іншых рэалій свайго непаўторнага пушчанскага краю. У гэтым кантэксце без усялякай іроніі ўспрымаецца шведзкая: "Мы, пане, Беластачане".

Наўрад ці трэба нагадваць пра тое, што дадзена толькі што характарыстыка ніяк не павінна ўспрымацца прайвай мэтакавасці, свядомага ігнаравання ці іншапрычыннай адасобленасці ад вялікага і, зразумела ж, багатага духоўнымі здабыткамі свету. У асобах лепшых сваіх прадстаўнікоў, магчыма, найперш у пазіі і малых празаічных формах, Беласточчына валодае сапраўднымі талентамі, узровень якіх ні ў чым не саступае сусветнаму.

У вызначаным пераконваюць не толькі экзатычныя вобразы і сюжэты баладных, адпаведных духу антычнай Элады і Усходу, неўміручых помнікаў мастацтва, вершаваных твораў Дэмітра Шатыловіча (1926), але і густа насычаныя самімі рознымі адценнямі фарбаў рэзкія мазкі ў манеры Яшы Бурша (1929), што ўмеў пісаць перажыванні, вышукуючы матывы пачуццяў "на блакіце незабудак" і колерах іншых кветак. Пазычны стыхію Алесь Барскага (1930) пры адчувальнай арэнтацыі на сусветныя традыцыі адрознівае адметная аўтарская вобразатворчасць, здольнасць перадаваць з'яву ў руху, заўважыць, як

**і першы ліст пачырванелы,
кулягачы, пабег ад дрэва.**

Трывожная рытмізаваная проза Юрыя Геніюша (1935) з яе дзіўнымі і змрочнымі вобразамі, кантрастам святла і ценяў, засяроджанасцю на выяўленні глыбокага патаемнага, нечаканымі настраёвымі пераходамі можа быць і надзвычайна лірычнай, нават пяшчотнай. І тады яна ўспрымаецца, кажучы яго ж словамі, "як выбух радасці ў адчай беспрасветным".

У любым выпадку прыкметна імпульсіўнае пісьмо гэтага аўтара ў анталогіі надзвычай ураўнаважвае фактычна вывераная легендарная, гістарычная і аўтабіяграфічная проза традыцыйна лаканічнага для белаўсцяў Міколы Гаідука (1933-1998). У ёй асноўнымі крытэрыямі асобы, у творцы - меркамі, выступаюць спрадвечныя чалавечнасці, нацыянальная памяць і такая глыбокая вера, якая не проста вядзе ў храм, да ўгледвання ў вочы святых на абразях, што змяшчаюць у сабе "ўсеабдымную мудрасць", але і патрабуе адпаведных, па іх прыкладзе, канкрэтных спраў і думак. Бо толькі так можна патрапіць, наблізіцца да той бязмежнай "вечнасці, пра якую ў самым патайным куточку кожнай душы хаваецца трапяткая надзея, спадзяванне кволенкае, але такое прывабнае, захалляючае, святое".

Хочацца працягнуць, як і спадзяванне на аднасць нашых далейшых сумесных высілках у клопатах пра літаратурнае і наогул нацыянальнае жыццё, на заслужанае прызнанне кожнага, хто непакоіцца за агульную беларускую справу, дбае пра карысць ёй. І тады ў любой кроплі зямнога шара наш суайчыннік-творца, паводле Яна Чыквіна (1940), не перастане радавацца жыццём, таму, што "на зялёным лузе рукава кашулі пасецца божая кароўка", што сам ён будзе запатрабаваны і перастане пакутаваць ад адчування сваёй непатрэбнасці "ў гэтым свеце, першым і апошнім".

Вольга ШЫНКАРЭНКА

Па слядах паломніцтва, альбо Свет лірычнага героя кнігі Рыгора Барадуліна "Самота паломніцтва"

Спектр філасофскай тэматыкі і праблематыкі ў творчасці Рыгора Барадуліна мае багатую палітру. Бадай што, любы са шматлікіх яго зборнікаў можа пацвердзіць гэтыя словы. Тым больш яны тычацца творчасці эпохі пераменаў, эпохі рознага роду трансфармацый, эпохі з аморфнымі, астыгматычнымі, спакушаючымі чалавека каштоўнасцямі. Адчуць подых эпохі і разам з тым не збіцца на шлях да лжэідэалаў, не згубіць у сабе чалавечнасць дапамагае пракнічнае спасціжэнне сталай мудрасці паэта ў кнізе "Самота паломніцтва".

Постаць лірычнага героя твораў кнігі даволі адметная: яна сінтэзуе ў сабе некалькі, здавалася б, зусім неспалучальных іпастасяў. Часам ён салітычна згаізаваны, засяроджаны на сваім "Я", над сваёй сутнасцю. "Я" нібы пытае: хто яно? куды? навошта? чаму? і г. д. ("А можа, гэта не я зусім..."; "Гук, укрэдзены ў маўчанне..."; "У цяперашнім..."; і інш.). Нездарма ў верхах кнігі вельмі шмат пытанняў, іншы раз зададзеных пра сябе непасрэдна чытачу, бо аўтар не ў сілах сам даць адказ ("У скруці прашу сучаснага..."). Менавіта па гэтай прычыне, а таксама таму, што лірычны герой шукае такога адказу не толькі для сябе, а для іншых - такіх, як ён, - пошукі распаўсюджваюцца за эга-сферу. Прычым распаўсюджванне настолькі маштабнае, наколькі тонкае, асэнсаванне свайго ўнутранага свету. Аднак няма яўнай мяжы паміж суб'ектнасцю героя і акаляючым светам, пачынаючы быць ад дэражы і апошняга жоўтага ліста ("Жоўты ліст"), следу крыжы на асфальце ("А што было ў сярэдзіне зімы..."), зтракацы ("Ушакі абразок"), сягаючы памераў нацыянальных ("Набела!"), нацыянальна-глыбальных (лера-паэма "Самота паломніцтва"), касмічных ("Калі заблудзішся ў лесе..."). Есць знітанасць усіх гэтых узроўняў у большасці вершаў, што з'яўляецца адной з характэрных рысаў філасофскай рэфлексійнасці лірычнага героя ("За калядзны стол"; "Успомненне цяплог", "У адкрытым космасе").

Што ж турбуе лірычнага героя, якія тэмы і праблемы ён паднімае і спрабуе вырашаць на кожным з названых (канешне, умоўных) узроўняў быцця. А паколькі яны сінкратычна знітаваны, то і метадыка аналізу павінна мець шырокі характар, ахопліваючы іх па магчымасці цалкам, баччы дамінуючы матыў у кантэксце астатніх.

Як ужо сказана вышэй, лірычны герой часта задумваецца над асабистым лёсам. Зрэшты, як і кожны чалавек, толькі боскім талентам абумоўлены большае чулівасць і далікатнейшая тонкасць одуму паэта. Ён балюча ўспрымае сваю адметнасць ад большыні, ад кангламерату "купоў" ("Лёс"), якім непатрэбна яго бяспечнае душа "на зямных базары". Гэтыя словы, які многія іншыя, аўтар атаямляе толькі фармальна з сабой: яны тычаць кожнага, хто жыве перадусім душой у трохкутніку з цяперашняга, мінулага і будучага, "дзе кожны кут наўтульны і чужаваты" ("У цяперашнім..."). Паэт не стварае штучна сваю самоту. Яе і так хапае. І калі яго лірычны герой выступаўца як закінуты ў свет адзіночка ("Завыць ваюком зусім не проста..."), то ён не стараецца такую сітуацыю паглыбіць, пазбягае хваравітага дэкадансу, шукае выйсця. І знаходзіць, прычым не адно:

**Пакуль жыву я,
Жыве таксама
На гэтым свеце
Са мною мама.
("Ступае грузна мажная кабета...")**

**Радуйся ў жыцці святлу і свету,
Верачы ў паганскую прыкмету:
Дабрыня шукае глыбіні.**

("Я на гэты свет прыйшоў на вопыт...")

Любоў да жыцця, пяшчотная і моцная, знайшла водгук у многіх радках. Таму і просіць паэт:

**Дазвольце затрымацца на зямлі
Мне...**

("Без вас")

**Пачакай яшчэ
З маёй сасной!**

("Гаспадарыць дзяцел на магіліну...")

Нягледзячы на тое, што жыццё ў паэта - і "рака чалавечага болю" ("Спакойнае месца..."), і "змаганне з цемраю" ("З вышыні самалёта"), нават нягледзячы на існаванне такой абсурднай і бязмежна жахлівай, асабліва для экзістэнцыйнасці, з'явы, як смерць, паэт не верыць, што ўсё скончыцца:

**Не хоча паддацца бядзе,
Баіцца,
Што скрозь не паспее,
З палаты ў палату ідзе
Сясстрой міласэрнай
Надзея.**

("Спакойнае месца...")

Каханне і любоў паэт праз лірычнага героя хоча данесці не толькі той, якому абаўляе, нягледзячы на ману ("Ні дакорам, ні папрокам..."), ён "сам абманываць рад", хоча, каб такімі пачуццямі быў прасякнуты

ўвесь вонкавы свет і душы кожнага з людзей. Бо, як прыкмецілі яшчэ ў старажытным Рыме і як адзначае аўтар, пастара каханым "застаецца сум" ("Сум"). Любоў - да продкаў, сяброў, усіх людзей разам і кожнага чалавека ў прыватнасці, радзімы, мастацтва і інш. - ці не галоўны кіт, на якім трымаецца чалавецтва, і ці не аснова творчасці як Р. Барадуліна, так і наогул.

Пашыраючы кантэксст, у якім знаходзіцца "Я" лірычнага героя, наступным маштабам будзе нацыянальны, прычым часта з гістарычным адценнем, якое дапамагае прасачыць лёс беларускай зямлі.

Найбольш значны (і не толькі па аб'ёме) твор кнігі прысвечаны слаўнаму сыну нашага народа Францыску Скарыне, паэма пра яго складаны лёс - "Самота паломніцтва". Але мастацкая вартасць твора была б ніжэйшай, калі б не той факт, што паэма гэта не толькі пра яркую постаць Скарыны, а перш за ўсё - пра лёс генія ў нашым неадназначным свеце. Пры гэтым Р. Барадулін не пакінуў па-за ўвагай і нацыянальны фактар - лёс беларускай зямлі з яе атрыбутамі (культурай, мовай). Гэты фактар у розных сваіх праяўленнях раскрыты ў іншых творах. Кожны з іх перадае шчымымі любоўю і шкадаваннем сваёй радзімы ў розныя гістарычныя перыяды развіцця, а таксама людзей, якія перажывалі лёс радзімы, якія былі носьбітамі, часцінкамі яе лёсу. Таму ханалогія твораў даволі разнастайная: ад часоў Скарыны да савецкіх рэпрэсій і Чарнобыля, - Беларусь і беларусы на сваім вяку нацярапеліся і церпяць дагэтуль. Шукаючы гэтаму прычыну, паэт метафарызуе:

**Беларусь,
Цябе акрэсліў лёс,
Як развага на чало набегла,
Русь
Ён без чарнавікоў занёс
На скрыжалі
Белую -
Набела!**

("Набела!")

Таму паэт моліцца за Бацькаўшчыну: "Хай свеціцца імя Твае, Беларусь" ("Малітва наступнасці"). - дзе слова "свеціцца" набывае канатацыю ў сувязі з радыеактыўным выпраменьваннем пасля аварыі на ЧАЭС. "Малітва наступнасці" па сутнасці песімістычны верш. Лірычны герой нібы згаджаецца з лёсам роднай краіны, знаходзячы нават аналогіі ў гучанні слова "радыцыя" з назвай святога для пашаны продкаў беларусаў. Аднак, звартаючы ўвагу на наступны верш (які з'яўляецца апошнім у кнізе, што сімвалічна), трэба абвергнуць гэты песімізм на карысць надзеі ў будучае Беларусі, хаця і заканчваецца твор не кропкай і нават не шматкропкай, а патыльнікам, што азначае не сцвярдзенне, а надзею і, бадай, веру.

Ускосным доказам гэтых пачуццяў з'яўляюцца вершы, у якіх Беларусь разглядаецца не востравам у еўрапейскай цывілізацыі, а часткай, канешне, адметнай і арыгнальнай, але не выпадаючай з агульнага кантэсту, асабліва, што тычыцца мастацтва. Доказам таму - дзве глыбальныя постаці геніяў беларускай зямлі, абмалёваныя аўтарам ў сваіх вершах, - Францыск Скарына (паэма "Самота паломніцтва") і Марк Шагал ("Сустрэча", "Марк Шагал"). Абодва яны зрабілі важкі ўнёсак у скарбонку сусветнага мастацтва і культуры. Сімвалічна гучыць канцоўка "Сустрэчы":

**Я сустракаўся
з шагалаўскім Віцебскам
у Еўропе і за акіянам, але ні разу
не сустраўся з Маркам Шагалам
у нашым Віцебску.
Чакаю.**

Dum spiro, spero.

Тут нібы зашыфравана сённяшняе чаканне лірычнага героя прыходу Еўропы (Марка Шагала) у Беларусь (Віцебск). Напрыканцы гучыць усё той жа барадулінскі матыў спадзявання. Гучыць на лацінскай - класічнай еўрапейскай - мове, якая на практыцы ўжо амаль не выкарыстоўваецца. Ці не папярэджанне гэта для беларусаў? Лірычны герой спадзяецца, пакуль жыве, і гэта надзея, мяркуючы па іншых творах кнігі, сапраўды будзе паміраць апошняй. Астатні, умоўна вызначаны, узровень - касмічны - прысутнічае ў кожным з апісаных. Больш таго, прама ці ўскосна да яго звартаецца паэт ледзь ні ў кожным творы, востра адчуваючы сябе, блізкім, Бацькаўшчыну, Зямлю складанікам нечага невымернага, элементамі космасу, часцінкамі боскага сусвету (цыкл трохрадоўкаў "Трыпутнік"). І з гэтым адчуваннем прыходзіць разуменне немагчымасці існавання цэлага без часцінак, кожная з іх сама па сабе, як казаў Кузьма Чорны пра чалавека, цэлы свет, і часцінкі без сусвету з яго непаўторным калейдаскопам быцця.

Усё гэта - ад малага да касмічнага - прасякнута не сухасцю філасофіі, а пачуццямі любові і чалавечнасці, афарбаванымі ў пазычныя колеры Творцы, пачуццямі, з якіх пачынаецца наш бясконцы свет, пачуццямі, якія немагчыма дакладна і поўнасцю апісаць наогул, не кажучы ўжо пра гэту невялікую творчую працу, - імі трэба жыць.

Кацярына СТАСЯНОК

Дыпціхі

Веліч рукатворная

Дыпціх да літаграфій У. Басальгі “Помнікі дойлідства Беларусі”

1 Царква ў Смалянах і царква ў Заслаўі, званіца ў Чэрску. Вежа Камянца Дзівіся існай велічы і славе, — не будзе здзіву шыраму канца.

Касцёл у Гнезне, Вежа замка ў Любчы, у Гайціюнішках — васьмь ён,

Глядзі і спасцігай свет неўміручы, што й зараз шчэ ваюе з даўнім злом.

Збор у Сморгоні, у Нясвіжы Брама, званіца ў Шарашове, — Бог ты мой! Нібы аберагаюць толькі рамы ўсю веліч рукатворную сабой

Царква ў Каложы і касцёл у Гродне, зvon Спаса-Еўфрасінеўскай царквы іх жывіць Дух, сам Дух, бадай, Гасподні ва ўлонні жорсткай часавай дрыгвы.

2 Стагоддзі міналі, стагоддзі, як хмары, — якіх толькі скрух не спазнаў родны край, — увесь прынялі на сябе цэрквы-храмы сляпы чалавечы, бяспмятны грай.

На друз асыпаліся сцены і вокны і падалі долу крыжы і званы, і пыл асядаў — а ў паветры, у змоўклым, як быццам не менела ўжо сівізны.

Зямля старажытная — край беларускі, — не ўсе ацалелі святых мур, — баяць і цяпер тыя зыбікі пусткі, дзе з даўніх вякоў нібы плачуць вятры.

А што засталася — само, бачна, плача, — нічым не паможа наструены час. І туліцца веліч між долі жабраччай, І ўсё спадзяецца на ўдзячлівых нас.

Прастора

Дыпціх да карціны А. Бараноўскай “К вясне”

1 Вольная, раздольная дарога глыбака пракладзена ў снягах, быццам ад мінулага зямнога да зямнога будучага шляха.

А далей — узлескі, пералескі, елкі, хвойкі, купай вербалоз І бярозы, нібы струны-стрэлкі ў самую сярэдзіну нябёс

А далей — узгоркі і пагоркі, хвалістая лінія лясоў А далей Далей прасцяга шырокі невядомых нам яшчэ гадоў.

2 Ой, прастора ты, ой ты, прастора! Ой ты, свет на зыходзе зімы!.. Што было невыноснага ўчора — сёння быццам забылі ўжо мы.

І ўзіраемца ў далеч збавенна, і расчулена слухаем шыр, — гэта ён, гэта ён, несумненна, баганосны прад намі эфір.

Вось ён поўніцца ў фарбах прасветлых, вось ён свеціцца між сівізны у снягах, у лясах запаветных

напярэдадні новай вясны. Вось ім дыхаюць далі-абсягі, вось нябёсы струменяцца ім — і знікаюць нядаўнія страхі і далёкі дзесь прыцемак-дым.

Ані скрухі ўчарашняй, ні зморы, — зноўку іх перажыць памагла звышмагутная сіла прасторы, звышадвечная цяга зямлі.

Усход

Дыпціх да карціны У. Сулкоўскага “Жнівеньская раница”

1 Стыхія нябёсаў нібы ў пазалоце над цішай пракосаў у жніўні на ўсходзе.

Стыхія нябёсаў у цюце таемнай над сном вербалозаў, дубоў задуменных.

Стыхія нябёсаў над выпелым жытам, над россыпам росаў між траў-аксамітаў.

Нябёсаў стыхія над долам світалым, — ўсе фарбы — жывыя ў святле ратавальным.

2 Узыходзіць сонца, узыходзіць, — цемру ночы анямелай гоніць і прастору неба любасна бадзёрыць, і яго ласкавіць, грэе і ружовіць.

Узыходзіць сонца, шырыць промні на нябесным велічым улонні, — дастае ўсе тыя прыцемкі-сутонні, што хаваюцца і ў кроны, і ў адхонні.

Узыходзіць сонца над зямлёю, — там дзе жыта з водару-настрою вырастае прагай-цнотай патайною і адвечнаю зноў спеліць мару-мрою.

Узыходзіць па-над светам сонца, — волі і жыцця зямнога творца, каб лучыліся адной агульнай моцай дрэвы, шлях і палявая шыр бясконца.

Сутыкненне

Дыпціх да казачнай карціны В. Славука “Разбойнікі”

1 Хаты кут, — з бярвення сцены. Упрыгожвае адну галава дзіка, — страшэнны лыч ікласты, — ну і ну!

А пад ім — крыж-накрыж — зброя: шаблі і сякеры бляск Ложак у куце, — гарою тры падушкі — вабна так

Побач стол, — не з квасам бутля, кубкі, лыжкі, на рагу так выразна парай бульба

выпірае ў чыгунку. Толькі гэта ўсё — бы збоку, так, дэталі, абразкі. Сама ж вось, навідавоку — чорны кот, рабаўнікі.

2 Хто чакаў тут кацінай выявы?! Хто да стрэчы такой быў гатоў?! Ды яны і любое аблавы менш спужаліся б мо ў сто разоў.

Бы зняцку ім д’ябал з’явіўся, — хто куды ўжо на злом галавы: гэты ўвішна пад ложка забіўся, той — пад стол, ледзь ад страху жывы.

Ну, а гэты, прыцішы абцасам шчыльна пальцы таго, пад сталом, праз імгненне гатовы адразу і на карак ступіць напрамом.

Кавардак, існа целаспляценне, як шчэ толькі не рухне сцяна, — вавілонскае стоўпатварэнне, што раскрытага прагне акна.

У ратах — анямелыя крыкі, у вачах — аж навывкаце жах Што ім золата ўжо бляскі-блікі, — прападзі яно ў гэтых мяшках!

Перад імі кот чорны дугою выгнуў спіну,

поўсць дыбам Няўцям тым грабежнікам, што ўсім сабою спуду іх ён спужаўся і сам.

Мроя

Дыпціх да карціны В. Герасімава “Нацюрморт з керамікай”

1 Разгорнутасць яркай палітры і смелая сіла штрыхоў на зыбікі абрысе макітры і ў тонкіх выявах збаню.

Гладышка? ці ўжо не гладышка? Гаршчок? ці адбітак гаршка? Задымлены след ад кілішка на прывідным тле ручніка.

Зялёна-ліловыя фарбы, блакіт, жаўцізна, фіялет Між імі і тояцца скарбы, якія меў некалі свет.

2 А хто гэта там, за мяжою рэалій сучасных, зямных снуе пранікнёную мрою і міф памнажае на міф?

А хто гэта там, між адбіткаў далёкіх, агністых эпох, пра долю і страт, і набыткаў вядзе векавы дыялог?

А хто гэта там, у сутонні таемных збаню-гладышоў трымаецца годна, на ўзроўні сваіх і гадоў, і шляхоў?

Чые гэта душы-выявы і постаці ўрэшце чые расплыўстым ценям цямравым дасюль сцерці час не дае?..

Фота Г. ЖЫНKOBA

Творчасць Ганада Чарказяна — унікальная з’ява ў сучаснай беларускай літаратуры. Курд па нацыянальнасці, ён знайшоў на Беларусі сваю другую радзіму. Таму ў сваіх праявіх і паэтычных творах апыае пастаянна характа зямлі, якая стала яму роднай, не забываючы, канешне, і той, з якой вымушаны быў разлучыцца. А паколькі напісанае Г. Чарказянам мае і беларускую скіраванасць, яно арганічна ўпісваецца ў нашу літаратуру, хоць і піша ён па-курдску. Ды, на шчасце, знайшліся перакладчыкі, якія дапамагаюць Г. Чарказяну хараша прамаўляць па-беларуску. Гэта ў першую чаргу — народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Тонкі знаўца мовы, паэт-віртуоз, ён знайшоў у Г. Чарказяна творца, блізкага сабе па духу і светаўспрыманию. Вобразная насычанасць радка Г. Чарказяна вельмі блізкая таму, што піша сам Р. Барадулін. Таму творы Г. Чарказяна гучаць па-беларуску гэтак шчыра, натуральна, хараша.

Я ў пачатку зазначыў, што Г. Чарказян вядомы і як празаік, і як паэт. Але той, хто добра знаёмы з яго творчасцю, паспеў заўважыць, што і ў прозе ён застаецца паэтам. З той хіба толькі рознасцю, што ў прозе, як таго і вымагае жанр, больш жыццёвай напоўненасці. Разам з тым проза Г. Чарказяна як бы праменіцца той жа вобразнасцю, эмацыянальнасцю, у ёй моцны не толькі філасофскі, а і лірычны пачатак. А гэта яшчэ адно пацвярджэнне, што Г. Чарказян па складзе свайго мастакоўскага мыслення — найперш паэт.

А які ён цудоўны паэт, лішні раз можна ўпэўніцца, пазнаёміўшыся з чарговай кнігай яго “Чаргаві”, што пабачыла свет у Літаратурна-мастацкім фондзе “Нёман”. Кніга арыгінальная ўжо тым, што належыць да так званых мініяцюрных выданняў, а таму лёгка ўмяшчаецца ў далоні. Да ўсяго цудоўна аформлена Камілам Камалам, ураджэнцам Азербайджана, які таксама жыве на Беларусі. Калі ж гаварыць пра жанр твораў, прадстаўленых у зборніку, дык гэта чатырохрадкоўі. А яны, як вядома, патрабуюць ад аўтара вялікага таленту. А ўрэшце, што такое чаргаві, можна даведацца з невялікай прадмовы Р. Барадуліна “Ганадавы чаргаві”:

“Ад Амара Хаяма й раней Усход перабірае ружанец чатырохрадкоўяў, па-рознаму называючы іх: рубай, касыды, баяты.

Мудрасць, дасціпнасць, афарыстычнасць, як у чатырох сценах дома, жывуць у чатырох радках.

Мудрасць бывае й сумнай да распачы, й вясёлай да зорак уваччу.

Дасціпнасці болей пасуе сціпнасць. Афарыстычнасць мусіць быць хуткай, як думка, лёгкай, як мроіва.

Думка й пачуццё — два крылы чатырохрадкоўя.

У кожнага паэта свае чатырохрадкоўі. Па іх можна распазнаць паэта ў шумным, як усходні базар, свеце паэзіі.

Ганад Чарказян свае чатырохрадкоўі назваў чаргаві. Гэта значыць — чатыры крокі. Курды, вогнепаклоннікі й небалюбы, ступішы чатыры крокі ў гарах, паспявалі ў думках ажывіць і ўважыць, як не ўсё сваё зямное бытаванне”.

Г. Чарказян у гэтых творах застаецца верны натуре сваіх продкаў, верны традыцыям усходняй мудрасці. Гэта адчуваеш, чытаючы кнігу. Праўда, чытаючы — не тое слова. Яе мала чытаць. Трэба ўдумна, засяроджана прамаўляць кожнае чатырохрадкоўе. І тады ўпэўнішся, наколькі па-афарыстычнаму дакладная думка Г. Чарказяна, як слухаецца яго пяро, як нараджаюцца высновы, што ўспрымаеш той ісцінай, да якой з задавальненнем прыходзіш і сам, адно шкадуеш, чаму гэта так доўга ішоў да яе. Але ёсць у кнізе чаргаві, якія для Г. Чарказяна, бадай, асабліва асабістыя. У іх роздум пра Беларусь і свой лёс, у іх клопатнае стаўленне да ўсяго таго, што робіцца з намі і да чаго мы імкнемся. У іх — сама філасофія жыцця.

Адмаўляюся ад цытавання, бо чаргаві найлепш успрымаюцца, калі з імі знаёміцца не выбарачна, а чытаць адно за адным. І неабавязкова ў той паслядоўнасці, у якой яны стаяць у кнізе. Але абавязкова на працягу доўгага часу. І тады зразумееш, наколькі радкі Г. Чарказяна, адрасаваныя сябрам яго Кахіну Абівалу і Камілу Камалу (ім, а таксама Рыгору Барадуліну, Аляксандру Глабцоўкаму Г. Чарказян выказвае падзяку за дапамогу ў выданні гэтай кнігі), падыходзяць і для яго самога:

Не дорыць ўсход дарогі дары Таму, хто не сочыць да ісціны след.

Міхась ГЕНЬКА

У вакне раптоўна сцягнула, бы нехта з-за вугла падышоў да самай рамы, блізка, панікліва, і не адступаў, аж у твары стала гарача, як ад неспадзяванага чужога позірку. Адкуль хмара бралася, бышам і ветру не было, ужо вечар, якраз тая пара, калі шчэ галава. Выходзіш на панадворак сустракаць навальніцу. Спачатку голас, і не адразу пазнаеш, адкуль ён, чый, бо навокал адны дрэвы. Яшчэ і яшчэ раз, пабыўшы. А гэта старая яблыня, накрытая хваляй кароткага, пераходнага дажджу, надламіўшыся, хілілася да зямлі. Хілілася павольна, асяржона мацаючы дол галляў, каб ёй хаця ўдалося на апошнім часе паспеш абалерціся, а не бразнуць, грывнуць. Паміралі дрэва. Яшчэ некалькі хвілін кралася, прылёгшы, шапацела лісце, гартаючы малітоўнік. І асталася знеру-

Вечарам, набраўшыся з сынам, ужо накінем строем: "Нашто мне тая баба? Ці я выпіў, ці перапіў, ніхто галавы не дурыць". Сам ад прыроды такі пяхурнік, двух слоў не звяжа, руды, вусаты, а нап'ецца — разпанецца, у твары чырвоны, гаваркі робіцца, голас сіпаты — ён ужо зух, сам сабе падабаецца...

Махначыха ўжо не прыляціць сварыцца. І Лідзя Крулёва — не. Кульнула ўчора п'янага, як цэп, Круля з воза, сама завярнула кая, паехалі з ёй у лапнік. Гэта не араць, не баранаваць, не пілаваць, можна і без гарэлка абсыцца.

Ехалі, гаварылі, маўчалі. Едучы на кані, ствараюцца доўгія паўзы-прамежкі ў гаворцы, запоўненыя стукам, пераборами конскіх капытоў, рыпеннем воза — усё наваколле ўступае ў сваю гаворку, у твае думкі. Магія запаволенай язды збліжае, як западруку ідзеш пабраўшыся, шпацыруеш. Лёгенька мінаем аль-

не стрымаўшыся. Як ускачыць: а-а-а, ты маю мамку зняславіш?! Лідка, заб'ю, сам павешуся — у мяне даўно ўсё гатова, крычыць... Маці сваёй я ніколі не распа-вядала, як жыла за першым. І сястры не раскажу — сэрца парве. Во калі толькі табе прыйшоўся... Дык да чаго мой сон?

Я стаю напроці кожнай замужняй бабы ў вёсцы пушчанскай дзікай лясянай, на якую скіраваны ўсе вясковыя перуны. Стаю, гляджу на ваду. Да чаго сон? Абы раскажу бліжэй сон над вадой і ён не збудзецца...

Не кляне, не бадзее свайго мужыка, нічога ёй няма нясцерпнага, нічога невыноснага. Раздумляецца, сама сябе супакойвае, маўляў, бывае і малая капейка і большая, а зварот маеш — усё гладка не прапівае. Не тое што ў суседзяў: ніколі не бачыла, каб калі ветралі ў іх на панадворку памятыя прасцірад-

не дзеля палудня, не, я працую на гарэльні, каб праз кожную паўгадзіну свежае каліва было ў роце! Тады і дзень, і ноч, і праз ноч буду працаваць, і не абы-як! Не кісне работа ў руках! Калі не вып'ю, слабы рабюся, нічога!

Сам сухі, чорны, вясёлы. "Пласкагубцы, пласкагубцы, пласкагубцы", — гаворыць услых сам з сабою, каб утрымаць на памяці тое, што яму зараз най-пільней патрэбна. Аніяк ад яго не адсыцца, крычыць на ўвесь панадворак, абы не адазвалася, ідзе бліжэй — яму патрэбна не толькі чарка, але і субяседнік.

— Гэта электроніка! — паказвае на сваю стаярку. — Стамеска, стамеска... стамеска... У мяне ўся тэхніка на руках: і конь, і піла "Дружба"! Божа мой, чаго толькі не маю! Люблю работу рабіць, калі яна атрымліваецца, а атрымліваецца ў мяне ўсё! Я быў бы ізабратцелем, каб некалі добра вучыўся, бо што зду-маю, тое і раблю. Стамеска, стамеска

Чыстая праўда, ніхто не скажа, што Іллюк хвалько. Учора як мае быць, а сёння раптам свінні кочава, панадворак рыюць, трэба драціну ў лыч завесці. Абы ўдалося Іллюка зазваць, ужо шчасце, ён і карыта новае саб'е, і загарадку паправіць. Баба падлеткам ускачыць па драбіне на гарышча, канец кілбасы ў адной руцэ, бутэлька ў другой. Іллюк з напарнікам ідуць, смяюцца, як ад іх свінні ўшякалі. У хату гэты смех прынеслі, ужо насмяўшыся, але дзеля прыліку яшчэ раз расказалі гаспадыні, каб з гэтым і за стол сесці, гаворку завязаць. А ўжо як насмяўся, калі адзеў быў суседчыну сукенку, хустку завязаў, каб не ўпэкацца ў сажу, і палез ёй комін чысціць. "Глядзіце! — крычалі бабы на вулцы. — Старая Мацеіха ў восемдзесят гадоў на страху ўзлезла і не трымаецца ні за што, ходзіць!" Нажоўка, нажоўка, нажоўка... Не-не, нашы мужыкі па полі, як той казаў, не валяцца, яны сваю цану маюць. Во суседка без мужыка ўсё жыццё, а нехта ж браў, дык ёй усё, бачыш, алканаўты! Дзяўбе іншы раз касой на вуліцы каля дарогі, як забавляецца, час бавіць, — можа, хто прыойдзе, хоць будзе да каго загаварыць, бо пуста ў хаце. Як на ёй усё павысыхала, панасілася, кароткая спадніца, усё сваё дзівочкае даношвае. Што, няпраўда? Шчаслівая мінута, калі ён, Іллюк, пашкадуе, воз сена прывязе. Пласкагубцы, пласкагубцы, пласкагубцы... Ага, трэба кая пачаставаць, такі конь удалы! Бывае так, што як заедзе на ім п'яны, што цвярозы не можа выехаць — і ўсё акуратна, у любыя вароты ўп'ецацца! Во як! І наогул, якая тут ужо ім бяда, хай сабе ён і алканаўт?! Ніколі яго жонка Ядзя не раздзявала, не разувала, во толькі, можа, вадзіць з ботаў павылівае. Ніколі з хаты выгнаная не была Нажоўка, нажоўка, нажоўка... Іншы раз прыйдзе дамоў, сям'я на ягоным ложку ўдоўжкі і ўпоперкі — тэлевізар глядзіць. А яму і добра, што не заўважылі, які ён ёсць з "гасцей". У харошыя нявестчыны падушкі ўваліцца, у пуховыя, ніхто не зачэпіць, не пабудзіць, не насварыцца назаўтра, толькі жонка Ядзя: бацька, дзе ты быў? Дзе ты еў? Яна і тваражы, яна і маселка. Стамеска, стамеска... Учора, праўда, з нявесткай як не пабіўся. Зляпіў ён сабе помнік і агароджу, на дваіх, у помнік упісаў і Ядзю, схавав дачасу. Нявестка, смеючыся: не вер каню ў дарозе, а жане дома. Ты, бацька, памрэйш, а Ядзя твая яшчэ можа, замуж выйсці і за харошага чалавека, яна ж, маўляў, маладзейшая, і з табой легчы не зачоха. Паўдняя ганяў яе з калом Не, разам ужо не спяць, зняў бы штаны, а што далей рабіць — і не ведае. Па той раз! Абцугі, абцугі, абцугі...

Бутэлька гарэлка апарожнена, на гэтым і скончылася "ўрачыства" частка нашай сустрэчы. Іллюк стаў пасярод панадворка ды раптам як дасць нагой на станіне!

— Я такі нервенны, — кажа, звінаваціўшыся. — Як вып'ю, тады я пан, а прыйдзе хмель — зноў раб. Па зямлі качаюцца, так блага, край меры дай выпіць, трудную... Ніхто дома не ўгадае, што б мне хацелася рабіць: і тое і гэта не хачу. Сын во хлёў стары разбірае сённяка, а я ўпек, сюды прыйшоў дапамагаць, бо на глыток водкі спадзяваўся. Як той казаў, у суседа бясседа, то дома не работнік, бачыш І ў маёй сям'і і пэўна будучы гэтак успамінаць, як памру. Ядзя мая ішла з буракоў вуліцай, чуе — суседка сварыцца ўголас: а каб цябе! а каб цябе! На каго ты, пытаецца? На мужыка, адказвае! Маўляў, столькі пакінуў недаробак! Казала яму, каб загарадку з новых слупоў ставіў, дык не паслухаўся! І страху вунь! Шыферына паўзе, бо да старой дранкі прыбіта, паленаваўся дранку адкінуць Ядзя мая аж спужалася: а суседкачка, а мілая, кажа да яе. ён

(Працяг на стар. 12)

Я СЯДЗЕЛА НАСУПРАЦЬ...

АПАВЯДАННЕ

хомейшы, прысутнічаючы на паніхідзе ў сваім "аліўкавым" садзе.

— Хрась, бразь — ненадоўга запрэжана, калі баба адна! Вось ужо і мужык патрэбен! Не ганарыся, кажы, калі прыйсці памагчы спарадкаваць яблыню. І дровы, бачу, непілаваныя.

Не адну бяду хмара прыгнала — за плотам стаяў Іллюк, і ён тут ёсць! Вясёлы заўсёды, як у сабакі смех на зубах бегае. "Ганчак" завуць яго на вёсцы. Толькі што бачыла — сядзеў на стрэсе, майструе нейкае збудаванне ў два паверхі, хляўчук не хляўчук, вёска труднае, згадкі строіць: што гэта можа быць? дзеля чаго? "Іллюк, бутэльку паставім, скажы, што робіш?" — ходзяць круга суседзі. Той не адзваецца, толькі смяецца.

— Ну дык што? Але ж я грашмыма не бяру, як ведаеш, — загавалі ў кішэнні жменю, і рублі і сотні. — Не, не, мне паперкі не патрэбныя, на грошах сплю, мне глаўна выпіць! За пілоўку бяру тры бутэлекі, але калі цяперака такая водка дарагая, то я не карадзёр!

Замест "марадзёра", вядома. Мне не смешна з ягоных неалагізмаў. "Ты яму грошай дай, то ён другі раз ужо не пойдзе табе работу рабіць", — чуо за спіной, як з царкоўных хораў, скаромныя галасы баб, што даўно жывуць у вёсцы без мужыкоў. А над усім свежая навіна: прыбягала сёння Ядзя, Іллокова жонка, да суседкі, у якой ён пілаваў дровы ды й заначаваў быў пад плотам, напіўшыся. "А ці ты не ведаеш, забылася на тое, як цяжка п'яніцу трымаць? Свайго прымаку выгнала і панадворак падмяла за ім, ягоны след! І не гародскім венікам, а дзеркачом, каб не вярнуцца! А я ж во трымаю! Дык ты мне гэтак дапамагаеш, бачыш?" — крычала. Ядзя прыляцела, а Махначыха ўжо не прыляціць сварыцца, і не лётала.

Махначыха памерла ад "дасады", як лічаць на вёсцы, маўляў, сышлі яе вочы, каб не бачыць таго, што рабілася ў хаце. А такая ж добрая, каб калі хто ейныя благія словы пераказаў, сама сабе пеклавалася з п'яніцай і дачкі не мела, каб падзяліцца. Вёска шчыра шкадавала, дзівілася, маўляў, ай, які парадак пакінула: у хаце, у агародзе, на панадворку! "Так у ахвоту астатнім днём хату прыбрала, дык мне і не на памяці, каб ёй гэтак калі хацелася работу рабіць", — успамінаў Махнач. Адчынілі бабы шафу, усё ў ёй відаць, дзе што ляжыць, усё чыстае, папрасаванае. "А мая ж ты мурашачка, а як я памру, дык ніхто толку не дойдзе!" — дакладаліся адна адной, галасы як з паднябення. Баба сабе, мужык сабе. "Ай, бяда, — казаў, пахаваўшы, — збярэцца радня, буду пытацца, што мне рабіць. Што я без яе буду мучыцца? За адным разам! За аднымі дзвярыма пойдзем! Во, пайшла, кінула, пі, гуляй, абскайся! Не, не буду жыць, мэччыца!" Гэта пакуль быў цвярозы.

шэўнік, балотца, бы рукой ад вачэй адхінаеш старыя сосны, дубы.

— Як я ўсё люблю-ю, а коней найболей! Я яму і яблычка, і бурачка, рукамі яго абстукаю па шыі, па баках! Но, но, ціш-ціш, нябойсь! — размаўляючы са мной, размаўляе і з канём. Пагаварылі пра гаспадара. — Ён мне ўжо не муж і не палюбоўнік, што казаць аніякай начной работы, п'яніца. П'яніца і свечку ў царкве проста не паставіць. На трэці дзень паняла, хто ён ёсць. Пачну сварыцца за выпіўку, тады ён: ад цябе, кажа, ліха; бышам бы ўжо п'е з дасады на мяне, што трывожу, што волі не даю. Я яго шэсць разоў ці болей збірала, выганяла вон. Кашулі напрасаваныя, майткі складу ў сетку, усё, што нажыў, і сам бышам ужо забіраецца: адзін бацінак на назе, другі ў руцэ — і ходзіць па хаце, шукае, злуецца, бы я схавала. Доўга трымала яго на самым краёчку, пужала, што адпраўлю — не дапамагала. А потым раздумалася: ну і пойдзе, але ж і вернецца, хто яго такога трымаць будзе, і мне самой навошта бадзіль кат — хай жыве! Другія бабы і такога не маюць... Іншы раз вяртаецца паўначой: адчыні! — крычыць, — участковы ідзе! — гэта ягоныя жарты. Другая б у міліцыю і раз, і два, потым у ЛТП, а я маўчу. Што ты іх усіх ягоных таварышаў у сноп звяжаш і ўдасі міліцыянтам?! Судзьба. У мяне і першы такі быў, і дваццаты такі будзе. Дык гэты хоць не б'ецца, можа, калі раз у год, за дзясцят гадоў дзясцят разоў. Нервенны, звяглівы надта. Сусед, гэты калі і пакрычыць на жонку, дык жа можна сцярапец, бо мужчына, гаспадар. А мой... Доля такая... Трэба жыць... Ціш, Орлік, ціш-ш-ш. Во ручай праз дарогу, пэўна, конь піць хоча. Але што гэта мне сённяка снілася?.. Бышам іду замуж... вэлюм... а сукенка... чорная. За Круля... Што гэта я зноў за яго іду, сама сабе думаю, ён жа аніякай да мяне ласкі, увагі?.. Да чаго сон?..

Голас ейны такі ціхі, што плыткі ручай каля ног у кая чуецца мацней і выразней. Лідзя вялікая, што ўвышкі, тое і ўшыркі. Сцякае сонца па босых нагах. Такіх жанчын не перабіраюць: прыгожая яна ці не — не гавораць. Ад яе сыходзіць той спакой, моц, што і птушка ў непагадзь прыляціць да яе хавацца. Заўсёды ў нечым цёмным. "У мяне, — кажа, — ніколі хлопцаў не было, адны мужчыны ці ўдаўцы". Заўсёды ў бяседзе садзілася за стол са сваім чалавекам на астатку, на краёчку, каб ніхто не згледзеў, як яна будзе забіраць у яго свежую чарку і выліваць у вазон ці на падлогу.

— Гады ляцелі, я іх не бачыла. Во ўчора: стаю, выжымаю бялізну, бачу: сядзіць, прыйшоўшы ад суседкі, дровы пілаваў. І раптам зваліўся з лавы, аніяк не магу падняць з падлогу. Якая цябе сучка спарадзіла на маю галоўку, кажу,

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

лы, бышам і змены няма ні бялізны, ні адзежы, ні ежы. Кожны дзень сусед п'е да астатняга, за што чалавек п'е, дзе бярэ? Не, маўляў, ёй яшчэ жыць можна. Хай сабе Круль і п'яніца, але ніхто з баб ганьбы ёй у вочы не дасць. Уся няўпраўка ў вёсцы на ейную галаву. Што б яны без мужыкоў рабілі, каб ён не піў, каб Іллюк не піў? Яны ж бы толькі сваю работу правілі, сваім жонкам дапамагалі. Хіба непітушчы мужык па чужых хатах ходзіць? Вунь ад Веркі ніколі нікуды Мішка не адыходзіўся, во толькі калі свінню закалоць пазавуць. І Пецька анікому, толькі сабе. А ейны і дровы, і сена, і нават таму ж Пецьку дошчачак нарабіў разам з Іллюком і як шалываць хату паказалі. Хведарка мужык харошы, разумны, але таксама дзеля самога сябе. Давялося і ёй паспытаць бабскую долю адзіночкі, калі памерла свекрыва. Стаяла пад дажджом на вуліцы, прасіла з плачам, каб хто дол выкапаў на могілках. Крулю самому нявольце такую работу рабіць па матцы. Ніхто не згаджаўся, ні Мішка, ні Пецька, ні Хведарка, адны алканаўты і лапамaglі.

Запар вёска косіць, запар возіць сена, салому, бо, можа, не здужае ў налеціці ці пагода падвядзе — спрэс то старыя, то адзіночкі бабы. Раз памог палена падняць, то і чарка. А ўвечары ідзе той памагаты з бабамі пасярэдзіне западрукі, калі ўдасца ў мінуту лучыць, дабегчы, адцягнуць яго ад стала. Едзе па вёсцы пустая павозка, павольна, без накірунку, ад плота да плота, спыніцца конь, ускубе каліва і зноў пайшоў. Адна павозка, другая, бы з вайны вяртаюцца, бы пабітыя недзе ляжачы мужыкі. Хто зваліўся на дарозе, "начаставаўшыся" ў заробках, а каторы зарыўся ў салому і не відаць яго. Ціха на вуліцы, ні голасу, ні плачу. Ходзіць іншы раз Лідзя поўначчу за вёскай, факела запаліўшы, шукае свайго кая. Здалёк відаць ейная адзінокая паходня.

Прывезлі лапнік, спыніліся, а Лідзя да мяне: ці ведаеш такую песню, надта яе ўлюбіла, пачуўшы, там во гэтак пясца, маўляў, на адной травіне сіні ды жоўты цвет, Іван-ды-Мар'я завесца. Я ж і злезці з воза не здужаю, наслухаўшыся пра мужыкоў-п'яніц за дарогу. Бы "сядзела насупраць іх, як сядзяць за сталом, і ў вакне шукала іхнія мрой"

Апоўначчы хадзіў па панадворку спалатнелы, як месяц, хворы на галаву Баравік. Убачыў мяне: а я думаю, што нікога няма, кажа. Залезшы ў якую хату, бярэ толькі пустыя бутэлекі і што-небудзь на закусь. Іллюк пастукаўся, калі яшчэ і на небе вокны былі завешаны.

— Паўлітэрак на стол і з цябе досыць! Астатняе грашмыма! Паўлітэрак

Пашаптаца з прыродай...

Выйшаў новы альбом заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Івана Рэя. Кароткі нарыс мастацтвазнаўцы Галіі Фатыхавай расказвае аб творчасці, вучобе, узлётах і няпростым жыцці мастака. Вучань Віталія Цвіркi, ён працягвае традыцыі беларускага пейзажа. У альбом увайшлі творы апошніх гадоў. Лірычныя пейзажы перадаюць стан беларускай прыроды ў розныя поры года. Вялікі сэнс надае мастак колеру, часта выкарыстоўвае жоўта-зялёны, фіялетавы ці сіні, вохрысты, чырвоны ў палотнах "Вечарэе", "Наваколле Мінска", "Дарога ў лесе", "Восенская алея", "Рака Свіслач", "Элегія", "Залатая восень" і іншых. Буяныя фарбы, колеравая экспрэсія, пазычны строй пейзажа гучаць як ўзнёслая песня ў карцінах "Малінавы звон", "Цвіценне", "Першы прамень". Асабліва мастак любіць маляваць вясну і лета, як ён кажа, неба высокае, прастора зялёная, сонейка цёплае, гучаць спевы жаўрукоў і хочацца "пашаптацца" з прыродай.

Рэпрадукцыі, змешчаныя ў гэтым альбоме, сведчаць, наколькі гэта ўдалося выдатнаму беларусаму мастаку Івану Рэю.
Н. Ш.

Успаміны і дакументы

У выдавецтве "Голас Краю" выйшла з друку кніга Сяргея Ярэша "Усевалад Родзька. Правадыр беларускіх нацыяналістаў".

Кніга распавядае пра аднаго з выдатнейшых беларускіх нацыянальных дзеячаў XX стагоддзя.

У кнізе змешчаны ўспаміны двух баявых пабрацімаў У. Родзькі, а таксама архіўныя дакументы, якія друкуюцца ўпершыню. Нагадаем, што сёлета ў выдавецтве "Голас Краю" быў выдадзены даведнік "Беларускі нацыяналізм", прысвечаны асобам і арганізацыям беларускіх нацыяналістаў XIX-XX стагоддзяў.

Алена КАСЦЮКЕВІЧ

"Беларуская думка", № 7

"Сорак гадоў і вечнасць" - згадкі А. Марціновіча пра жыццёвы і творчы шлях Цёткі. У раздзеле "Літаратура і жыццё" змешчаны вершы

Б. Спрычанна і падборка

А. Пісьмянкова "Думаць вершы..." Уражаннямі ад тэатральнага фестывалю "Маладзечанская сакавіца-2001" дзеліцца Т. Гаробчанка ("Свята без параднасці і фанфар").

Падборку "Якуб Колас разважае, радзіць, смяецца..." А. Міхневіч прапанаваў да 120-годдзя з дня нараджэння народнага песняра, якое будзе адзначана ў наступным годзе. М. Кароль ("Блаславенны талентам") гутарыць з мастаком-манументалістам У. Ткачовым. Субяседнік У. Паўлава - А. Яскевіч, якая на пачатку сёлета года атрымала прэмію "За духоўнае адраджэнне" за дыялогі кнігі "Абранне вечнасці: універсалізм традыцыі і гістарызм сучаснасці" і "Спрадвечная ахоўніца Беларусі: духоўныя пошукі старабеларускага этнасу ў гістарычных даляглядах" і цыклы духоўна-асветніцкіх артыкулаў ("Вяртанне да тысячагадовых скарбаў").

А адкрываецца нумар артыкулам галоўнага рэдактара "БД" У. Вялічкі "Набыццё дзяржаўнай сталасці".

Н. К.

ВЫСТАВЫ

Германія, відаць, доўга яшчэ застаецца для беларусаў прыцягальным магнітам з грузам нявырашанага пытання адносінаў да яе. Памяць старэйшага пакалення нацыі так проста не адкінеш, немагчыма нашым ветэранам даказаць, што Германія так ці інакш хвалюе маладзейшае пакаленне не толькі як крыніца "карычневага" зла. Усё больш гэта краіна заваёўвае апошнія гады моцныя эканамічныя і палітычныя пазіцыі ў Еўропе. Прапагандуючы сваю культуру праз шэраг моўна-культурных інстытутаў у розных краінах свету, Германія замацоўвае свой вобраз як актыўнай, развітай і цікавай культурнай нацыі. Здаецца, і Беларусь для іх не пустая кропка Еўропы. Зыходзячы з такіх разуменняў, яшчэ ў пачатку 90-х прасторы Германіі заваёўвалі дзесяткі беларускіх творцаў. Асабліва шчыравалі ў гэтым накірунку мастакі. Такія камерцыя прыносіць, насамрэч, даход для многіх з іх і сёння. Выставы

дасюль для іх мы так і стаім толькі на першым кроку ад "рэальнага сацыялізму", дзе галоўная тэма - партызаны і салдаты ў ватуўніках з чырвонымі сцягамі. Але з іншага боку - крок быў зроблены, вынік атрымаўся нечаканы і галоўнае - вельмі неаблігі. Пытанне ж, ці заваяваны быў Берлін беларускім мастацтвам, проста не мае тут сэнсу. Адбылося, падаецца, знаёмства двух-баковае, нас з імі і іх з намі.

Праблема ўся ў тым, што Берлін, як любы еўрапейскі горад, перанасычаны мастацтвам. Найперш старадаўнім. Да старажытнага грэчаскага і рымскага немцы мелі, відаць, асобую слабасць (яны вывезлі ў краіну не толькі керамічныя і ювелірныя вырабы, але і алтар і гарадскія пабудовы), не гаворачы пра тое, што Егіпет колькі год вядзе цяжбу за вяртанне знакамітай галавы Неферціці, якая ўпрыгожвае менавіта берлінскі музей егіпецкай культуры. Дадайце да гэта асоб-

стацкага цэнтра Берліна і адносіцца Oranienburg-strasse (дзесяць хвілін хадзі ад цэнтра ўходнямяцкага Берліна - знакамітай Alaxsander platz), дзе па лініі руху трамваяў дзесяткі галерэяў, а галоўнае той самы знакаміты Kunsthaus Tacheles, які па розных падліках наведвае ў месяц ад некалькі тысяч да некалькі дзесяткаў тысяч людзей.

ДОМ БЕЗ ПРЫВІДАЎ

Тэхелес унесены амаль ва ўсе турыстычныя даведнікі свету, ён абсалютна пераварочвае многія звыклія разуменні. Гавораць, што дом, некалі населены зусім нябеднымі жыхарамі, пасля вайны стаў ледзве не прыбежышчам бяздомных і бамжоў, натуральнай сметніцай у цэнтры сацыялістычнага горада. Пазней там пасяліліся непрызнаныя, выкінутыя з грамадства мастакі, своеасаблівы андэграунд на нямецкі манер. Яшчэ пазней там сталі наладжвацца спачатку сты-

Дыялогі і антытэзы, што адбыліся пад адным "дахам"...

паасобку, як і канцэрты гуртоў альбо гасцролі пэўных тэатральных калектываў недзе, на нейкай нямецкай "зямлі" - усё гэта не складвае для немцаў карціну беларускай культуры. На жаль. Здаецца, мы маем большае уяўленне пра Германію палітычна-эканамічнаю і аб'яднаную з публікацый у нашай прэсе, праз мэрпраемствы ІВВ (Мінскага міжнароднага адукацыйнага цэнтра), а пра Германію культурніцкую з тых ацый, якія праводзяць і вельмі актыўна ў апошнія дзесяцігоддзе Нямецкае пасольства і Нямецкі культурны цэнтр імя Гётэ. А яны пра нас? Мая знаёмая маладая адукаваная жанчына, гаспадыня з першага падарожжа ў Берлін, старанна вышуквала Беларусь на карце Еўропы, пра яе ёй давалася пачуць толькі праз мяне. Праўда, як і пра новы купал Рэйхстага - гонар сённяшняй аб'яднанай Германіі...

А ПАЧАЛОСЯ ЎСЁ...

Пачну ўсё не так, як звычайна "ў людзей", не з пачатку, а - з канца, з апошняй кропкі ўсіх маіх падарожжаў у Германію - з выставы беларускага мастацтва, якая адбылася ў самым цэнтры Берліна, у знакамітай галерэе Tacheles (Тэхелес). Дваццаць мастакоў з Беларусі і дзесяць беларускіх мастакоў цяпер ужо з Еўропы, сярод іх такія імёны, як Л.Тарасевіч, як В.Матынчык, як М.Паўлоўскі, як А.Тарановіч, як І.Кашкурэвіч... Высілкі падрыхтоўкі цягнуліся больш за паўгода, а груз перамоваў і чарнавой работы ўзваліў на сябе мастацтвазнаўца Яўген Шунейка з беларускага боку і Аляксей Тарановіч, сёння сталы жыхар Берліна, з нямецкага боку. Дзеля мастацтва? Дзеля Беларусі і Германіі, адказваў Яўген. А я думаю, дзеля таго, як бессмяротна пісаў Я.Купала, каб людзямі звацца. І каб іншыя да нас, як да людзей ставіліся...

Заўважце, сёння моцна змяніліся для нас еўрапейскія прыярытэты. Гэта не вынік палітычных пераменаў, проста натуральна цікавае наша перамясцілася далей ад Польшчы. Няўлоўны, але заўважны штрих - Польшча ўсё больш становіцца толькі пераправачнай краінаю, якую мы ўсё бачым кожны раз па-за вокнамі аўтобуса. Яе культурная прастора згубіла для нас сэнс і галоўнае - каштоўнасць. Стаўшы "буферам" паміж Еўропай і "Усходам" (?), Польшча, на жаль, да мінімуму сціснулася ў нашым уяўленні як краіна нашых культурніцкіх інтарэсаў. Відаць, гэта натуральна, польскі мастацкі рынак перанасычаны, а стаўленне паляка да нашага сучаснага мастацтва часта аднабокае, з пошукам крамат і крамолы, а не прафесійнасці (выключэнні толькі пацвярджаюць правільны). Восць так і гэтым разам мы перанесліся на аўтобусе праз Польшчу, чысценькую, стэрыльную, сентыментальную і зусім нам ужо нецікавую. Нас чакала наперадзе падзея - выстава "Дах" ("Dach"), якая мелася аб'яднаць нас з Германіяй праз мастацтва.

ЭКСПАНСІЯ

Дарэчы, Марцін Райдэр, прадстаўнік Мастацкага дома Тэхелес і адзін з кіраўнікоў праекта "Дах", так і назваў беларускую выставу ў ангельскім варыянце тэкста каталога, хаця ў беларускім гэта гучала іначай - як "пашырэнне на Усход знізу". Тут, праўда, складана вырашыць, што гучыць мякчэй. Безумоўна, выстава была першапачаткова задумана як знаёмства з краінаю Беларусь, і можна толькі парадавацца, што мы стаім у адным шэрагу, напрыклад, з Францыяй і Ізраілем, якія таксама меліся надалей зрабіць падобныя калектывныя выставы ў Тэхелесе. Пад нашу выставу Тэхелесам былі атрыманы ад дзяржавы грошы, як на сацыяльны праект. І тут можна толькі пажаляцца самім сабе, што

У Германіі пад час адкрыцця выставы.

ня музей Пікаса, знакамітых авангардыстаў (Клее, Раўшэнберг, Бойс) у памяшканні былога Банхоў-вакзала, імпрэсіяністаў у Новай нацыянальнай галерэі...Многае з гэтага і раней бачыў савецкі чалавек, якому пачасціла выехаць у ГДР, бо большасць класічных рэчаў захоўвалася на Востраве музеяў на тэрыторыі ўсходняга Берліна ды ў знакамітай карціннай галерэі Дрэздэна. А цяпер, пасля аб'яднання, сталіца Германіі становіцца сапраўдным сховішчам многіх сучасных мастацкіх каштоўнасцяў. А побач - існуе вялікая колькасць галерэй і залаў, якія даюць магчымасць выстаўкі і сучаснаму мастаку. Адбываюцца біенале, спецыялізаваныя выставы, персанальныя праекты. Большасць з іх, праўда, не столькі выставачныя, колькі камерцыйныя, але ж і сучаснае еўрапейскае мастацтва не падзяляе гэтыя два накірункі сваёй жыццядзейнасці. Шматлікія прыватныя галерэй не кідаюцца ў вочы, яны ўдала схаваны ва ўтульных нямецкіх дварыках, сярод архітэктурных дробязей за шыльдамі магазінаў. Тым не менш іх колькасць перанасычае цэнтр, не набліжаючыся толькі што да колькасці кавярняў.

Немцы паважаюць мастацтва. Нельга сказаць, што гэта асноўная нацыянальная рыса. Але што найперш здзіўляе ў Берліне (акрамя агульнавядомай неймавернай колькасці чытаючых прэсу на вуліцах, у транспарце, на прыпынках і г.д.) - актыўнасць немцаў у адносінах да культуры і мастацтва ў прыватнасці. Нягледзячы на вялікія кошты, залы абодвух оперных тэатраў Берліна не пустыюць, тое ж можна сказаць пра філармонію, аперэту, пра тэатральныя фестывалі і музычныя канцэрты. Здзіўлялі пары ў вельмі сталым узросце, якія з бабачкамі і ў святочных сукенках ледзь ішлі, але ішлі на класічную музыку. Мяне ж здзіўлялі маладыя. У дождж з каляскамі, у якіх ад закручанага цэлафана заставалася толькі дзюрэчка для дыхання, яны сустракаліся ва ўсіх музеях, праводзячы асабістыя экскурсіі для сваіх дзяцей. Здзіўляла, што ахоўнікі толькі пасміхаліся, слухаючы моцны дзяццачы тупат (не ў прыклад нашым бабулькам-вартаўніцам залаў). Восць ужо сапраўды "Fur deutsche Folke" - усё для нямецкага народа, як напісана і сёння над уваходам у Рэйхстаг. У шматлікіх маленькіх берлінскіх галерэях ціха, хоць прыманьвае бясплатны ўваход, адказныя за продаж работнікі ветліва дазваляць пагартачы не ўвайшоўшы ў экспазіцыю лісты, каталогі, зabraць спецыяльную раздрукоўку. На гэта, як вядома, у Еўропе грошы не шкадуць. Да такога ма-

жыйна, пасля спланаванай выставы, адкрыўся Дом мастацтваў. Цяпер Тэхелес - складаны мастацкі кангламерат. На першым паверсе тут галерэя-продаж і майстэрні з кінетычнымі кавана-зварачнымі вырабамі, насычаныя электронікай, на любы густ. На другім - вялікая зала, дзе штовечар адбываюцца маладзёжныя канцэрты. Вышэй - майстэрні мастакоў, дзе за сімвалічную плату працуюць творцы і тыя, хто сябе імі лічыць. Дарэчы, гэта зусім не катухі... Яшчэ вышэй - вялікая па плошчы мастацкая зала, якая нядаўна была адрамантавана і перароблена. Выстава беларускай па сутнасці стала яе ўлазінамі. Мае Тэхелес і сваю знакамітую кавярню, дзе па вечарах сярод ціхай музыкі выварае полымя вогненны дракон. Час ад часу ўлады намагаліся Тэхелес зачыніць, бо не месца сметніку, ды яшчэ бунтуючаму, у цэнтры і аб'яднанай Германіі, дзе кошты плошчаў на будынку і цэнтры неймаверна павялічыліся. Яшчэ не так даўно прыхільнікі дзейнасці Тэхелеса вялі барацьбу за яго захаванне, заклікаючы далучыцца да яе праз Інтэрнет людзей з усёй Еўропы. Адстаялі. Нават знайшлі грошы на рамонт. Праўда, ёсць тут перасцярога, што з цягам часу ўсе вычварныя, але знакамітыя малюнкi нямецкіх геніяў-скалалазаў будуць пакрыты таўшчэзным слоём белай тынкоўкі, а бунтарскі і андэграундны Тэхелес ператворыцца ў прэстыжную галерэю, прычасаную пад афіцыйны лад. Але гэта справа будучага. А пакуль - Тэхелес мае яшчэ падых акультурных развалінаў, дзе ў двары сярод бур'яну і смецця блукаюць дзіўныя істоты, хто ў пошуках "бычка" пад нашымі нагамі, хто ствараючы "мастацтва", якое ніхто не здолее зразумець, каля старога чыгуначнага вагончыка ГДР-аўскага фармату...

МЫ Ў БЕРЛІНЕ

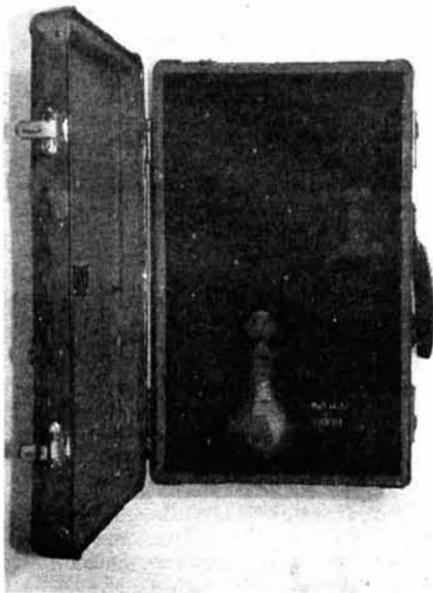
Прызнаюся шчыра, мастакоўскае кола, якое раніцей пад'ехала на аўтобусе да будынка Тэхелеса, было не проста здзіўлена, меўшыся сустрэць тут прэстыжную па нашых разуменнях галерэю. Нямае сцэна абяцала перарасці ў абурэнне, каб самая жывая з беларусаў не паспелі адразу ўпэўніцца ў якасці залаў прапанаванага "сметніку" і атрымаць абяцанне ад аднаго з работнікаў Тэхелеса пачаставаць нас "супчыкам". Але, калі пакінуць жарты ўбаку, можна сказаць, што сапраўды праблемаў хапіла. Але пэўна неўзгодненасць нямецкага і беларускага боку ў падборы прац (хоць М.Райдэрам усё карціны адбіраліся зараней па слайдах і фотаздымках), сур'ёзнае стаўленне да

экспазіцыі саміх мастакоў (магчыма, нечакана і для немцаў) стварылі вельмі цікавы эффект. Прафесійная беларуская графіка і жывапіс, сур'езныя фотасерыі, сабраныя пад адным "Дахам", здзівілі нават нас саміх. Лягчы за ўсё было б пайсці па шляху найменшага супраціўлення і - раз-два - штрыхамі пэндзляў намаляваць абстрагаваныя плямы на лістах паперы, раскладзеных проста на падлозе залы Тахелеса. Але ж ці прыемна нам самім бачыць непадрыхтаваныя акцыі на радзіме і з абурэннем гаварыць, што госці адносяцца да нас як да правінцыйнікаў. Дый абвінавачанні, што беларускае мастацтва не ўлічваецца ў кантэкст еўрапейскага, у прыватнасці нямецкага, - беспадстаўнае. На фоне тых мастацкіх выставаў, якія давалася паназіраць у Берліне, беларускае мастацтва выглядае прафесійным, разнастайным і зусім не ўчарашнім. Так, нам уяўна не стае нямецкай тэхналагічнасці ў творчасці. Біенале нямецкага мастацтва, якое праходзіла непдалёк ад Тахелеса, натуральна, перавярнула разуменне відэаарта, відэаінсталляцыі. У гэтым мы - не майстры. Але ж тэхналагічнасць і загубіла ў Германіі больш традыцыйныя віды мастацтваў, ператварыўшы рукатворнае і аўтарскае - у масавае і тыражаванае, без подыху цэльнасці і шчырасці. Маленькія галерэйкі наадварот здзіўляюць захваленнем "саладкавым" рэалізмам, які, думаецца, больш зразумелы звычайнаму пакупніку. Рэдкавата, але тое-сёе падабаецца нечаканай ідэяй і рашэннем. Але, папраўдзе, мала што застаецца ў памяці. Пануе адчуванне аднадзённасці.

Гэта не словы ў абарону беларускага мастацтва, якое ў гэтай абароне не мае патрэбы. Графіка А.Басалыгі, У.Вішнеўскага, Ю.Якавенкі, У.Паўлаўца, П.Татарнікава, Ю.Хілько не патрабуе для беларускага глядача тлумачэнняў. Сабраныя ў адной экспазіцыі іх работы варта прадставілі нашу мастацкую школу. Жывапісныя творы прывезлі У.Ганчарук, А.Шлегель, скульптурную пластыку - Ю.Анушка. Працавіты Саша Родзін правёў на мантажы экспазіцыі ўвесь вольны час, яго работы аказаліся самай складанай і вялікай па працаёмкасці. А Артуру Клінаву давалася нават купляць берлінскі хлеб, бо беларускі, частка яго інсталляцыі, пашкодзіўся пры перасоўванні твораў са сцены на сцяну. Адрэзаны фотамастацтвам аздобілі І.Саўчанка, У.Парфянок, Д.Парнюк, С.Кажамякін, відэашэраг быў створаны С.Чэпікам. Ну, а ўваходу на выставу папярэднічала тэкставая інсталляцыя куратара праекта Я.Шунейкі "Zum Dach", дзе на белым халце выразначыталася мастацкая сімволіка 20-х гадоў. Нямецкі бок выпусціў да выставы і каталог, які прадставіў нашу краіну праз калаж сацыялістычных дасягненняў - гэткую своеасаблівую мастацкую "папсу". Тым не менш, кожны мастак атрымаў у каталозе сваю старонку, а Беларусь - выявы гістарычных сімвалаў. Адрокцыя выставы пачалася з перформанса, які наладзілі А. Родзін і І.Кашкурэвіч.

Я ЛІЧУ СЯБЕ ЭМІГРАНТАМ...

Магчыма, выстава "Дах" была і будзе надалей цікавай для нас не проста як падарожжа мастакоўскай супольнасці ў Берлін, поўнае ўражанняў, спрэчак, складанасцей. Тахелес менавіта для нас стаў раптоўна месцам сутыкнення, знаёмства, аб'яднання - з беларусамі, хто - не першае дзесяцігоддзе, хто - першыя гады засвойвае прасторы Еўропы. Такіх мастакоў не так ужо мала. Канешне, не ўсе яны сталі ўдзельнікамі выставы, не ўпісаўшыся ў прапанаваную М.Райдэрам канцэпцыю знаёмства з нечым, цалкам непадобным на нямецкае мастацтва. Але тым не менш пагадзіўся паўдзельнічаць сваімі творами Лёнік Тарасевіч, які не быў на берлінскім адкрыцці з-за фестывалю ў Венецыі. Даслаў з Лондана карціну

З праекта "Тэксты Шалэнгайэр", 1998 г.

Валерыя Мартыныч. Прыехаў са сваім "Дахам" Мікалай Паўлоўскі з-пад Парыжу, асоба на Беларусі небезвядомая. На Беларусі ён не жыве ўжо не адно дзесяцігоддзе. Таму так прыемна было пачуць ад яго выдатнае валоданне беларускай мовай, хаця з беларускай эмігранцкай супольнасцю ён не блізкі. Для яго, як мастака, нацыянальная беларуская ідэя - не пусты гук, хаця ён і гаворыць, што ніхто ў свеце не палічыў яшчэ колькасць нацыянальных фарбаў у палітры. Давялося зноўку пазнаёміцца з новым Ігарам Кашкурэвічам, першым беларускім паслядоўным авангардыстам, які некалькі год жыве ўжо ў Берліне і з задавальненнем прывітае немцаў "комплекс непаўнаважасці", параўноўваючы Weisrussland з Weisdeutschland. Наноў адкрываеш для сябе і былога мінскага, а цяпер берлінскага мастака і мастацтвазнаўцу Аляся Тарановіча, які захаваў свой псеўданім А.Эроціч. Працуючы сёння ў адной з мастацкіх галерэй Берліна, ён адрываецца ад прагматычнасці свайго быцця з дапамогаю мастацтва. Яго новыя працы прысвечаны святлу і рэлігіі, таму, што падтрымлівае чалавека ў любых умовах.

Мастакоў, якія былі выхаваны беларускай мастацкай школай, нямала разышлося па свеце. Можна ацэньваць іх творчасць парознаму, але многія з іх сталі з'яваў нашай нядаўняй гісторыі, і знаёмства з іх сённяшняй творчасцю не пашкодзіць ані Беларусі, ані гісторыі яе культуры. Далёка не ўсё падалося і бяспрэчна цікавым. Урэшце не па здымках пазнаёмліся з досыць амбіцыйнай групой маладых людзей, вучняў Дзюльсдорфскай акадэміі А.Логінавым, Я.Галузям і А.Дурэйкам, у іх відэаарце і інсталляцыі з колаў вялікай арыгінальнасці не было, а хутэй працягваюцца шлях прытасавання да агульнаеўрапейскіх мастацкіх густаў. Фотакалаж М.Тумілы, былога студэнта БелАМ, а цяпер жыхара Германіі сам сабою выпадаў з-пад увагі і нават не пакінуў цэльнага вобраза ў памяці. Цікава было паглядзець творы А.Ліоуса (Германія) і Г.Люсікавай, якая зараз жыве ў Італіі. Нечаканна ўзнікла прозвішча І.Ермакова, які прадставіў сваю творчасць пачварнымі выявамі рагатых монстраў.

ГЭТЫЯ КАНСЕРВАТЫЎНЫЯ БЕЛАРУСЫ...

Магчыма, погляд нямецкага боку найлепш выказаў прадстаўнік Тахелеса Марцін Райдэр, які ў сучасным мастацтве Еўропы бачыць найперш канфлікт: паміж Захадам і Усходам, паміж дзюма часткамі Германіі, паміж палітыкай і культурай і г.д. Таму выбудоваць новы твар галерэя Тахелеса пачала з мастацтва Беларусі, мастацтва краіны з Усходу ад Германіі. "Фарміруючы экспазіцыю, я хацеў прадставіць новыя накірункі, якія сустракаюцца і дыскусуюць на нацыянальнай, рэлігійнай тэмы, знаходзячы канфлікт паміж рэалізмам і новымі відзанакірункамі. Акрамя гэтага, я люблю кансерватыўнае, традыцыйнае мастацтва з прапрацоўкай дэталю, з адчуваннем моцнай школы, што амаль не засталася жывым у Еўропе. На захадзе ж - прапагандаецца мастацтва кам'ютэраў, шараговае, друкаванае, падобнае на ўніформу, нібы апраўтае ў аднолькавыя джынсы. А ўніформа не ёсць добра для творчасці. Невыпадкова такі канфлікт і дыялог мастацтваў адбываецца ў Берліне, наш горад імкнецца да адкрытасці, да аб'яднання ўсяго свету. Я спадзяюся, што такія сувязі будуць развівацца далей, магчыма, побач з немцамі з цягам часу будуць працаваць у тахелеўскіх майстэрнях мастакі з Беларусі."

Кажуць, на самай справе на выставе беларускага мастацтва "Дах" у Тахелесе павяла некалькі дзесяткаў тысяч людзей. Але куратар выставы Яўген Шунейка не імкнецца перабольшваць падзею, называючы яе сціплай удачай. "Але важна, што тут мы набылі вопыт папулярызацыі не асобнага творцы, а беларускага мастацтва ў цэлым. Мы прадставілі мастацтва сучаснае, творчае, без кан'юктурнасці, сумесь высокага рамяства і вобразнасці. Тым больш у Германіі многія творцы адмаўляюцца ад тэматычнасці, тут больш фігуруюць знакі, сімвалы, колеры і вярнуцца да сюжэтнасці вельмі цяжка. Магчыма, гэта для іх была нават метадычная акцыя: як можа выглядаць сучасная выстава сюжэтнай і прыватнай, дзе кожная праца мае складаны кантэкст. Гэта якраз тое, што немцы зараз і не маюць. Гэта быў вялікі кампраміс, калі мы змусілі арганізатараў думаць пра рамы, подыумы, пра выставачную культуру. Яны мусілі прызнацца, што не толькі абшарпаныя, неэстэтычныя сродкі могуць сімвалізаваць пошукі, але і добра аформленая кампазіцыя, рэч, выкананая з дрэва і бронзы, не менш сучасная. І гэтым, спадзяюся, мы заўжды будзем цікавыя Германіі."

Наталля ШАРАНГОВІЧ

ФЕСТИВАЛІ

У фальклорным коле - "Кола"...

Калі ў звыклым рытме будзённасці нечакана з'яўляецца збірка кшталту кароткага купальскага падарожжа ў суседнюю краіну на міжнародны музычны фестываль, пачынаеш па-іншаму глядзець на гэтую самую будзённасць. І пачынаеш разумець парфумшчыкаў, якія час ад часу даюць пакупнікам нюхаць молатую каву, каб аднавіць вастрны ўспрыманне новых водараў. Вось такой "кавай" сталася для мяне паездка ў польскі горад Скернявіцы на Міжнародны музычны фестываль "Фолькапране-2001".

У перакладзе з польскай "пране" - чыстка, мыццё. І ў дачыненні да музыкі, якая гучала ў фестывальныя дні, такая назва сімвалічная. Гэта "чыстка" сляху, душы ад усяго тлупнага і выпадковага з дапамогай чыстых і высакародных фальклорных напеваў, гэта пагружэнне-вяртанне ў традыцыю з вышыні сучасных мастацкіх дасягненняў і творчыя палёты ў будучыню, падрыхтаваныя ўсімі папярэднімі часамі.

Два фестывальныя дні па насычанасці падзеямі, сустрэчамі, музыкай "цягнулі" хіба на тыдзень. Скернявіцы, 50-тысячны горад у Цэнтральнай Польшчы акурат пасярэдзіне шляху ад Варшавы на Лодзь, у тры дні стаў адным з цэнтраў агульнапольскага фальклорнага руху. Пра гэта сведчыць конкурсная праграма фестывалю, у якой бралі ўдзел 15 калектываў. Два з іх - замежныя госці: ансамбль "Сланічко" з Чэхіі і "Кола" з Беларусі. 13 іншых калектываў прадставілі розныя плыні сучаснай фальклорнай культуры Польшчы, якая аб'ядноўвае ўсе праекты так звананага постфальклору, або этнічнай музыкі.

На фестывалі былі групы, якія выконваюць польскі і ўкраінскі фальклор, іграюць традыцыйную ірландскую і шатландскую музыку, дарэчы, вельмі папулярную сёння ў Польшчы. Былі калектывы, у творчасці якіх арганічна спалучаюцца польскі фальклор і балканскія напевы ды рытмы, гучаць канадскія і французскія мелодыі. Словам, стыль-вую накіраванасць гэтай музыкі можна было вызначыць і як фольк, і як акустычны рок, джаз-рок, авангард і г.д. Замежныя ўдзельнікі конкурсу з Чэхіі і Беларусі на гэтым маляўнічым фоне выглядалі досыць годна і самабытна. Чэхі зладжана і прыгожа спявалі жыццярэадныя песні пад гітару, а беларусы паказалі магічную моц гучання аўтэнтычных мелодый.

Журы, у склад якога ўвайшлі прадстаўнікі сродкаў масавай інфармацыі Польшчы, Румыніі, Беларусі, Германіі і Расіі, слухна вырашыла, што падтрымкі заслугоўваюць усе ўдзельнікі конкурсу, бо іграючы яны не камерцыйную музыку. Таму не было традыцыйнага размеркавання пераможцаў на I, II, III месцы. Усе атрымалі Ганаровыя дыпломы, а найбольш яркія выканаўцы - яшчэ і спецыяльныя грашовыя ўзнагароды: ведаю, не пакрыўдзілі нікога! Але, мяркуючы па атмасферы, якая панавала на "Фолькапране-2001", не па ўзнагароды прыехалі ў Скернявіцы маладыя музыканты, бо многія з іх ужо былі ўдзельнікамі і лаўрэатамі іншых конкурсаў, якія сёння ёсць у Польшчы, у прыватнасці, шырока вядомага ў краіне конкурсу маладых выканаўцаў "Новая традыцыя", што ладзіць Цэнтр народнай культуры Польшскага радыё.

"Фолькапране" сталася добрай нагодай для наладжвання ўзаемных творчых кантактаў сяброўскіх сувязей, абмену музычнымі ідэямі. А яшчэ фестываль зрабіўся і своеасаблівай творчай майстэрняй, бо ў яго канцэртнай праграме бралі ўдзел вядомыя прадстаўнікі этнічнай музыкі і з Сенегала (ансамбль "Афра мдзжык"), Германіі, Англіі, Беларусі ("Юр'я"), Польшчы ды Ірландыі (Дэвід Хопкінс і квартэт Джорджы). Так што маладыя музыкі атрымалі цікавыя "уроки". Сапраўды, было што паслухаць і чаму павучыцца.

"Фолькапране" - фестываль малады. І робяць яго маладыя, энергічныя людзі, здольныя аб'яднаць вакол такой важнай справы зацікаўленых асоб. Свята арганізавалі гарадскія ўлады і маладзёжны Цэнтр культуры Скернявіц. Душой і "рухавіком" "Фолькапрана" стаў дырэктар фестывалю Рышард Краснадэмбскі. Акрамя дапамогі гарадскіх уладаў, свой унёсак у фестываль зрабілі ўплывовыя бізнесоўцы, выдавецкія фірмы, сродкі масавай інфармацыі. Дзякуючы апошнім. прайшоў агульнапольскі адбор скернявіцкіх канкурсантаў. 60 дзяржаў-

ных і прыватных радыёстанцый атрымалі статус "Фолькапрана-2001" і стварылі нацыянальны фальклорны хіт-парад, вынікі якога рэгулярна падводзіла 3-я праграма Польшскага радыё. Фінал гэтага конкурсу адбыўся ў час фестывалю.

У першы яго дзень, калі праходзіў конкурс, надвор'е было амаль вясенскае, з раніцы пачаўся дождж, а к вечару ён перайшоў у лівень, які доўжыўся амаль суткі, таму самыя прыгожыя моманты купальскага свята на беразе вадасховішча (вогнішча і ванкі на вадзе) давалася адмяніць, але жыхары Скернявіц нават і ў гэтую непагадзь прыйшлі паслухаць музыку. Нацы канцэрт з-за лівня і ўвогуле не адбыўся. Але на наступны дзень прырода нібы прасіла прабачэння за перашкоды і падарыла цёплы, летні вечар з непаўторнай атмасферай яднання музыкантаў і слухачоў на скрыжаванні музычных шляхоў з розных куткоў свету. Гучала цікавая музыка - не пустая і прымітыўная, а тая, што заахочвае душы спяваць. На сцэне не было "масавасці", не было надакучлівага пампезнага афіцыйнага, уласцівага фестывалю вялікага маштабу. "Фолькапране" - "утульны" фестываль, які сардэчна вітае кожнага, хто трапляе на яго. Тут удзячна публіка. Я назрала за рэакцыяй слухачоў на выступленне нашай групы "Юр'я", радавалася поспеху музыкантаў і ганарылася сваёй краінай, яе спеўным багаццем і яе таленавітымі дзецьмі. Гучыць трохі пафасна, але так было на самай справе.

Юрый Выдронак - генератор новых музычных праектаў на сённяшняй постфальклорнай музычнай прасторы нашага краю - вядомы такімі сваімі слыннымі праектамі, як "Палац", "Крыві". Вось цяпер - яго "Юр'я". Юрый Выдронак заўсёды крочыць крышачку наперадзе часу, таму яго, відаць, не адразу і разумеюць. Але той самы час урэшце ўсе расстаўляе па сваіх месцах. Сёння ўжо зразумела, што творчыя пошукі групы "Юр'я" і яе кіраўніка вельмі арганічна ўпісваюцца ў сучасныя агульнаеўрапейскія музычныя тэндэнцыі.

Менавіта Ю. Выдронак паспрыяў прыездзе на "Фолькапране" брэсцкага квартэта "Кола", у якім спяваюць выпускніцы брэсцкага музычнага каледжа Таццяна Рэўзіна ды Марыя Лагодзіч, а таксама студэнты філфака Брэсцкага ўніверсітэта Алег Сцепанюк ды Ілья Пракаловіч. Ансамбль выконвае аўтэнтычны фальклор з уласных экспедыцыйных запісаў, са зборнікаў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, робіць стылізацыі беларускага фальклору, падрыхтаваў першы аўдыёальбом "Каціла сакола". Спрычыненне да фестывалю "Фолькапране-2001" удзельнікі "Кола" лічаць для сябе вельмі прэстыжным і адказным, тым больш, што ансамбль атрымаў Спецыяльны дыплом за захаванне беларускіх аўтэнтычных спеўных традыцый.

Міжнародны музычны фестываль "Фолькапране" робіць толькі першыя крокі. А ўсё першае, як вядома, выклікае захваленне і замілаванне, а таксама надзеі на ўпэўненую хад у будучым. Спадзяюся, яго творчы лёс будзе шчаслівым. Сялетні ж фестываль у Скернявіцах, які меў мэту ўзбагаціць, навучыць і паяднать сучасных людзей на падставе дасягненняў традыцыйнай музычнай культуры розных краін, сваё прызначэнне выканаў. Яго арганізатары цяпер пачалі працу над будучым "Фолькапране". Маём надзею, што яны, ведаючы ўжо нашы багатыя музычныя традыцыі і вялікі творчы патэнцыял, запрасяць да ўдзелу ў сваіх імпрэзах і музыку з Беларусі. Тады наш голас натуральна ўплывае ў чужоўны спеўны вянок з галасоў усяго свету менавіта ў Скернявіцах!

Таццяна ПЕСНЯКЕВІЧ

На здымку: ансамбль "Кола" перад запісам.

Застаючыся самім сабой

ЯЎГЕНУ МІКЛАШЭЎСКАМУ — 65

На мастакоўскім рахунку Яўгена Васільевіча шэраг паэтычных кніг, якія прынеслі нямала асалоды сапраўдным аматарам паэзіі.

Тонкі, пранікнёны лірык Я. Міклашэўскі хараша піша пра прыгажосць беларускай прыроды, пасвойму апявае каханне. Знаходзіць непаўторныя словы і танды, калі гаворыць аб адданасці Беларусі.

А дэбютаваў ён кнігай "Свежасць" (першыя вершы былі апублікаваны ў 1959 годзе), што выйшла ў 1968-ым. Пасля з'явіліся "Світалыны водбліск", "У спрадвечным руху", "Зара-заранка, зара-вячэрніца... Хараша зарэкамендаваў сябе і як гумарыст, аб чым, у прыватнасці, засведчыў зборнік "Ганна з Пухавіч". Упэўнена адчувае сябе Я. Міклашэўскі і ў прозе. Асаблівага поспеху дасягнуў у рамана-даследаванні "Каханне і смерць, або Лёс Максіма Багдановіча". А да ўсяго шмат перакладае з англійскай і славянскай моў.

Доўгіх год жыцця Вам, шанюны Яўген Васільевіч! Далейшага плёну!

З клопатам пра бацькаўшчыну

ЯНКУ ЗАПРУДНІКУ — 75

Янка Запруднік (сапраўднае Сяргей Вільчыцкі) нарадзіўся ў Міры цяперашняга Карэліцкага раёна, дзе да Вялікай Айчыннай вайны паспеў скончыць пачатковую школу. У час акупацыі, каб пазбегнуць прымусовай службы ў паліцыі і вывазу ў Германію, паступіў у Баранавіцкую прагімназію, якую скончыў у 1943 годзе. Пасля вучыўся ў гандлёвай школе ў Баранавічах. З 1944 года — у эміграцыі. Вучыўся ў Беларускай гімназіі імя Янкі Купалы. У 1954 годзе скончыў гістарычны факультэт Лювенсакага ўніверсітэта ў Бельгіі і пераехаў у Мюнхен.

На працягу 37 гадоў быў супрацоўнікам беларускай рэдакцыі радыёстанцыі "Свабода" (спачатку называлася "Вызваленне"). З 1957 года жыве ў Злучаных Штатах Амерыкі.

У 1969 годзе абараніў доктарскую дысертацыю па тэме "Палітычнае змаганне за Беларусь у Дзяржаўнай Думе (1906—1917 гг.) Працуючы на "Свабодзе", адначасова быў асістэнтам прафесара, выкладаючы рускую і савецкую гісторыю ў Куінскім каледжы гарадскога ўніверсітэта Нью-Йорка. З'яўляўся адным з лектараў на курсе "Спадчына" пры гэтым універсітэце, сябрам управы Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Йорку, Беларуска-амерыканскага задзіночання.

Літаратурную дзейнасць пачаў у 1947 годзе. Супрацоўнічаў у часопісах "Наперад", "Беларуская моладзь", "Беларускі агляд", удзельнічаў у выданні манарграфіі і гадавікоў "Запісы Беларускага інстытута навукі і мастацтва", рэдагаваў газету "Беларус". Аўтар кнігі "Беларусь на гістарычным скрыжаванні". Як паэт выступае пад псеўданімам Сяргей Ясень.

Віншваем спадара Запрудніка з 75-годдзем, зчынам яму далейшых жыццёвых і творчых поспехаў!

ПАЭЗІЯ

Міхась ПЯНКРАТ

Сэрца прые і плача

Боская кара

Ленін — бязбожнік, німам святога асвечаны, Ды ўсё ж як ні ліюць ялей — Персанальнае пекла яму забяспечана, Інакш кажучы, — Маўзалеі.

Секунды кроплямі падаюць, падаюць, падаюць у небывыцце Кроплямі поту, крыві і слёз сцякае, сцякае. сцякае Жыццё

Хто нам змерае, колькі ў моры вады, колькі ліха-бяды у людзей на зямлі? Хто нам падлічыць,

колькі зорак у небе, колькі поту ў хлебе, колькі слёз і крыві у людзей на зямлі? А хто знойдзе мяжу, паміж злом і добром, паміж ранкам і днём у людзей на зямлі?

Што не знойдзена і не змерана, Сэрцам-болем праверана у людзей на зямлі.

Жыццёвая бухгалтэрыя

Пражыў жыццё і падбіваю бабкі На самым горкім і сабе лаю: Набытага няма і на ахапку, Набытае — раўняецца нулю.

Галава мая пабялела, Скрозь — попельная замяць. Дык, значыць, жыццё дагарэла — Толькі попел на памяць

Ананалія

А раса такая светлая і халодная, А сляза такая мутная і гаротная, А жыццё такое яркае і цяністае, А сумленне людзей, як раса тая, — чыстае; А доля такая блізкая і далёкая, А шчасце маё невядома дзе галёкае...

Дзе тое месца, дзе радасць хаваецца? — Ты мне скажы: Дзе тое месца, дзе шчасце страчаецца? — Ты пакажы! І ніцма пластом упаду

Аскенкі мінцлага

Прапала дружба і спалены масты Гады прайшлі, як белыя аблогі. Аднойчы, раптам, мне пазваніла ты З краіны, мной забытай і далёкай. "Няхай нам лёс найлепшае падкажа, Няхай жыве былая наша муза, Давай мы зноўку нашы сэрцы звязам" Звязаць то можна, але — будзе вузел

Хвароба бярэ мяне крута, На дзянёк адтусіла б хаця Я звыкся з нямогласцю лютай, Як звыкаюцца з цудам жыцця.

Даўжнікі

Перад дзяржавай — у даўгах з галавою, Я іх аддаю — магу-не магу, А толькі дзяржава перада мною У неаплачаны і вечны даўгу.

Анафеоз жыцця

Мой карабель, далёка ў мора, Паплы, паплы не ў добры час На шэрых хвалях, непакара, Ён штормы вытрымаў не раз.

Да шчэнт ветразі парваны, Даўно ні карты, ні руля, Аднак, залізваючы раны, Усё ж плыву я спакваля.

А мора згубнае такое: То рыфы вострыя, то мель У кожначасным неспакоі Плыве, плыве мой карабель.

Ніхто ў жыцці ўжо не развяза Святую праўду і ману Ні бог, ні людзі мне не скажуць, Калі і дзе я затану.

Страчаная раўнавага

Часцей ужо ўздыхаецца, Радзей усміхаецца, Ужо больш губляецца, А ўсё менш вяртаецца.

Часцей ужо тужыцца, Радзей ужо можацца, А добрае вузіцца. А дрэннае множыцца.

Не святлее — цемніцца, Добрае не вернецца.

Я СЯДЗЕЛА НАСУПРАЦЬ...

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

жа не ў гасці паехаў, ён жа памёр, не збіраўся ж паміраць. Во якія памінкі памужыках-п'яніцах. Я ж такі па прыродзе падыходчывы, такі добры, і дзе яно дзяецца, у каго запытацца. Пайдзі ўключу рухавіка, старая абмотка прапуская, фаза прабівае на корпус, дакрануся — токам ударыць, страсяне, ток дапамагае

Вяртаўся ўжо веселейшы. Абцугі, абцугі, абцугі. Вунь рабая пайшла, не, гэта двое людзей напроці лесу, у светлым. Нажоўка, нажоўка

Хутка гэтыя двое, кінуўшы калгасны статак, зайшліся на панадворак. "Ідзі да кароў, ідзі!" — закрываў Іллюк на старэйшага, і рукамі махаў, паказваючы ў поле, і горлам трубіў. Камянем, жага, у яго кінеш, тады адвернецца, маўляў, глухі начыста. Глушэц. І Круль, і Іллюк, і гэты маладзейшы — былія механізатары, даўно звольненыя за п'янку, цяпер па чарзе пасуць кароў. Надта не шманаюць, маўляў, пакуль людзі, датуль і скот, хопіць ім работы. Хаця і тут, відаць, няма надта надзеі, адзін Глушэц трохі пільнуецца статку, круціць кароў на адным месцы, не чуючы іх вантробнага рыкання. Часяком каровы прарываюць ягоную абарону, ідуць па полі, бразгаючы, крышачы рогі, цяжкім пешым войскам, нішчаць агароды за вёскай.

— Ты не наліваеш часам? — запытаўся гасць. — Ну, бутэльку гарэлкі! Мяшок морквы маю, морква плахамі, адна ў адну! — сеў па-сабачы на голую зямлю, чакае.

Іллюк мігае яму, маўляў, маўчы, тутатка крадзенае не скупляюць, той толькі вушмі стрыжэ. Напарнік застаўся ў тым узросце, калі пачаў співацца. Усё яму здаецца, што ён яшчэ маладзёначак, цёткамі заве сваіх равесніц, затое і не жанаты. Трэба ж ісці, жага, і, пабыўшы, зной тое самае. Ужо яму пара прыйшла знайсці ў кустах схаваную гарэлку, калі не ўдалося расстаранца на баку. І мне самой хоць ты па кустах шукай непакладзенае, хоць пазычай, але ж не сцярапей, каб Іллюк туліўся да станіны, каб трэсла яго, як зялёны мак. Адразу павесялеў, убачыўшы свежую чарку.

— І што гэта ёсць? Бутэльку ў вёсцы вып'ю і хоць бы што! А ў горадзе чарніла

пакашту і ўжо хіляюся. Не, я ў горадзе не жылец, я й сабаку гарадскому спагадаю, не тое што чалавеку. У вёсцы штодзень навіна: не кветка дык травіна. Во нядаўна Ядзя прынесла ў рэшаце куршы з пісклюкамі, знайшла за чужым склепам. Сама па сабе выседзела, ніхто і не бачыў. На, жага да мяне, глядзі! Маць тваю, не хачу і глядзець! Прывялася, злююся, у канцы лета, не ў пару! Закапаю. Буду я тутак з імі няньчыцца! Халадамі! Пэўна ж усе белыя, жага, аўно! Жонка нахіліла рэштата, курыцца скацілася, паднялася, як пасыплюцца з-пад крылля пісклюкі! Ды ўсе то чорныя, то рабыя! Гляджу — мне і казаць няма чаго! А яна ж змагла, седзячы на яйках, а ніхто ж вадзіць не падаў, а згаладаліся малыя! Нясі, жага, тварог, яйкі вараныя! Я люблю во такіх, пакуль падрастуць, сама такіх во! Пабажыся, што нікому не перадасі, скажу за чаго будую хляўчук у два паверхі. Козы маю, а каза ж горнае стварэнне. Дык каб ёй было веселей жыць сярод нас, палянцаў. А што я не люблю, каб запытаўся? Абы яно каторае запрадалася. Водку, праўда, найболей... Без водкі не магу і з водкай доўга не пражыву... Напішы калі-небудзь. Жыве на вёсцы такі чалавек, усім добра робіць, а яму анішто... Напішы, а то памру і пазнатку не застанецца. Толькі во мае адзінокія бабы па другім разе аўдавеюць...

Аддыходзячы дамоў, Іллюк, чула, пытаўся ў суседкі праз плот: "Можа, што дапамагчы?" Займаў чаргу ўжо на заўтра. А тая: "А ці ўмееш ты капыты карове падрозаць? Другі год заву Пецьку, не ідзе! Няма чым спадмануць, не п'е, зараза!" Абое засмяліся.

Пацягнула з поля дычком, печанай бульбай, пэўна, пастухі сілкуюцца. І назаўтра ў лагу поўна дыму ад учарашняга непагананага вогнішча. Ноччу падаюць зоркі, нехта варушыць гарачы прысак. Падхопішы, пачуўшы дым, соўгаешся па хаце, паглядаеш у вокны: можа, што дзе загарэлася? Светлыя слупы за гародамі, бы падмаўся нечы патрывожаны магутны дух на кладоў. Ці то вецер іх зрушваў з месца, ці яны самі перамяшчаліся, узадуперад, узадуперад. Два слупы, пэўна, мужчынскі і жаночы. То раптам аб'ядноўваліся ў адзін, то зноў разлучаліся, хадзілі ўборкі.

Бачыла Іллюка ўсё радзей. Казалі, што захварэў. "Вой, хворы! Ён учора сеў на ровар, ды па пяску! Так ехаў, як метэор! Пэўна ж, баба маладая, не ўходае работу разам з ёю, дык хворым прыкінуўся!" — жартавалі з яго. Казалі, што зрабіўся надта нервовы. Сустрэўшыся, напамінала яму пра станіну, яна стаіць на нашым панадворку ад той пары. Каза не абдзярэ, воўк не панясе, адказваў, хай стаіць. А то ідзе некая з сяброўкай дахаты, наламаўшы палыну за вёскай. Іллюк ляжаў перак дарогі. П'яны?! І не абсыці, няма куды звярнуць. Зараз дасць па пятах матам, будзе кліць, во, маўляў, няма чаго рабіць, поўзаюць тут. Тым больш, што зусім не вясковую патрэбу ганяеш, палыну ў вёсцы не збіраюць. І не хацелася бачыць яго ў такім стане. Падыходзім — здарства, адказвае. Шапку зняў, лежачы, ці то змок, угрэўшыся, ці то і ўпраўду вітаўся па ўсіх правілах, як любіў звычайна. Галава мокрая, зялёная, як жалудок.

— Як здароўе, пытаецца? Ляжаць магу, а хадзіць цяжка, усё баліць

Раптам заўважаю: перад ім у траве, у пыле ляжыць кніжка.

— А што ж чытаеце?

— Казкі — адказвае, адкінуў вокладку, глядзіць асалавелымі ад чытанкі вачыма.

Казкі?! Аж дух заняло ад неспадзяванасці. Раптам адчуванне надзвычайнай палёгкі, бы трапіў у ягоны казачны астральны свет. Адчуванне дасканалага імгнення, калі душа падымаецца над табой, а ты, амаль не дыхаючы, нема азіраешся, нічога не пазнаючы, ідзеш па вясковай дарозе, перабіраеш нагамі, як прывід. Пэўна, у такіх хвіліны цябе ўжо анішто не бачыць, які ты ёсць. І сам не памятаеш аніводнай недарэчнасці ў жыцці ні сваёй, ні чужой. Толькі вось гэта ў чалавеку на тваёй дарозе вяртае ўвагі. Якое цудоўнае, якое неспадзяванае жыццё, як бы мы адзін аднаго ні калечылі.

Шчыміць уваччу, гарчыць на вуснах, пэўна, ад палыну...

Р.С. Прачытаўшы апавяданне, рэдактар сказаў: тут не відаць, што Іллюк памёр. Гэта так. Я проста не даю сабе веры...

М. В.

Лета 1931-га года было без адзінай хмурынкі і дажджынкі, бязвоблачнае і пякельна спякотнае. Здавалася, сонца плавіцца ў бяздонным блакіце і закапае на зямлю. Нават ночы былі да млоці задурныя, зямля не паспявала ахалонуць за кароткую ноч, пясак быў гарачы, як прысак. Брук прылякаў праз падшвы.

Пот заліваў вочы і шчокі, цуркамі сцякаў па хрыбціне, да плячэй прыліпалі і трашчалі кашулі. У нашым беладзеўным цэху шкляны дах здавалася растане і пацячэ кроплямі гарачага шкла. Лягчы было ісці ў начную змену: не смаліла сонца, а з адчыненых дзвярэй і вокан пыхала свежаю вільгацю ад яшчэ не зусім абмялелай Бярэзіны. Яна адзіная пайла наш

з бацькамі Аляксей Зарыцкі. Часта ўсе збіраліся разам, читалі вершы, абмяркоўвалі, часта прынцыпова спрачаліся. Неяк Крысько і Кохан прапанавалі і мне перабірацца да іх на кватэру, у ёй гаспадарыла стрыечная сястра Мікуліца - Вера Антонаўна, адзінокая кабетка сярэдняга веку. Яна мяне трохі ведала і прыняла ў кватэранты.

З камбінацкіх аполкаў я збіў сабе шчыток, зрабіў два казьякі, стружкамі набіў матрац і чацвёртым пасяліўся ў кутку колішняй мікуліцаўскай залі. Цімох заняў тапчанок за шафаю ў прахадным пакоі з невялікім пісьмовым сталом. Так мы зажылі дружна, голадна і летуценна. Хутка да нас у беладзеўны цэх перайшоў "орабачывацца" і Цімох Крысько.

еца, ірвецца ўстаць і некуды ісці, крычыць і лаецца да зморы. Я пацікавіўся ў суседа, а колькі ён тут ляжыць. "Трэці месяц, - адказаў мой забінтаваны сусед. - Ад тыфусу акрыяў, тэмпература нармальна, а ад голаду пачаўся страшэнны фурункулез: абсела скулле. Адна загоіцца, тры выскачаць новыя, вось і качаюся на гумовых кругах. Змучыўся сам і дактарам абрыдзеў". "Чаму ж ты так агаладаў - пацікавіўся я". - "Брушняк лечыць толькі голадам. На чатырнаццаты дзень нармальнай тэмпературы дадуць да рысавага адвару кавалачак белага сахара. Так што трымайся і цяпрі".

Мяне ахаліў жах: тэмпература ў мяне была 40,6. Ці ж дацярплю да тае нармальнай?

Сяргей ГРАХОЎСКИ

I выратаваў верш...

"гігант" першай пяцігодкі - Бабруйскі дрэваапрацоўчы камбінат. Па ржавых трубах помпы з электрастанцыі ў цэхі качалі рудую, як кава, смардзючую ваду. Бярэзіна стала адзіною крыніцаю, што пайла ўсе цэхі, забяспечвала электрастанцыю і была асноўнаю клаакаю ўсяго камбіната. Самую страшную атруту ў рэчку зліваў фанерны цэх: фанеру клеілі жывёльнаю крывёю з мясакамбіната. Смурод стаяў на некалькі кварталаў, з цэха ўсе апалоскі сцякалі ў рэчку, трычы ўсё жывое і плодзячы плойму бацыл і заразных бактэрыяў.

У бытоўках да кранаў выстройваліся чэргі змучаных смагаю рабочых. Дарваўшыся да крана зашэрхлымі вуснамі смакталі цёплую і гідкую ваду, пакуль не адцягне змучаны смагаю чарговы.

Цёпла і смуродная вада смагу не наталіяла. Смакталі проста з кранаў: ад бляшаных кубачкаў цяляліся толькі ланцужкі. Бригадзіры і майстры цэхаў разганялі чэргі прагных, бо частыя адлучкі зніжалі выпрацоўку цэха. А рабілі мы філёначныя дзверы для Англіі, і попыт на іх быў вялікі.

І раптам... раптам многія заенчылі ад боляў у жыватах і высокай тэмпературы. Пачалі радзець бригады. Медыцына была бяззбройна і прымітыўная: камбінацкая амбулаторыя ўціснулася ў трохпакаёвую хату з кухняю. Прыём ішоў у пакоях, на кухні жыла прыбіральшчыца з сям'ёю, яна ж - вартаўніца і санітарка, мая зямлячка Маня Бабак. На першым часе, з'ехаўшы з дому на пошукі шчасця ў Бабруйск, і я месяцамі тры туляўся за печку ў сваёй зямлячкі. Працаваў па маіх груканых у беладзеўным цэху, а марыў як кольвек прабіцца ў літаратуру. Бабруйск у той час быў прыкметным літаратурным асяродкам пад крылом рэдактара газеты "Камуніст" - Міхаса Лынькова. Выдаваўся штотысячны літаратурны дадатак "Вясна", і выйшла два нумары альманаха "Уздым". Лынькоў ужо ведаў мяне: прысылаў падрабязныя лісты з заўвагамі па маіх вучнёўскіх спрабах; некаторыя друкаваў у газеце і "Вясне".

У рэдакцыі працавалі пісьменнікі Хвядос Шынклер, Аляксей Жукоўскі, пакуль не з'ехаў у Мінск, Барыс Мікуліч, Цімох Крысько (пасля ён жа - Васіль Вітка), Рыгор Суніца (малодшы брат Лынькова). Вакол рэдакцыі гуртавалася багата літаратурнай моладзі. Матарыстам у сушылках нашага цэха працаваў Аляксей Зарыцкі. Ён ужо часта друкаваўся ў рэспубліканскіх выданнях. На дзяжурствы заўсёды хадзіў з ладным стосікам кніжак маскоўскіх пазтаў. Ён і мне ўпершыню адкрыў Багрыцкага, Пастэрнака, Сельвінскага, Святлова. Я доўга не адважваўся хадзіць у рэдакцыю, пакуль не запрасіў Хвядос Шынклер, выпадкова сустрэўшы на вуліцы. Я пачаў наведваць пасяджэнні Бабруйскай філіі БелАППа (Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў). Збіраліся маладыя пазты і празаікі - Даніла Абакшонак (пазней быў загадчыкам беларускага клуба ў Маскве), вядомы юрэйскі празаік Шыман Гарэлкі, задзірысты крытык Барыс Шарупіч, таленавіты пазт, зямляк і друг Цімаха Крысько - Яўхім Кохан (потым чалавек трагічнага лёсу). Прыстаў і я да гэтага літаратурнага братэрства, нават стаў членам БелАППа.

Крысько, Кохан, Рыгор Бахта і ўлюбёны ў літаратуру Барыс Шышло кватаравалі ў колішнім доме бацькоў Барыса Мікуліца на Мінскай вуліцы, насупраць жыві

На кухні ў запеччы дажывала век з часоў першай сусветнай вайны немка Эма. Прывёз яе аднекуль кайзераўскі афіцэр, заняў лепшы пакой у доме колішніх фельчароў Мікуліцаў. Эма была нібыта яго жонкаю, пакуль не знік афіцэр разам са сваёй арміяй, а Эма так і засталася тут. Была то санітаркаю, то прачкаю, то нянькаю. Так яна дажывала свой век у запеччы, патроху співалася, цішком плакала і ледзь чутна спявала сумныя нямецкія песні. Так яна і дажывала свой век з ласкі Веры Антонаўны.

Увесь наш "інтэрнат" жыў спакойна і дружна, аднолькава пакутавалі ад спёкі і смагі. Раптам на камбінаце ўспынула эпідэмія брушнога тыфусу. Хвароба касіла маладых і старых. Антыбіётыкаў тады яшчэ не было, не было і іншых лекаў ад гэтай страшэннай хваробы. У цэхах пазаглушвалі ўсе краны. Пітную ваду з горада прывозілі бочкамі і каля іх усчыналіся сапраўдныя бойкі. Гэтая пакельная хвароба з усіх нас не абмінула толькі мяне. Такі ўжо мой лёс! Ніводная бяда ныводна мяне не абміноўвала. І так усё жыццё.

Раніцаў я ледзьве выпайз з начное змены: у вачах мільгацелі каларовыя іскры, гула галава, як у бубен стукала сэрца, ногі не слухаліся, памяць заблыталася і правальвалася. З цэха ледзь дакляпаў да санчасці. Стары вопытны доктар Ражкоў агледзеў, паслухаў, палчыў пульс: "Ого! Гэта даўно ў цябе? Кажаш, пяць дзён? Парадаваць не магу. Тыфус, хлопца. І ўжо са стажам. Ты ж мог загінуць ад сталовачнага харчу.

Гэтая страшная хвароба страўнік і кішкі ператварае ў папярэсную паперу. Нават крошка іх прабівае навывіт. І - капцы. Хочаш жыць, давядзецца пасціць шчырым постам". Доктар напісаў і падаў мне накіраванне ў толькі што адчынены інфекцыйны "шпіталь" на Кастрычніцкай вуліцы. "Шануй сябе і чашы проста туды. Гэта якраз побач з касцёлам. Палажаць прыдзецца доўга. Рабі ўсё, што загадаюць дактары, каб маладуу душу богу не адаць". Доктар падаў мне накіраванне. Я ледзьве дакляпаў да нашай кватэры і добра, што дома заспеў Цімаха, паказаў яму накіраванне і пераказаў пагрозы доктара Ражкова. Цімох зразумеў мой стан, выскачыў з хаты, недзе вельмі хутка ўхапіў рамёзніка і адвёз мяне ў тыфозны барак на суседняй вуліцы. Пасярод прасторнага неагароджанага двара стаяў доўгі з учарнелых бярвенняў, пад заімшэлым дахам, з мноствам вокан, з двума ганкамі на канцах тыфозны барак, далікатна названы "Інфекцыйнай бальніцай".

Я ўжо не прыпомню, як мяне запісвалі, пераапрадалі ў пажоўкля бальнічныя транты і адвядлі ў вялікую палату, упрытык застаўленую жалезнымі ложкамі і некалькімі тумбачкамі. Цімох угледзеў мяне праз вакно, паківаў на развітанне і знік за старымі прысадамі. У палаце ляжала васьмёра маладых хлопцаў з камбіната, дзевяты ложка заняў я. Пры сцяне ляжаў прывязаны да ложка чорны, яшчэ не абстрыжаны рослы мужчына. Ён нешта мармытаў і сіліўся падняцца, але ўцёральнікі і шырокія паскі трымалі яго моцна. Я адразу не ўцяміў за што яго пакаралі. На маё здзіўленне, мой сусед, маленькі, даўно не голены, сухі, як таран, з перабінтаванымі рукамі і грудзямі растлумачыў, што ў хлопца высокая тэмпература, ён трызніць, кіда-

Цімох паведаміў маёй маці. Яна прадала двухгадовую жаробачку, прыехала ў Бабруйск, спынілася ў далёкай глускай радні - гасцінных і спагдлівых Агейчыкаў. Кожны дзень яна прыходзіла пад акно маёй палаты, нібы пільнавала, каб і мяне ноччу не вынеслі цішком, я некалькі маіх суседзяў. Калі пыталіся ў сястрычкі куды дзеўся Вася ці Коля, тыя, адварнуўшыся, хлусілі: "Перавалі ў другую палату". Мы ўсё разумелі і толькі ўздыхалі, чакаючы свае чаргі.

Даволі часта ў водведкі пад маё акно прыходзілі Шынклер, Грыша Лынькоў, Крысько і Кохан. Часам прыносілі свежую "Вясну" або "Камуніст". Чытаў я з цяжкасцю і хаваў пад матрац, каб не ўбачылі часам дактары. У вачах круцілася мітульга, галава гула, як пусты чыгун. Адзінымі лекамі былі ўколы камфары, каб падтрымаць сэрца. Іншых лекаў не было. Уколы рабіла маладзенькая, светлая, як сонечны зайчык, прыгожая сястрычка Сонечка. Я чырванее і вельмі ж саромеўся падстаўляць для ўколу патрэбныя месцы, а ўпотаікі чакаў заўсёды, каб паглядзець на яе прыгажосць.

На папраўку я ішоў вельмі марудна: тэмпература скакала то ўніз, то ўгору, з кожным днём усё больш і больш хацелася есці. Мы з суседзямі развяджвалі душы, успамінаючы і раскажваючы пра хатнія святочныя і будзённыя прысмакі: хрусткія драпікі ў смятане, вершчаку з грэцкімі аладкамі, смажаныя і вэнджаныя кілбасы, паляндвіцы і салодкія ўзвары з груш і сліў. Успаміналі і развяджвалі душы, глыталі слінкі і не верылася, што калі паспытаем усю гэтую смакату. Кулінарныя успаміны займалі ўсе дні і вечары. На ранішніх і вячэрніх абходах суцяшала нас галоўны ўрач, невысокая мажняя, з серабрынкамі сівізны, у вялікіх рагавых акуларах - Роза Рыгораўна Майзус. Асабліва падоўгу доктарка аглядала майго суседа - фурункулезніка Ратнера, кожнаму гаварыла нешта суцяшальнае і добрае і бедавала, што няма належных лекаў і толькі ўгаворвала трымацца рэжыму. Суцяшаць суцяшалі дактары, але часта зніклі нашы суседзі, нібыта ў другую палату, адкуль, мы разумелі, звароту няма.

У канцы ліпеня спякоту змянілі аблажныя дажджы з сібернымі вятрамі, на вокны наліпала мокрае лісце, трымцелі ледзь закітаваныя шыбы. Палата выстыла. Мы курчыліся пад тонкімі, даўно вышмулянымі нашымі многімі папярэднікамі байкавымі коўдрамі.

Аднаго разу ў шыбу пастукалі. Усе паднімалі галовы, спадзеючыся, што прыйшлі да яго. Узняўся і я і ўгледзеў за вакном Хвядоса Шынклера і Грышу Лынькова. Яны праз шыбіну паказвалі часопіс і ківалі мне. Да форткі дацягнуўся акрыялы тыфознік, прыняў часопіс і з ложка на ложка перадалі мне. "Маладняк" №№ 6-7, 1931 год. Я адгарнуў першую старонку і ад неспадзеўнай радасці ледзь не ўскочыў з ложка. У правым кутку першай старонкі буйным шрыфтам было надрукавана маё імя і прозвішча, пад ім заглавак: "Героі перамог". За вакном яшчэ стаялі Хвядос Сяргеевіч і Грыша, усміхаліся і махалі мне, спрабавалі нешта сказаць, але я так і не разабраў. Пастаялі яшчэ, памахалі рукамі і пайшлі. О, як я ім зайдросціў, як марыў апынуцца на вуліцы, падзякаваць старэйшым сябрам, быць

на "волі". Памкнуўся спусціць з ложка ногі, але яны цяляліся, як тонкія вярткі.

Я яшчэ патрымаў часопіс, са смакам адчуў пах друкарскай фарбы, а літары дваіліся і расплываліся ў вачах. Выразна толькі бачыў імя і прозвішча і наіўна радаваўся, нібыта зрабіў у жыцці значны крок. Пазней, праду кажучы, учытаўся ў сваіх "Герояў" і зразумеў, што яны так далёка ад сапраўднай паззіі, як я ад "Вялікай Мядзведзіцы". Але быў такі час, калі скрозь авотна друкавалі прымітыўныя агіткі на вытворчы тэмы, абываўся нешта складнае, абываў хвала і хвала першай пяцігодцы і канкрэтным "героям". Былі і мае - Мадорскі і Савіч.

Я ляжаў з расплошчанымі вачыма, час ад часу браў з тумбачкі часопіс і чешыўся, што дапяў да сталічнага друку. Слабым хворым чытаць забаранялася, бо ў вачах усё дваілася і мільгала. Раптам у расчыненыя дзверы на вячэрні абход зайшла наша ласкавая і суровая галоўная доктарка разам з маладой урачыхай Ступнікавай і сястрычкай Сонечкай. Я адчуў сябе злоўленым злодзеям, калі Роза Рыгораўна заўважыла на маёй тумбачцы часопіс і разгарнула яго. "Я ж катэгарычна забараніла тэмпературным чытаць, каб не аслеплі часам. Адкуль гэта ў цябе?" Яна спынілася на першай старонцы. Зірнула на маю тэмпературную таблічку, прымацаваную да ложка. Убачыла і там і там адно прозвішча. Крутнула галавою, перагарнула першую старонку. А верш быў доўгі і сумны, як газетная заметка з дзеяслоўнымі рыфмамі. Зірнула на мяне, усміхнулася: "Дык гэта ты са сваёй галавы напісаў? Я ж не ведала, што ты пі-і-сьме-н-і-к". І звярнулася да доктаркі Ступнікавай: "Папрашу вас паназіраць за ім асоба, падтрымаць сэрца, а Сонечцы - пакалоць і перад сном. Пра дэталі пагаворым пасля. А часопіс пакуль што вазьму і вярну, як спадзе тэмпература". І абход падаўся ад ложка да ложка.

З таго разу Ступнікава бывала ў мяне па некалькі разоў на дні, прыносіла нейкія парашкі і пілюлі, Сонечка і перад сном калала мяне і весела ўсміхалася, нешта сучаснае шчабятала, прысаджвалася на краёчак ложка і раскажвала гарадскія навіны. Я гатовы быў цярпець хоць дзесяць уколаў, абываць і чуць яе. Тэмпература мая пакацілася ўніз, і я пераканаўся, што ўвага і клопат бываюць мацней за лекі. Пасля першага адчаю паверыў, што выжыву і, можа, некалі зраблю нешта людскае.

Нарэшце надыйшоў мой чаканы чатырнаццаты дзень нармальнай тэмпературы. Я яго сустрэў, як свята. Значыць, жыву. На снеданне Соня нарэшце прынесла палову белага сухарыка, нібыта акрыяла яна. Сачыла, каб сухарык размочаў і патрошачку адкусваў. Я толькі адчуў смак і ледзьве стрымліваў галодную прагу. Да болю ўспаміналіся маміны вершчакі і аладкі і верылася, што дачакаюся і іх. Праз некалькі дзён Соня дапамагла спусціць з ложка ногі. Ад dotyку да падлогі праціналі іголки і курчы. Сястрычка суцяшала і падтрымлівала, угаворвала зрабіць хоць першы крок, я баяўся грывнуцца на падлогу, а Соня падтрымлівала сваімі пяшчотнымі рукамі. Я перасіліў слабасць і трымценне і зрабіў першы крокі - узрадаваўся, што жыву. А без веры жыць немагчыма. Я наіўна паверыў у светлае будучае і за той "Маладняк" трымаўся, як за выратавальны круг.

Калі мяне нарэшце выпісалі і забіраў бацька, развіталіся са мною дактары, сёстры і санітаркі, аднапалатнікі і няшчасны Ратнер. Ён, бедалага, усё яшчэ пакутаваў на гумовых кругах.

Дамоў я вярнуўся ў ціхую, сонечную, залатую восень. Вучыўся хадзіць з кіёчкам на бліжэйшае ўзлесце, радавацца жыццю, ўсяму жывому і наіўна верыў, што выратавацца мне дапамог той доўгі прымітыўны верш у "Маладняку" №№ 6-7 за 1931 год.

Чэрвень 2001 год. Ог-о-о!

P. S. У цяперашнім пераспелым узросце не заўсёды магу ўспомніць, што было ўчора і які сёння дзень. А з пары юнацтва мінула 70 гадоў і памяць усё да драбніц зберагла, нібыта ўчора было. Успомнілася, хоць не самае значнае ў маім доўгім віратлівым і горкім жыцці, і так закарцела раскажаць дарагім сучаснікам пра не вядомую ім пару. І сам здзіўлюся, што помняцца ўсе драбязі, факты, імёны і прозвішчы, гукі, колеры і пахі тае пары. Многае здасца неверагодным, але так было.

Аўтар.

Таццяна Вячаславаўна родам з горада Кіева. У час Вялікай Айчыннай вайны сям'я эвакуіравалася ў Алма-Ату, у 1946-м - пераехала ў Львоў, дзе Т. Кабржыцкая скончыла сярэднюю школу, а пасля філалагічны факультэт Львоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя І. Франка. Працавала намеснікам дырэктара Вязьўскай сярэдняй школы, загадала Грыбовіцкай вочна-завочнай школай на Львоўшчыне. Была рэдактарам, старшым рэдактарам выдавецтва Львоўскага ўніверсітэта, вучылася ў аспірантуры пры гэтым універсітэце. Пераехаўшы на Беларусь, з'яўлялася малодшым, старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута педагогікі пры Міністэрстве асветы БССР. Пасля звязала свой лёс з Беларускім дзяржаўным універсітэтам.

Першая публікацыя Т. Кабржыцкай была змешчана ў 1963 годзе ў часопісе "Жовтень". Аўтар шэрагу артыкулаў, рэцэнзій па пытаннях метадыкі выкладання, тэорыі літаратуры і ўзаема сувязяў у беларускай і ўкраінскай літаратурах, што друкаваліся ў навукова-метадычных і перыядычных выданнях. Шмат увагі Т. Кабржыцкая надае тыпалогіі і ўзаема сувязям усходнеславянскіх літаратур, закранаючы такія тэмы, як "Максім Рыльскі і Аляксандр Блок", "Янка Купала і Максім Рыльскі" і інш. З Вячаславам Рагойшам выдала кнігі "Карані дружбы. Беларуская-ўкраінскія літаратурныя ўзаема сувязі пачатку XX ст.", "Слядамі знічкі", у якой асэнсоўваецца жыццёвы і творчы шлях Сяргея Палуяна, і падрыхтавала да публікацыі кнігу С. Палуяна "Лісты ў будучыню", што выйшла ў 1989 годзе.

Добра вядома Т. Кабржыцкая і як перакладчык твораў Максіма Багдановіча, Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава на ўкраінскую мову. З украінскай мовы пераклала кнігу для настаўнікаў Д. Тварэўскага і У. Гекта "Праблемнае навучанне..."

Віншuem Таццяну Вячаславаўну з 60-годдзем! Жадаем далейшай жыццёвай і творчай маладосці, здзяйснення ўсіх задум!

"Всемирная литература", № 6

Нумар адкрываюць публіцыстычныя развагі Э. Скобелева "Галоўны ўрок Вялікай Айчыннай". Змешчана заканчэнне рамана М. Чаргінца "Тайна Авальнага кабінета". Ёсць мажлівасць пазнаёміцца з вершамі В. Гардзея, М. Эмінеску, апавяданнямі А. Платонава, пачаткам рамана Д.-Г. Лаўрэна "Кенгуру", "Замкам душы" св. Тарэзы з Авілы. Я. Росцікаў гутарыць з А. Праханавым - "Расіяне жадаюць Беларусі добра..."

ЗГАДКІ

Чалавека, радкі пра якога нехта дасць сабе клопат прачытаць, ужо досыць даўно няма з намі. Неўзабаве чарговая гадавіна трагічнага зыходу...

Вольга Давідовіч была прыгожай і мужнай жанчынай, несла свой жыццёвы крыж самаахварна і гожа. Колішняя выпускніца Віленскай Беларускай гімназіі, В. Давідовіч працавала выкладчыцай лацінскай мовы ў нас на філфаку БДУ.

...Заўзята курыла, упарта хавала ад нас, правінцыянальных падшыванцаў, сваю адзіноту. Але аднойчы, стоячы ля вечаровага аўдыторнага акна, з нейкай асаблівай інтанацыяй прамовіла: "Per aspera ad astra"... Толькі цярняў у жыцці багата, а зорак чамусьці не надта відаць. І я тады інтуітыўна адчуў, што гэта тычылася не старажытных рымлянаў...

Прапаную ўвазе чытачоў някідкія і шчырыя ўспаміны В. Давідовіч, перададзеныя мне за дзень да яе заўчаснай смерці (ля стала філфакаўскага вахцёра яна страціла прытомнасць, "хуткая дапамога" канстатавала смерць...).

Р. С. Палічўў магчымым гэтыя ўспаміны крыху скараціць, але не змяняць інтанацыі голасу, які прамаўляе да нас ужо адтуль...

Віктар КАРАТАЙ

У Беларускай гімназіі

Пачатак лета - гэта гадавіна нараджэння Віленскай Беларускай гімназіі (ВБГ). Заснавана яна ў 1919 годзе, а апошні свой юбілей адсвяткавала ў 1944-м...

За 25 гадоў існавання гімназіі шмат разоў змянялася ўлада, змянялася жыццё, ішлі войны, але гімназія трывала, бо цвёрда прытрымлівалася аднаго накірунку - даваць веды, вучоўваць моладзь у духу сапраўднай любові да сваёй Бацькаўшчыны, да беларускага народа. Ніхто не кленчыў перад тымі, у чых руках была ўлада; дырэкцыя гімназіі не старалася дагадзіць высокім чыноўнікам, вяла незалежную палітыку, прывівала сваім выхаванцам пачуццё ўласнай годнасці, гуманізму.

Чаму ж тады гімназія перастала існаваць менавіта ў 1944 годзе, пасля вызвалення Вільні Савецкай Арміяй? Гэта пытанне засталася для мяне нявырашаным.

...Прайшло, праляцела шмат гадоў з таго часу, як я пакінула гімназію, якая дала мне так многа ў жыцці. Калі ўва мне ёсць што добрае, то гэтым я абавязана, у першую чаргу, ёй.

Я паступіла ў гэтую навуковую ўстанову ў 1936 годзе. Вучыліся тут у асноўным дзеці сялян, часам настаўнікаў, святароў і іншых небагатых беларусаў. Найбольш вучняў было з Навагрудчыны.

Уступныя экзамены былі адносна лёгкімі, паступаючых было мала: многія бацькі лічылі, што аддаць сваіх дзяцей у польскую сярэднюю школу больш "прэстыжна", чым у родную, беларускую. Ды і прыём у ВБГ быў заўсёды вельмі абмежаваны.

І вось экзамены вытрымалі, і я - вучаніца 1 класа. Усё цешыла нас: і залы, і класы, і тое, што будзем жыць усе разам у інтэрнаце па вуліцы Садовай. Трэба мець на ўвазе, што ўсім нам, першакласнікам, было толькі па 12-13 гадоў. Хто скончыў да гэтага часу шэсць, хто сем класаў польскай пачатковай школы. Сумна толькі было, што далёка дома засталіся бацькі (мае ў невялікім мястэчку Казяны, што на Браслаўшчыне). Не даводзілася ездзіць дамоў часта, бо вельмі ж дарагімі былі ў той час чыгуначныя білеты, ды і часу бракавала для паездкаў.

Першыя ўражанні - гэта сустрэчы ў інтэрнаце, дзе жылі ўсе іншагароднія вучаніцы

(мужчынскі інтэрнат быў у іншым месцы). Тут мы, малыя, адразу ж былі прынятыя ў дружную сям'ю. Над кожнай першакласніцай было ўстаноўлена "шэфства" старэйшых дзяўчат з восьмага, выпускнога, або з сёмага класа. Адарваная ад бацькоў, мы ахвотна прымалі апеку старэйшых, якія адносіліся да нас з добром і шчырасцю. Маёй старэйшай сяброўкай была Ніна Ляўковіч з восьмага класа. Я яе настолькі палюбіла, што ў першыя ж канікулы, з дазволу бацькоў, запрасіла яе да сябе ў гасці. Там, у вёсцы, Ніна хутка пазнаёмілася з моладдзю і вяла сярод хлопцаў і дзяўчат асветніцкую работу, арганізавала канцэрты і спектаклі на беларускай мове, чытала беларускія кніжкі. Гэтым пакінула пра сябе найлепшыя ўспаміны. (Зараз яна жыве ў Парыжы).

Першы дзень вучобы ў гімназіі таксама застаўся ў памяці назаўсёды. Гімназія знаходзілася тады на Вастрабрамскай вуліцы, 9, глыбока ў двары, побач са старой царквой Тройцака жаночага манастыра.

Выкладчыкі гімназіі сустрэлі нас вельмі сардэчна. Гэта былі высокаадукаваныя людзі, выдатныя прафесіяналы і выхаванцы. Гэта і зразумела: працаваць у беларускай гімназіі было ў Польшчы "непрэстыжна", і ішлі туды толькі тыя, хто шчыра любіў Беларусь і сваю родную мову.

Дырэктарам у той час быў вядомы Радаслаў Астроўскі. Трэба сказаць, працаваў ён у нас нядоўга, з малодшымі вучнямі не паспеў разнаёміцца. А да дырэктара ў той час "не вадзілі" - пытанні аб дысцыпліне тады не існавала (ніхто і ніколі яе не парушаў).

Пасля Р. Астроўскага дырэктарам стаў Мікалай Анцукевіч, які выкладаў у той час лацінскую мову. Пасля яго гэты прадмет выкладаў паялак Асвенцімскі. Ён быў выдатным прафесіяналам. З таго часу я палюбіла лацінскую мову, і гэта любоў захавалася ў мяне назаўсёды.

Мне падабаліся ўсе мовы: і лацінская, і нямецкая, і польская, і, натуральна, беларуская.

Беларускую мову ў першым класе выклала наша любімая настаўніца - пані Алена, Алена Лекант. Яна была цудоўным чалавекам

і адносілася да нас, малых, як родная маці. Часам не халала на нешта грошай, дык п. Алена прапанавала нам узяць у яе і вельмі крыўдзілася, калі мы прыносілі ёй доўг. Яна казала: "Ты што гэта робіш? Ты думаеш, у мяне менш грошай, чым у цябе?"

Хачу сказаць, што і пасля ў мяне яшчэ былі сустрэчы з п. Аленай. Я бачылася з ёю і ў час нямецкай акупацыі, калі працягвала вучобу ў гімназіі. У гэты час п. Алена выхоўвала дваіх дзяцей камандзіра Чырвонай Арміі, якіх знайшла каля цяжка параненай маці, жонкі камандзіра, у часе эвакуацыі камандзірскіх сем'яў з Вільні. Дзетак, хлопчыка і дзяўчынку, п. Алена ўзяла да сябе, карміла іх і даглядала, хоць у той час гэта было вельмі складана. Амаль немагчыма было здабыць нейкія прадукты. П. Алена прадавала свае каштоўнасці: пярсцёнак, брошкі - і купляла на рынку ежу. Не ведаю, як склаўся лёс гэтых дзяцей - магчыма, іх знайшоў бацька, калі ён вярнуўся з вайны

жывым. Што датычыць пані Алены, то за свой добры ўчынак яна была "ўзнагароджана" - адбыла дзесяць гадоў у сталінскіх лагерах... Сустрэліся пасля яе вяртанні з лагера: яна была хворая і ў хуткім часе памерла.

Некалькі слоў аб выкладчыку матэматыкі ў гімназіі - Барысу Кіту. Ён родам з Навагрудчыны, сын селяніна, скончыў Віленскі ўніверсітэт. Між іншым, ён быў малады і вельмі прыгожы, усе дзяўчаты былі ў яго закаханыя, і гэта памагала лепш ведаць матэматыку.

...Час ішоў. У 1938 годзе гімназію перавялі ў іншы будынак па вуліцы Дамініканскай. Яна зрабілася філіялам (як тады казалі - "філіяй") польскай гімназіі імя Ю. Славацкага. Усё пачало змяняцца: з'явіліся новыя настаўнікі, якія выклалі свае прадметы на польскай мове. Змяніліся абставіны і ў інтэрнаце: прыйшлі новыя выхаванцы, якія гаварылі з намі толькі па-польску. Выхавальніца Вера Сасновіч, якая, мы ведалі, была беларускай, карысталася ў гутарках з намі толькі польскай мовай. Трэба сказаць, што зараз я яе магу зразумець, але тады мы ўсе (па-максіміліцку) пракліналі яе за здраду свайму народу. Мы яшчэ не разумелі, што такое сапраўднае здрада...

Увосень 1939 года, пасля заканчэння польска-нямецкай вайны і заключэння зараз усім вядомага пакта Молатава-Рыбентропа Вільня была афіцыйна перададзена Літве. Частка педагогаў і вучняў не хацела заставацца ў Літве, і было вырашана пераехаць усёй гімназіяй у Навагрудак.

Мне мае бацькі дазволілі ехаць у Навагрудак, дзе я і правучылася да лютага 1940 года. Пасля я адтуль выехала, бо вельмі цяжка было з прадуктамі, а з дому нельга было нічога даслаць - не хадзіла пошта.

Навагрудак быў для мяне чужым горадам, я так і не паспела да яго прывыкнуць. З былых маіх настаўнікаў застаўся там толькі выкладчык матэматыкі Барыс Кіт, усе астатнія - новыя. Класным кіраўніком быў Аляксандр Орса, беларускую мову выкладаў д-р Станіслаў Станкевіч.

І яшчэ раз лёс звёў мяне з Віленскай Беларускай гімназіяй - у 1943 годзе, у час нямецкай акупацыі. Тады гімназія ратавала нас ад вывазу ў Нямеччыну, даючы нейкія

"ружовыя карты". Гэта карта гарантвала права на вучобу і абараняла ад вывазу.

Гімназія знаходзілася тады па вуліцы Вас-трабрамскай, 29, дзе да 1939 года была руская гімназія імя А. Пушкіна.

Цікава, што хоць у той час амаль усе настаўнікі былі новыя, дух гарачай любові да роднай Беларусі захаваўся нязменным. Са сваіх былых настаўнікаў я знайшла толькі М. Анцукевіча, які выкладаў гісторыю і філасофію, і пані Алену Лекант (яна, як і даўней, выкладала беларускую мову ў малодшых класах).

А зараз колькі слоў пра дырэктара Франца Грышкевіча, якога я запамінала на ўсе жыццё, бо другога такога выкладчыка, выхавацеля і чалавека, мне ніколі не даводзілася больш сустракаць. Гэта - чалавек з магутным інтэлектам, высокай культурай і адначасова сціплым і лагодным. Грышкевіч закончыў Пражскі ўніверсітэт, атрымаў там ступень доктара філалагічных навук і права, да таго ж быў паэтам, ведаў некалькі замежных моў, бездакорна гаварыў на нямецкай мове і шчыра любіў сваю Бацькаўшчыну.

Выкладаў ён такі прадмет, як "Сусветная літаратура". Рабіў гэта надзвычайна: ніякімі канспектамі, планами не карыстаўся, ні ў якія кнігі не заглядаў, а толькі расказваў. Мы, вучні, сядзелі ашломленыя, не прпуская ніводнага слова, глядзелі на выкладчыка, як на Бога. Калі звянеў званок, мы ўсе прасілі яго: "Пабудзьце з намі яшчэ на перапынку". Тады выкладчык радасна ўсміхаўся і казаў: "Гэта для мяне найвышэйшая ўзнагарода".

Пазнейшая доля гэтага надзвычайнага чалавека была такой, як у многіх людзей таго часу: ён загінуў у сталінскіх лагерах.

Некалькі слоў аб іншых выкладчыках таго часу. Нямецкую мову выкладала Тэміра Сасіновіч; яна была немкай, але нейкай "тутэйшай", бо добра ведала беларускую мову. З вучнямі яна гаварыла толькі па-нямецку. Калі нам трэба было звярнуцца да яе па нейкім пытанні, мы загадзя праглядалі слоўнікі. Мы пісалі сачыненні на нямецкай мове, рабілі даклады, вывучалі нямецкую літаратуру.

Калі я пасля займалася ў інстытуце замежных моў, то выкладчыкі толькі здзіўляліся, слухаючы мае адказы па нямецкай, лацінскай мовах, па замежнай літаратуры, і пераводзілі мяне з курса на курс "паскораным метадам", у выніку чаго я закончыла інстытут за тры гады.

Іншыя настаўнікі пакінулі нязначны след у маёй памяці. Праўда, была яшчэ Лена Шырма, дачка Рыгора Раманавіча. Яна засталася адна, калі яе бацькі паехалі на гастроляў у 1940 годзе. Гімназія даламагала Лене, як магла, даручыла ёй выкладанне фізічнага выхавання ў жаночых групах.

Не магу забыць аб праваслаўных і каталіцкіх святарах, якія таксама зрабілі свой унёсак у выхаванне. Гэта былі: а. Іван Багаткевіч, а. Аляксандр Несцяровіч, а. Адам Станкевіч, а. Глякоўскі.

У 1944 годзе адзначаўся апошні юбілей гімназіі. Пра свята было паведамлена па магчымасці ўсім настаўнікам і былым вучням, шмат з іх прыехалі. Былі і тыя, з якімі я вучылася яшчэ да 1937 года. Гэта Соня Папальніцкая, Марыся Друцка, Міхась Арабей, Васіль Новік, Ліла Спорык (Марціновіч), Шура Бязмен, Вера Краскоўская і іншыя.

Святкаванне працягвалася каля тыдня. Я была вядучай і таму сустракалася непасрэдна з усімі ўдзельнікамі. Адбылося шмат незабытых сустрэч з вядомымі людзьмі: прысутнічала пазітка Наталля Арсеннева, прыездзіла з Мінска і выступалі артысты беларускай оперы М. Лазараў, Д. Салохін і іншыя. І што самае прыемнае і радаснае - гэта сустрэчы з вядомым беларускім спеваком Міхасём Забэйдзі-Суміцкім. Так ужо здарылася, што спеваку спадбаўся наш выпускны клас, і ён амаль штодня наведваў нас, частаваў дзяўчат цукеркамі (вялікі ласунак на той час), а нашы хлопцы жартавалі, што лепш было б кожнай "даме" прынесці па буханцы хлеба. А "дамы" сапраўды галадалі, але дружна прарэчылі: "Не, мы не галодныя". Міхась Забэйда-Суміцкі быў у нас і на выпускным вечары, які працягваўся да раніцы, бо была "каменданцкая гадзіна" і нельга было выходзіць з будынка. Спявак быў вясёлы, танцаваў, спяваў, фатаграфавалася з намі, дзяліўся сваімі планами аб ад'ездзе ў Чэхію. Мы праводзілі Забэйдзі-Суміцкага і кампазітара Шчаглова ў іх сумную дарогу з Радзімы.

У тыя цяжкія часы нямецкай акупацыі лёгка не было, але дырэкцыя і настаўнікі ніколі гэтага не падкрэслівалі, а па магчымасці дапамагалі нам. Мы ўсе стараліся думаць, што нічога гэтага няма: ні немцаў, ні жорсткіх законаў ваеннага часу, - ёсць толькі мы і наша дарагая Беларусь.

Гады, праведзеныя ў Беларускай гімназіі, і сустрэчы тых часоў засталіся ў маім сэрцы назаўсёды.

Вольга МАРОЗ (ДАВІДОВІЧ)

На здымку: юбілей Беларускай гімназіі. Сядзяць у першым радзе: другі справа - М. Забэйда-Суміцкі, трэці справа - кс. А. Станкевіч. Сама В. Давідовіч - у трэцім радзе другая справа. Наваградак, 1944 г.

Алесь МАХНАЧ

Саюз беларускіх пісьменнікаў панёс цяжкую страту - 8 жніўня, на 79 годзе жыцця, пасля працяглай хваробы памёр вядомы беларускі пісьменнік, ветэран Вялікай Айчыннай вайны, заслужаны работнік культуры БССР Алесь Махнач.

Нарадзіўся Аляксандр Іванавіч Махнач 27 жніўня 1922 года ў вёсцы Забалацце Уздзенскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і.

У 1941 годзе, пасля заканчэння Калінкавіцкага ваеннага вучылішча яго накіравалі на пасаду камандзіра ўзвода ў гарнізон Брэсцкай крэпасці, дзе і сустрэў вайну. Абараняючы крэпасць быў цяжка паранены і трапіў у палон. Перажыў пакутлівыя гады, як вязень фашысцкіх канцлагераў на тэрыторыі Польшчы і Германіі. З канцлагера быў вызвалены толькі ў 1945 годзе. Лячыўся ў ваенных

шпіталях. Вярнуўшыся на Радзіму, загадаў сельскай бібліятэкай на Уздзеншчыне (1947-1953), працаваў у рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва" (1953-1961, 1963-1966). Скончыў завочна Мінскі бібліятэчны тэхнікум і Літаратурны інстытут імя М. Горкага.

Алесь Махнач дэбютаваў у друку вершамі ў 1949 годзе. Ён - аўтар шэрагу аднаактовых п'ес. У 1956 годзе у вучыцельскім першы зборнік "Драматычныя мініяцюры". Пазней выходзілі ў розных перыядычных выданнях аднаактовыя п'есы, сцэнарыі і скетчы, камедыі, прысвечаныя сучаснасці. П'есы з поспехам ставіліся ў рэспубліцы і за яе межамі. Алесь Махнач - аўтар зборнікаў "Аднаактовыя п'есы", "П'есы" і інш. Карыстаўся папулярнасцю, пастаўленыя ў тэатрах, шматактовыя п'есы

"Шпачок" і "Гаўрошы Брэсцкай крэпасці". П'яру Алесь Махнач, які шмат пісаў для дзяцей, належыць і дакументальная аповесць "Дзеці крэпасці". У сваёй творчасці ён шмат увагі надаваў асэнсаванню героікі Вялікай Айчыннай вайны.

Яго творы даламагаюць і сёння выхоўваюць мужнасць, патрыятызм, вучаць змагацца за праўду і справядлівасць.

Самаадданая праца пісьменніка, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны, была ўшанавана ардамі і медалямі, Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР. За аповесці "Дзеці крэпасці" і "Камандзір усходняга форта" ён адзначаны ў 1995 годзе медалём імя К. Сіманавы.

Пайшоў з жыцця надзвычай цікавы і чулы чалавек, арыгінальны пісьменнік, удзельнік абароны Брэсцкай крэпасці, пра

якую ён так праўдзіва і таленавіта расказваў у сваіх кнігах. Ім, сапраўдным патрыётам, які горача любіў сваю Беларусь, з поўным правам можа ганарыцца родная зямля. Памяць пра Алесь Махнач назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Памяці таварыша

Працяглы час я быў знаёмы з Аляксандрам Іванавічам Махначом і сябраваў з ім. Як актыўны член ваенна-шэфскай камісіі, ён быў нястомны... Нягледзячы на свае хваробы, ніколі не адмаўляўся ад паездак у вайсковыя падраздзяленні, ад іншай грамадскай работы.

Не так даўно я напісаў паэму, прысвечаную брэсцкім пагранічнікам. Ёсць у ёй радкі, якія адрасуюцца майму старэйшаму таварышу Аляксандру Іванавічу. Няхай жа яны прагучаць у гэты жалобны дзень пахавання цудоўнага чалавека і пісьменніка...

Яму удзячны я бясконца -
За гонар мець такога друга.
Алесь Махнач
Ён - абаронца
Геройскай крэпасці над Бугам.

Пралёг праз сэрца і праз раны,
Праз ночы доўгага бяссоння
Той час пакутны ветэрана.
І вось у Брэст мы едем сёння.

Аўтобус коціцца няспешна,
Вясновы ранак лашчыць твары.
І Цытадэль, і сорак першы
Успомніў зноў ты, мой таварыш.

- Я маладзенькім лейтэнантам
Прыбыў у пагранічны горад.
Ці ж хто тады мог быць гарантам,
Што свет не ўскалыхнеца горам?

А вораг вунь ён, побач з Бугам.
Тут і не пахла нейкім мірам,
Але я з вамі буду шчырым:
Салдат наш быў мацнейшы духам.

Ён пераказвае ўсё бегла.
Схвацьць не могуць болю вочы:
- Фашыст напад амаль уночы
Гарэла крэпасць горш, чым пекла

Таўклі снарадамі, бы ў ступе,
Хацелі ўсіх з зямлёю сцерці.

Мы ж не палохаіся смерці,
Бо ведаў кожны - не адступіць.

Лёс дапамог мне, хлопцы, выжыць,
Скацілася слязінка з вока.
А май паспеў зямлю ўжо вышыць
Зялёным дываном навокал.

Брэст сустракае ў зырккім сонцы.
Адрозу едем на заставу.
Там пагранічнікі па праву
Пачуюць споведзь абаронцы.

Не проста ж вабіць нас граніца -
Вядзе дарога праз дубровы
Святлым мясцінам пакланіцца,
Натхніць салдата добрым словам.

...І вось жорсткая смерць выбіла з нашых
радоў яшчэ аднаго ветэрана Вялікай Айчыннай вайны, зычлівага, душэўнага чалавека.
Цяжка, неверагодна цяжка губляць такіх сяброў.

Яўген КАРШУКОЎ

Саюз беларускіх пісьменнікаў з глыбокім жалем паведамляе аб смерці пісьменніка МАХНАЧА Аляксандра Іванавіча і выказвае глыбокае спачуванне родным і бліжкім нябожчыка.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Бярозка" глыбока смуткуе з прычыны смерці былога галоўнага рэдактара часопіса пісьменніка Вячаслава АДАМЧЫКА і выказвае шчырае спачуванне родным і бліжкім нябожчыка.

Саюз беларускіх пісьменнікаў з глыбокім жалем паведамляе аб смерці пісьменніка Вячаслава АДАМЧЫКА і

выказвае глыбокае спачуванне родным і бліжкім нябожчыка.

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" выказвае глыбокае спачуванне родным і бліжкім вялікага пісьменніка АДАМЧЫКА Вячаслава Уладзіміравіча з прычыны яго заўчаснай смерці.

Калектыў часопіса "Вожык" смуткуе з прычыны смерці Нэлі Іванавны ТУЛУПАВАЙ - былой супрацоўніцы рэдакцыі часопіса і выказвае глыбокае спачуванне родным і бліжкім нябожчыцы.

Голас з мінуўшчыны

Кожная дзяржава павінна мець культурніцкія атрыбуты, па якіх можна меркаваць пра сталасць яе. А гэта - нацыянальная энцыклапедыя, лінгвістычны атлас, збор нацыянальнага фальклору... І дзяржава, у ідэальным выпадку, сама клапоціцца пра свой аўтарытэт і выдатковае сродкі на неабходныя культурніцкія патрэбы. Але гэтых сродкаў часта не хапае. І таму не толькі дзяржава, але і грамадскасць можа зрабіць свой унёсак у нацыянальную культурную скарбонку.

Вось такі важкі ўклад у захаванне культурнай спадчыны Беларусі - выданне сярэднявечнай музыкі Вялікага Княства Літоўскага на кампакт-дыску - здзейснілі група энтузіястаў (прадзюсер А. Вячорка, аўтар ідэі У. Давыдоўскі, дызайнер З. Герасімовіч) і маладзёжная ініцыятыва БМА-груп. Першы сігнальны наклад кампакт-дыска "Легенды Вялікага Княства" быў прывержаны да фестывалю сярэднявечнай культуры "Наваградак-2000". Там "Легенды..." карысталіся немалым популярам, і гэта падтурхнула ініцыятыву групу да далейшай працы ў гэтым кірунку.

Хутка асноўны наклад першага беларускага кампакт-дыска з сярэднявечнай музыкі

з'явіўся ў продажы. Як адзначаюць выдаўцы, "Легенды Вялікага Княства" - першынец будучай з медыявізнавай музычнай серыі.

Варта адзначыць цудоўную якасць выдання гэтага калекцыйнага дыска, які зроблены ў выглядзе суверэннай кніжкі-складанкі. У афармленні яго былі выкарыстаны здымкі старажытных габеленаў і карт ВКЛ, сімвалаў нашай старажытнай дзяржавы. А сама "скрынка" выканана так, што заўсёды будзе ўпрыгожваць калекцыю нацыянальнага свядомага слухача. Гэта, дарэчы, стала магчымым дзякуючы таму, што дыск быў зроблены на адным з усходнеўрапейскіх філіялаў знакамітай фірмы "Соні". Але, як сведчаць спецыялісты, гэта не адбілася на канчатковым кошыце навінкі.

Самая ж галоўная вартасць навінкі - музычнае начыненне "Легенд..." Аматарам беларускай музычнай даўніны, упэўнены, будзе цікава пазнаёміцца з творами кампазітараў-прафесіяналаў, якія працавалі на тэрыторыі Беларусі - В. Бакфарка і В. Длугарая. Іх цудоўныя творы выконваюць гітарысты І. Кубліцкі і Я. Ісачэнка.

Зноў і зноў мы можам адчуць асалоду ад сустрэчы з мелодыямі неўміручага "Полацкага сшытка", якія вельмі па-майстэрску і ашчадна інтэрпрэтуюцца музыкімі ансамбля старажытнай музыкі "Контрданс" з Баранавічаў.

Прафесіянальныя выканаўцы музыкі беларускага Рэнесанса прадстаўлены вакарскімі песнямі і гімнамі Л. Сімаковіч, хору "Унія". Сярод твораў апошняга ўражвае знакамітая "Бітва пад Воршай".

Эстафету герайчна-ваярскага зпасу беларусаў шчыра падхопліваюць маладыя выканаўцы на старажытных інструментах, барды, што супрацоўнічаюць з клубам "Рыцары Вялікага Княства". А гэта А. Галіч, які валодае сапраўдным барочным голасам, дудар А. Жура, выканаўца на ліры А. Пузыня, ансамбль А. Латушкіна, што прадставілі на суд слухачоў творы беларускага фальклору, балады, звязаныя з герайчным мінулым нашых продкаў.

Свае фарбы ў непаўторную палітру новага дыска ўносяць гурты беларускай рыцарскай музыкі: "Вялікае Княства" (кіраўнік У. Давыдоўскі), гурт З. Сасноўскага "Стары Олесь", у выкананні якога цудоўна прагучала балада "Вайтоўна", што распавядае пра герая і подзвіг невядомай беларускай Жанны Д'арк...

Новы дыск "Легенды Вялікага Княства", што выдадзены БМА-груп з дапамогай клуба "Рыцары Вялікага Княства" як па афармленні, так і па змесце, - важкая з'ява на незалежным культурніцкім ландшафце Беларусі. Яна стала магчымай дзякуючы намаганням энтузіястаў, даламозе "трэцяга сектара" і мецэнатаў.

Важна і тое, што паспех "Легенд Вялікага Княства" - добрая падстава для працягу гэтай працы, для стварэння новых лімбавых зборнікаў з творами беларускай музычнай спадчыны. Тым больш, што музычнага матэрыялу, які мае сэнс уключаць у іх, маецца больш чым дастаткова.

Анатоль МЯЛЬГУЙ

Янка Купала і савецкая цэнзура

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь
ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЕЎ,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ГІЛЬ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАГІН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік

галоўнага рэдактара

АДРАС
РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага
рэдактара — 284-8525,
284-7985

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-7985
літаратурнага
жыцця — 284-8462
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага
мастацтва — 284-8462
фота-
карэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462
Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукпісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцэнзуе.

Паэзія рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2556
Нумар падпісаны ў друк
17.8.2001 г. у 17.30
Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ 4691

Д 12 456789 10 11 12
М 12 456789 10 11 12

Узаемаадносінны Янкі Купалы і савецкай улады ад самага пачатку складваліся не проста. Мелі месца і напружанасць, і падазронасць, і недавер, і цэнзурныя рэпрэсіі. Прыкладам, са зборніка "Спадчына", які выйшаў у 1922 годзе, а мусіў выйсці на пару гадоў раней, з-за цэнзурных меркаванняў былі знятыя вершы "Паўстань...", "Жыды", у вершы "Наша гаспадарка" з радкоў "І душыць кліч: ці доўга будзе нам заломам // Варшава панская і царская Масква" былі выкінутыя словы "царская Масква". Замест іх з'явілася шматкроп'е. Наклад першага нумара часопіса "Адраджэнне" (1922 г.), дзе быў надрукаваны верш "Перад будучыняй", амаль увесь зняты факсавалі. Часопіс больш не выходзіў. Пра публіцыстыку 1918-20 гг. і не гаворым. Толькі ў 1993 годзе пасля доўгае забароны пабачыла яна свет.

У дадатку № 1 да справаздачнага даклада тав. Якшэвіча (30.03.1928), дзе сярод іншага, "между прочым", ішла гаворка і пра "Тутэйшых" (пра лёс п'есы падрабязна распавёў Расціслаў Платонаў у газеце "Літаратура і мастацтва" (№ 45, 1995 г.), змешчаны спіс твораў, што падпалі пад забарону Галоўліта. Пад № 12: "Янка Купала - вершы "Чужым", "Над Нёманам" (НАРБ. Ф. 4). І пазначана прычына забароны: "шавінізм".

У часопісе "Польмя рэвалюцыі" (№ 3, 1932 г) быў змешчаны артыкул Алеся Кучара пра творчы шлях

Янкі Купалы. Крытык дае высокую ацэнку творчасці паэта, наогул прыязна да яго ставіцца. Але дайце пачытаем дакладную Галоўліта датычную агляду крытычных матэрыялаў: "Артыкул А. Кучара пра творчы шлях Я. Купалы лье ваду на млын нацыянал-дэмакратызму. У гэтым артыкуле А. Кучар да творчасці Я. Купалы падыходзіць не гістарычна, а змазвае клясавую сутнасць творчасці, ня ўскрывае ў творчасці Я. Купалы тых нацыянал-дэмакратычных установак, якія Я. Купала былі ўласцівыя на пэўным этапе..."

...А. Кучар у сваім артыкуле робіць аб'ектыўна Я. Купала нацыянальным героем...
Вядома тое, што Я. Купала на другім этапе сваёй творчасці знаходзіўся пад моцным уплывам нашаніўскай нацдэмаўскай ідэалогіі, а таксама "Раскіданае гняздо" ніяк не з'яўляецца "перадавой, праграмай п'есай", а фактычна нацыяналістычнай п'есай... (НАРБ. Ф. 4). Што тут ужо тады казаць пра "Тутэйшых"? Ну а Кучар потым рэзка зменіць сваё стаўленне да Янкі Купалы ды разам з Л. Бэндэ будзе бэсціць яго.

На пачатку 1933 г. з'яўляецца пастанова ЦК КП(б)Б "Аб фактах прасачвання клясава-варожых, нацыянал-дэмакратычных уплываў мастацкай літаратуры БССР", дзе ў пункце 5 чытаем: "...Тав. Галавачу П., прапусціўшаму ў рэдагаваным ім зборніку (т. VI) вершаў Купалы - рад адкрыта нацыяналістычных

клясава-варожых твораў Купалы - пэрыяда, калі Купала ў сваёй творчасці яскрава адбіваў нацыянал-дэмакратычныя ідэі, у асаблівасці без рэдакцыйных заўваг і палітычнай іх ацэнкі, - абвясціць суровую вымову з папярэджаннем..." (НАРБ. Ф. 4).

У 1936 г. у Маскве ў Дзяржаўным выдавецтве мастацкай літаратуры (парасійску - ГИХЛ) выйшла кніга вершаў Купалы "Под новым солнцем". Перад гэтым аўтар пісаў крытыку Яўгену Мазалькову (поўны тэкст ліста захоўваецца ў Дзяржаўным Літаратурным музеі Янкі Купалы - Ф. 1): "...Яшчэ вельмі прашу Вас высветліць у Выдавецтве, чаму не высылаюць мне аўтарскіх экзэмпляраў "Под новым солнцем". Калі я быў у Маскве, мне казалі ў Дзяржлітвыдаце, што іх накіравалі ў Лубянку ў экспедыцыю" (падкарэслена намі. Цікава, што б гэта азначала? - Э. К.).

Праз год (у 1937 г.) у Маскве мусіла выйсці яшчэ адна кніга - "Избранные произведения". Але... У лісце да Мазалькова ад 01.02.1938 г. з Кіславодска паэт піша: "...Сапраўды, з маёй кнігай атрымалася някавата! Вінаваты, мусіць, я сам, што часцей не зазіраў у Маскву і не клапаціўся пра выпуск зборніка..." (ДЗЛМЯНК. Ф. 1). А атрымалася вось што. Янка Купала прыспешваў, бо выданне кнігі зацягвалася: пераклады, карэктура... Ды

здарылася новая бяда. Як згадаў пазней рэдактар зборніка Я. Мазалькоў, пасля таго, як вёрстка кнігі была нарэшце паслана Купалу, прагледжана ім і падпісана да друку, па нейкай недарэчнай выпадковасці (ці сапраўды так? - год усё ж 1937-ы. - Э. К.) увесь набор у друкарні рассыпалі. Зборнік давалося набіраць нанова, і выйшаў ён у 1938 годзе.

У паваенны час, як падлічыў д-р Станіслаў Станкевіч, з 520 - Купалавых твораў дарэвалюцыйнага перыяду ў Збор твораў 1952-54 гг. не ўвайшло больш за 150, а гэта складае амаль чацвёртую частку ад створанага Песняром. Праўда, у трэцяе пасля вайны выданне не трапіла толькі недзе 25 твораў.

Паводле Ст. Станкевіча, у паваенныя выданні не трапілі: "вершы, што наагул маюць зырккі нацыянальны характар і ў якіх паэт вылівае глыбокія і шчырыя патрыятычныя пачуцці ("Папросту" і інш.); вершы, у якіх вельмі панурых фарбах асэнсоўваецца нацыянальнае, сацыяльнае і палітычнае паняўленне Беларусі ў царскай Расеі ("Забраны край" і інш.); вершы, у якіх гнеўна асуджаюцца царская Расея і панская Польшча як панявольнікі Беларусі, або ў якіх панявольнікі гэтыя не называюцца па імю, а адно згадваюцца агульна ("Сваякі", "Годзе" і інш.); вершы пра гістарычную мінуўшчыну Беларусі (паэма "На куццю",

вершы "Брату-беларусу", "З мінулых дзён" і інш.); вершы, у якіх Купала моцна акцэнтна велізарную ролю роднае мовы ў нацыянальным жыцці народа і выступае ў ейнай абароне перад пасяганнямі на яе заходніх і ўсходніх дэнацыяналізатараў ("Ворагам Беларуска-беларускі", "Роднае слова" (1910) і інш.).

Такая "зачыстка" твораў Янкі Купалы мела на мэце паказаць Песняра не больш, як паэтам сярэдняга ўзроўню, знізіць ідэйную і мастацкую веліч нацыянальнага паэта, пакідаючы ў школьных хрэстаматых пераважаюча, як адзначаў сам Купала, "дрындушкі" 1930-40 гг.

Але ўносіліся праўкі і ў вершы гэтага часу. У сувязі з новымі дэфармацыямі ў духоўна-ідэалагічнай і сацыяльна-палітычнай сферах беларускага (як і ўсяго савецкага) грамадства ў другой палове 1950-х гадоў, пасля выкрыцця культуры асобы і злачынстваў Сталіна адкідаліся радкі, прысвечаныя "правадыру": вершы "Беларускім партызанам", "Хлопчык і лётчык" і інш. Зусім не друкаваліся "Табе, правадыр...", "Аб Сталіне-сейбіту", "Паўстаў народ" і інш.

Цяпер выдаецца Поўны збор твораў Янкі Купалы ў 9 тамах. Маём спадзеў, што ён сапраўды будзе поўным.

Эдвард КАРБАНОВІЧ

г. Мінск

Аляксандр ЛЯГЧЫЛАЎ

Спявачы Тне Афанасьевай

Малюнак Ул. ГАРМАЗЫ

Даўным-даўно

я твой паклоннік,

Скажу без сораму услых.

Хоць і паэт, але палоннік

Я песень сонечных тваіх.

Я саксафона не трымаў

За ўсё жыццё і паўхвіліны,

ў пераходзе б сам зайграў,

Каб пра мяне

спявала Інна.

Успамінай...

Успамінай мяне - усюды,
Табе забыць мяне не дам,
Таму што светла помніць буду
Цябе я штохвіліны сам.

Міхась ПАЗНЯКОЎ

Хоць ты са мною і не ўсюды,
Ды штохвіліны і праз гады,
Пакуль цябе я помніць буду,
Успамінай мяне і ты.

Успамінай калі заўгодна
І дзе заўгодна ўспамінай.
Успамінай, калі самотна,
І тады, калі ў душы вясна.

Успамінай, як корміш кошку,
Як валасы фарбуеш хной,
Успамінай мяне і ў ложку,
У якім ляжыш ты
не са мной.

Душа-самасёл

Твая душа жыве са мною,
Хоць я не ведаю:
хто ты

Леанід ПРАНЧАК

Хоць і хацеў бы, не ўтаю:
Твая душа мне стала блізкай.
Яна ўсялілася ў маю
І ўжо жыве там без прапіскі.

Не плоціць ні капейкі мне
За той куток, які займела.
А што, калі ў яе наўме
Прывалачы сюды і цела?

Мне адбівацца не з рукі,
Але ж прытым не буду ўтойваць:
Зірнуць бы хоць разок які
Мне загадзя на цела тое.

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

"...Мая маці была служачая". І больш стрымана: "Партыйны работнік"... А куды яны, праўда, разам зніклі, дзейныя асобы спектра, які мы перажылі? Ніхто нікога "да сценкі" не ставіў, на лесапавал не пасылаў. Неяк сам сабою растаў "кіруючы персанал". Няўжо ўсе адразу пайшлі, па старасці, "у адвал"?

Расце намінал асігнацый, а грошы падаюць у цане. У хуткім часе ў бухгалтэрыі пачнуць, кажуць, выдаваць плату рулончыкамі паперы.

Тыраж газеты залежыць ад колькасці чытачоў, даб-

рабыт - шмат у чым ад рэкламы. Рэкламу нясуць у газету, што мае шмат чытачоў, шмат чытачоў да рэкламы ставіцца са знявагай. Як тут захаваць раўнавагу?

Не тыя цяпер пайшлі часы, выразней параўнання не трэба: за "чарнобыльскія" раней можна было б купіць дваццаць кілаграмаў каўбасы, а цяпер - дзве буханкі хлеба. А гаротнікам і так не шмат ужо трэба.

Неспадзявана, але не раптам, нечакана, але не знянацку, незгадана, але не спотайку, ні з таго, ні з сяго, але ні ступль, ні ссюль, як снег на галаву, але не як гром з

яснага неба, як Піліп з каняпель... Досыць, і так ясна: трэба да ўсяго быць гатовым, хоць і гэта не нова.

Узмоцнены рэжым нясення службы міліцыяй - 48 гадзін у суткі.

Айчынная вадкасць "Белізна". Смярдзіць не тое, што яна адмывае, а яна сама. О радзімая чысціня, якая табе цана?

Слуп з аб'явамі. "Адміністрацыйная дзейнасць у сферы кіравання". Умомант садралі ўсе тэлефоны. "Патрабуюцца рабочыя фармаваць газоны". Не кранулі аніводнага талона. Любім пакіраваць, ахламоны!